

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Judita IVOŠKEVIČIŪTĖ

**EUROPOS SAJUNGOS BENDROJI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKA:
LIETUVOS PIENO GAMYBOS SEKTORIAUS ATVEJIS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Judita IVOŠKEVIČIŪTĖ

**EUROPOS SAJUNGOS BENDROJI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKA:
LIETUVOS PIENO GAMYBOS SEKTORIAUS ATVEJIS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)
Šaka- viešasis administravimas**

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

Magistro darbo autorius .....
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas .....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas .....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Judita Ivoškevičiūtė

Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika: Lietuvos pieno gamybos sektoriaus atvejis.

Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjama Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika Lietuvos pieno gamybos sektoriaus atveju. Teorinėje darbo dalyje aprašoma Europos Sąjungos institucija, Europos Sąjungos politikos sritys, Bendrosios žemės ūkio politikos charakteristika, jos reformos bei Lietuvoje vykdoma Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika. Praktinėje magistro darbo dalyje analizuojamas pieno gamybos sektorius: žemės ūkio situacija Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, Lietuvos ir Europos Sąjungos pieno gamybos sektoriaus situacija bei kaip pagrindinės Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos paramos formos pieno gamintojams – subsidijos bei investicinė parama - įtakoja Lietuvos pieno gamybos sektoriaus ūkininkų ir žemės ūkio bendrovių pelnus. Pagrindiniai darbo rezultatai: nustatyta, jog Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, pieno gamybos sektoriaus situacija gerėjo, atlikti priklausomybės ryšio tyrimai tarp investicinės paramos, subsidijų ir ūkininkų, žemės ūkio bendrovių pelnų (su subsidijomis ir be) parodė, jog tarp šių veiksnių nėra stiprių ryšių ir tai paneigė autoriaus suformuluotą mokslinio tyrimo hipotezę.

SUMMARY

Judita Ivoškevičiūtė

The European Union's Common Agricultural Policy: the Lithuanian Milk Production Sector .

Masters work.

The final thesis of master deals with The European Union's Common Agricultural Policy in case of Lithuanian milk production sector. The theoretical part of the work describes institution of European Union, European Union policies, characteristic of Common agricultural policy, their reforms and European Union Common Agricultural Policy in Lithuania. The practical part analyses milk production sector: agriculture situation in Lithuania and European Union, Lithuanian and European Union milk production situation and how the main European Union's Common Agricultural Policy supports milk producers - subsidies and investment support – affecting Lithuanian milk production by farmers sectors and agricultural companies' profits. The main results of the work are the following: found that Lithuanian milk production sector situation has improved after joining the European Union, explored dependency relationship between the investment supports, subsidies and farmers, agricultural corporation (with or without subsidies) have shown that there are no strong links between them and this refuted a research hypothesis which was formulated by the author.

TURINYS

ĮVADAS	9
1. EUROPOS SĄJUNGOS BENDROJI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKA.....	11
1.1. Europos Sąjungos institucija	11
1.2. Europos Sąjungos politikos sritys	19
1.3. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos charakteristika	25
1.4. Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos reformos.....	28
1.5. Lietuvoje vykdoma Europos Sąjungos žemės ūkio politika.....	31
2. PIENO GAMYBOS SEKTORIAUS ANALIZĖ	38
2.1. Pieno gamybos sektoriaus analizės metodai.....	38
2.2. Europos Sąjungos ir Lietuvos žemės ūkio situacija	39
2.3. Lietuvos ir Europos Sąjungos pieno sektoriaus situacija	51
2.4. Gamybos subsidijų ir investicinės paramos įtaka ūkininkų bei žemės ūkio bendrovių pelnui	59
IŠVADOS	69
REKOMENDACIJOS	71
LITERATŪRA	72
PRIEDAI	80
1 priedas. Analizės formulės	81
2 priedas. Pieno kvotų dydžiai Europos Sąjungos šalyse 2007-2008 m.	82
3 priedas. Pieno kainos Europos Sąjungos šalyse 2001-2008 m.	83

LENTELIŲ SĄRAŠAS

2.2.1 lentelė. Europos Sąjungos 2007 ir 2008 m. biudžetai	39
2.2.2 lentelė. Žemės ūkio valdų turėtojų skaičius 2003-2007m., tūkst.	40
2.2.3 lentelė. Dirbančiųjų žemės ūkiuose duomenys 2007 m.	41
2.2.4 lentelė. Sukurta BPV Europos Sąjungos šalyse 2000-2007 m., mln. eurų.....	44
2.2.5 lentelė. BPV to meto kainomis Lietuvoje 2001-2008 m., mln. Lt	45
2.2.6 lentelė. Bendroji žemės ūkio produkcija to meto kainomis 2001-2008 m. Lietuvoje, mln. Lt	46
2.2.7 lentelė. Gyvulių skaičius Lietuvoje 2001-2008 m., tūkst.	47
2.2.8 lentelė. Vidutinės gyvojo svorio kainos Lietuvoje 2001-2008 m., Lt	48
2.2.9 lentelė. Gyvulininkystės produktų gamyba Lietuvoje 2001-2008 m.	49
2.2.10 lentelė. Pagrindinių žemės ūkio produktų gamyba vienam gyventojui Lietuvoje 2001-2008 m., kg	50
2.2.11 lentelė. Maisto produktų vartojimas vienam gyventojui Lietuvoje 2001-2008 m., kg	51
2.3.1 lentelė. Žemės ūkio valdų skaičius ir melžiamų karvių ūkiai 2003-2007 m.	52
2.3.2 lentelė. Pieno pardavimas perdirbimui 2001-2008 m., tūkst. tonų.....	54
2.3.3 lentelė. Pieno kvotos Europos Sąjungos šalyse per 2007-2008 m.	57
2.4.1 lentelė. Gamybos subsidijos 2001-2008 m., Lt	61
2.4.2 lentelė. Investicinė parama 2004-2008 m., Lt	61

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.2.1 pav. ES sąranga	19
2.2.1 pav. Užimti gyventojai privačiame sektoriuje Lietuvoje 2001-2008 m., tūkst.	42
2.2.2 pav. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimas 2001-2008 m., Lt	43
2.2.3 pav. Bendrosios žemės ūkio, augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos pokyčiai Lietuvoje 2001-2008 m. , proc.	47
2.3.1 pav. Karvių produktyvumas 2001-2008 m. Lietuvoje, kg.....	53
2.3.2 pav. Pieno supirkimo kiekiai Lietuvoje 2001-2008 m., tūkst.tonų.....	54
2.3.3 pav. Pieno kainos Europos Sąjungos šalyse 2008 m., eur.....	55
2.3.4 pav. Pieno kainos Lietuvoje 2001-2008 m., Lt.....	55
2.3.5 pav. Pieno kvotos Lietuvoje 2004-2009 m., t.....	58
2.3.6 pav. Nacionalinės pieno kvotos įvykdymas 2004-2008 m., proc.....	58
2.4.1 pav. Respondentinių ūkių bei žemės ūkio bendrovių skaičius 2004-2008 m.....	60
2.4.2 pav. ŽŪB bei ūkių pelnai su subsidijomis ir be jų 2004-2008 m., Lt.....	62
2.4.3 pav. Gamybos subsidijų įtaka ūkių penui be subsidijų.....	63
2.4.4 pav. Gamybos subsidijų įtaka ŽŪB pelnui be subsidijų.....	64
2.4.5 pav. Gamybos subsidijų įtaka ūkių pelnui su subsidijomis.....	64
2.4.6 pav. Gamybos subsidijų įtaka ŽŪB pelnui su subsidijomis.....	64
2.4.7 pav. Investicinės paramos įtaka ūkių pelnui be subsidijų.....	65
2.4.8 pav. Investicinės paramos įtaka ŽŪB pelnui be subsidijų.....	66
2.4.9 pav. Investicinės paramos įtaka ūkių pelnui su subsidijomis.....	66
2.4.10 pav. Investicinės paramos įtaka ŽŪB pelnui su subsidijomis	67

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Europos Bendrijų Teisingumo Teismas įsteigtas 1952 m. pagal EAPB sutartį. Teismo paskirtis – užtikrinti, kad visose ES valstybėse narėse ES teisės aktai būtų aiškinami ir taikomi vienodai, kad teisė būtų vienoda visiems. Pavyzdžiui, jis užtikrina, kad valstybių narių teismai tuo pačiu klausimu nepriimtų skirtingų sprendimų (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Europos Sąjunga (ES) yra dvidešimt septynių valstybių ekonominė bei politinė bendrija (Vikipedija, laisvoji enciklopedija).

Europos Sąjungos Audito Rūmai – institucija, kurios pagrindinis uždavinys – tikrinti, ar teisingai vykdomas ES biudžetas, kitaip tariant, prižiūrėti, kad ES pajamos ir išlaidos būtų teisėtos, skaidrios ir patikimai valdomos. Taigi Rūmai padeda užtikrinti, kad ES sistema būtų veiksminga ir atvira (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Europos Sąjungos Komisija – tai vyrų ir moterų grupė, po vieną iš kiekvienos ES valstybės, kurie paskirti šiai institucijai vadovauti ir priimti sprendimus. Arba, Komisija – tai pati institucija ir jos darbuotojai (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Europos Parlamentas – tai vienintelė Europos Sąjungos institucija, išrinkta tiesioginių rinkimų būdu. Parlamentas aktyviai dalyvauja rengiant teisės aktų, kurie turi įtakos kasdieniam piliečių gyvenimui, projektus, be to, Parlamentas kartu su Taryba bendrai sprendžia klausimus dėl Europos Sąjungos metinio biudžeto (Europos Parlamentas).

Kvota - kiekvienai šaliai narei nustatytas limitas, kiek natūralaus riebumo pieno ji gali realizuoti rinkoje (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos). Pieno gamybos kvota yra dviejų rūšių:

- Pardavimo perdirbti kvota (pienas parduodamas supirkimo įmonėms)
- Pardavimo tiesiogiai vartoti kvota (pienas parduodamas/ atiduodamas tiesioginiams vartotojams – giminėms, kaimynams, turguose ir pan.)

Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos – institucija, LR Vyriausybės nutarimu įsteigta 1999 metų pabaigoje, skirta administruoti Lietuvos valstybės ir Europos Sąjungos teikiamą paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai. Agentūros veiklos tikslas – Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įgyvendinti Bendrosios žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos priemonės Lietuvoje (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos).

Pelnas – iš veiklos gaunama nauda, išreikšta piniginiiais vienetais (turto padidėjimas). Pelnas gaunamas, kai veiklos generuotos pajamos viršija tai veiklai sunaudotas išlaidas (Vikipedija, laisvoji enciklopedija).

Romos sutartis - tai sutartis, kuria buvo įsteigta Europos ekonominė bendrija (EEB), pasirašyta Romoje 1957 m. kovo 25 d., o įsigaliojo 1958 m. sausio 1 d. (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Subsidijos – tai valstybės parama, kuria siekiama padidinti žemdirbių pajamas ir sumažinti produkto kainą vartotojams, šitaip garantuojant, kad nesumažėtų žemės ūkio produkcijos ir maisto produktų suvartojimas (Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija).

Tiesioginės išmokos už pieną – tai pieno gamintojams mokamos papildomos tiesioginės išmokos (Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija).

IVADAS

Temos pavadinimas – Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika: Lietuvos pieno gamybos sektoriaus atvejis.

Darbo aktualumas. Nuo pat Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo Lietuva susidūrė su daugybe ekonominių bei socialinių problemų, žemu darbo našumu ir inovacijų trūkumu. Nuo seno Lietuvoje reikšmingą sritį užėmė žemės ūkis, tačiau konkurencingai žemės ūkio plėtrai susiformavusi situacija nebuvo palanki. Vyravo smulkūs ūkiai, maži gamybos mastai, pasenusios technologijos lėmė sunkų konkuravimą rinkoje. Tačiau žemės ūkio reikšmę Lietuvos ekonomikai įrodo žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės sukurta bendrosios pridėtinės vertės dalis, kuri iki 1997 m. sudarė vidutiniškai daugiau nei 10 proc. visos Lietuvoje sukurtos bendrosios pridėtinės vertės. Tik nuo 1998 m. ši procentinė dalis ėmė mažėti, tačiau kasmet ji vis tiek buvo apie 5 proc. BPV struktūros. Bendrosios žemės ūkio produkcijos apimtys vis augo ir 2008 m. padidėjo 57,71 proc. arba 2685,9 mln. Lt, lyginant su 2001 m. Analizuojant gyvulininkystės sektorių, iki Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, gyvulininkystės produkcijos apimtys to meto kainomis svyravo, tačiau po narystės pradžios vis augo (nuo 2004 m. iki 2008 m. padidėjo 982,5 mln. Lt arba 44 proc.). Taip pat, kiekvienais metais augo ir superkamo pieno apimtys, karvių produktyvumas bei pieno kaina. Po narystės ES pastebėtas ūkių stambėjimas, ūkių pajamų augimas, to priežastis buvo vykdoma ES Bendroji žemės ūkio politika, kuomet Lietuvos žemės ūkio sektorius sulaukė ES tiesioginių išmokų, subsidijų ir kitos paramos (neskaitant įvairių programų, tarp jų ir „Ankstyvo ūkininkų pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“).

Darbo naujumas. Lietuvai po įstojimo į ES, mūsų šalies žemės ūkio sektoriui atsirado palankesnės sąlygos veikti ES rinkoje, gauti teikiamą finansinę paramą bei siekti vis gerėjančių rezultatų. Tačiau be atsivėrusios platesnės rinkos bei paramos, žemės ūkiui tenka prisiimti aukštesnius ir sudėtingesnius reikalavimus, ženkliai išaugusią konkurenciją, gamybos ir prekybos suvaržymus. ES Bendroji žemės ūkio politikos siekis - užtikrinti, jog ES žemės ūkio maisto produktų sektorius bei ūkininkavimas būtų stiprus ir konkurencingas, tačiau tuo pačiu siekiama užtikrinti ir aplinkos išsaugojimą, sukurti kaimo bendruomenių ekonominę ir socialinę sistemą.

ES žemės ūkio politika nuolat plėtojama. Prieš 50 metų svarbiausias uždavinys buvo tiekti pakankamai maisto produktų po pokario nepriteklių dešimtmečio atsigaunančiai Europai. Gamybos subsidijavimas dideliu mastu ir produkcijos pertekliaus pirkimas siekiant užsitikrinti pakankamą maisto produktų kiekį iš esmės jau liko praeityje. ES politika siekiama, kad visų rūšių maisto gamintojai (javų, gyvulių, vaisių, daržovių augintojai, vyno gamintojai ir t. t.) ES ir pasaulio rinkose galėtų gyvuoti savarankiškai.

Apskritai, valstybės bei ES parama verslui vertinama nevienodai, keliamos diskusijos dėl ES Bendroji žemės ūkio politikos naudos - ar ši politika rengiama ir vykdoma teisingai, ar ES nemaža dalis biudžeto skiriama ir išnaudojama tikslingai. Vis dėlto, žemės ūkiui tenkanti ES biudžeto dalis iki 2008 m. buvo didžiausia (daugiau nei 40 proc. kasmet).

ES bendroji žemės ūkio politika įvairių Lietuvos bei Europos mokslininkų nagrinėta pakankamai plačiai (G. Bučinskas, D. Trakelis, I. Kriščiukaitienė, G. Laschi ir kiti), tačiau klausimas, kaip ši politika įtakoja būtent Lietuvos pieno gamybos sektorių, dar nėra visiškai atsakytas.

Darbo objektas – Lietuvos pieno gamybos sektorius.

Problema. Šiuo metu, Lietuvos bei visos ES žemės ūkio padėtis sudėtinga, ypač sunki pieno gamybos sektoriaus padėtis. Todėl tikslinga išsiaiškinti ar vykdoma ES bendroji žemės ūkio politika įtakoja Lietuvos bei kitų šalių pieno gamybos sektorių teigiamai, kaip Lietuvos pieno gamybos sektoriaus padėtis keitėsi Lietuvai įstojus į ES, ir kaip Lietuvos pieno gamybos sektorius atrodo ES kontekste. Taigi, praktinėje darbo dalyje nagrinėjama Lietuvos ir ES žemės ūkio situacija, atliekama gamybos subsidijų ir investicinės paramos įtakos ūkių gaunamai naudai vertinimas.

Darbo tikslas – išanalizuoti Europos Sąjungos Bendrąją žemės ūkio politiką Lietuvos pieno gamybos sektoriaus atveju.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos aspektus bei vykdomą žemės ūkio politiką Lietuvoje.
2. Atskleisti Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos pokyčius.
3. Palyginti Lietuvos bei kitų Europos Sąjungos šalių žemės ūkio situaciją.
4. Įvertinti paramos įtaką ūkių ir žemės ūkio bendrovių pelnui.

Hipotezė. Lietuvos pieno gamybos sektorius po mūsų šalies įstojimo į Europos Sąjungą sulaukė ne tik tam tikrų suvaržymų, bet ir išmokų bei paramos. Manoma, jog gaunama parama įvairiomis formomis ženkliai įtakoja ūkininkų bei žemės ūkio bendrovių gaunamą naudą.

Darbo metodai - mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų grupavimas, lyginamoji analizė, analitinių ir kiekybinių rodiklių skaičiavimas, statistinio ryšio nustatymas koreliacine bei regresine analize.

Pagrindinės darbo išvados. Nustatyta, jog Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, pieno gamybos sektoriaus situacija kito teigiama linkme, atlikti priklausomybės ryšio tyrimai tarp investicinės paramos, subsidijų ir ūkininkų, žemės ūkio bendrovių pelnų (su subsidijomis ir be) parodė, jog tarp šių veiksnių nėra stiprių ryšių.

1. EUROPOS SAJUNGOS BENDROJI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKA

1.1. Europos Sąjungos institucija

Kalbant apie Europos Sąjungos bendrąją žemės ūkio politiką, pirmiausia svarbu išskirti pagrindinę informaciją apie pačią Europos Sąjungą (ES).

Pasak W. Quarterly (2000), Europos Sąjungą - ne vien kaip apie bendrą rinką, bet ir bendrą valiutą, bendrą gynybą ir diplomatiją - buvo kalbama apie kelis dešimtmečius, be to, kalbos truko taip ilgai, kad Sąjunga tapo panaši į dangaus karalystę: labai nuoširdžiai trokštama, bet vis labiau tolstančia.

Kaip teigiama laisvojoje enciklopedijoje, Europos Sąjunga yra dvidešimt septynių valstybių ekonominė bei politinė bendrija. Kitas Europos Sąjungos apibrėžimas yra toks - tai Europos valstybių asociacija, siekianti platesnės ir gilesnės ekonominės bei politinės joje dalyvaujančių šalių integracijos (Europos judėjimas Lietuvoje). Pasak G. Vitkaus (2008), ES yra Europos valstybių asociacija, siekianti platesnės ir gilesnės ekonominės bei politinės joje dalyvaujančių valstybių integracijos.

Pati pirmoji idėja steigti Europos Sąjungą, pasak Sprules, Marcia L. (2004), kilo dar 19-ame amžiuje, tačiau dviejų pasaulinių karų buvo pastūmėta iki 20 amžiaus.

Europos Sąjunga buvo įsteigta siekiant užbaigti dažnus ir žiaurius kaimyninių šalių karus, kurių apogėjus buvo Antrasis pasaulinis karas (Europos Sąjungos internetinis portalas).

ES istorija prasidėjo 1957 m., kuomet šešių Europos šalių vadovai pasirašė Romos sutartį, kuria įsteigė Europos Ekonominę bendriją (Health Source - Consumer Edition, 2001).

Vėliau dvylika Europos žemyno valstybių vadovų (Belgų karalius, Danijos karalienė, Vokietijos federacijos Respublikos prezidentas, Graikijos prezidentas, Ispanijos karalius, Prancūzijos prezidentas, Airijos prezidentė, Italijos prezidentas, Liuksemburgo Didysis hercogas, Nyderlandų karalienė, Portugalijos prezidentas, Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos karalystės karalienė) nusprendė pažymėti naują Europos integracijos proceso, pradėto įsteigus Europos Bendrijas, etapą ir nusprendė įsteigti Europos Sąjungą, kuria siekė stiprinti savo tautų solidarumą, kartu gerbdami jų istoriją, kultūrą ir tradicijas, toliau stiprinti demokratišką ir veiksmingą institucijų veikimą, kad jos galėtų bendroje institucijų sistemoje geriau atlikti joms patikėtus uždavinius, bei apsisprendė siekti savo šalių ekonomikos stiprinimo ir konvergencijos ir įsteigti Ekonominę bei pinigų sąjungą, pagal šios Sutarties nuostatas apimančią bendrą ir tvirtą valiutą, skatinti savo tautų ekonominę ir socialinę pažangą, atsižvelgdami į vidaus rinkos sukūrimą

bei tvirtesnę sanglaudą ir aplinkos apsaugą, ir įgyvendinti politiką, užtikrinančią, kad ekonominės integracijos pažangą lydėtų pažanga ir kitose srityse (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Pasak G. Vitkaus (2008), Europos Sąjungos įsteigimas reiškė tolesnį Europos integracijos proceso konsolidavimą ir skatino vis naujas valstybes siekti narystės šioje organizacijoje.

Patys pirmieji sąjungai keliami tikslai buvo (Europos Sąjungos internetinis portalas):

– skatinti darnią ir tvarią ekonominę ir socialinę pažangą visų pirma pagal šios Sutarties nuostatas kuriant vidaus sienų neturinčią erdvę, stiprinant ekonominę ir socialinę sanglaudą bei steigiant Ekonominę ir pinigų sąjungą, galiausiai įvedant bendrą valiutą;

– įtvirtinti savo identitetą tarptautinėje arenoje, ypač įgyvendinant bendrą užsienio ir saugumo politiką, įskaitant bendros gynybos politikos galutinį suformavimą, kas ilgainiui sudarytų sąlygas pereiti prie bendros gynybos;

– stiprinti savo valstybių narių piliečių teisių ir interesų apsaugą įvedant Sąjungos pilietybę;

– plėtoti glaudų bendradarbiavimą teisingumo ir vidaus reikalų srityse;

– visokeriopai puoselėti *acquis communautaire* (ES teisės sistema) ir ją toliau plėtoti, svarstyti, koku mastu šioje Sutartyje numatytas bendradarbiavimo politikos sritys ir formas gali prireikti pervertinti siekiant užtikrinti Bendrijos mechanizmų ir institucijų veiksmingumą.

Šiuo metu ES yra 27 valstybės narės, kurios dalį suvereniteto – teisėkūros įgaliojimų – perdavė ES. Paskutiniaisiais duomenimis, dar trys valstybės – Kroatija, Turkija ir Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija – pateikė narystės ES paraiškas (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Pats pagrindinis Europos Sąjungos tikslas yra sukurti kuo "glaudesnę Europos tautų sąjungą, kurioje sprendimai būtų priimami kuo arčiau piliečio" (Sutartys, 2010).

Be kitų tikslų Europos Sąjunga (Europos judėjimas Lietuvoje):

- siekia Vieningos Rinkos sukūrimo, kurios viduje panaikinti visi apribojimai laisvam prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimui;

- vykdo bendrą prekybos politiką, numatančią prekybą su trečiosiomis šalimis;

- vykdo bendrą politiką tokiose srityse, kaip: žemės ūkis, transportas, energetika, aplinkos apsauga ir kita;

- kuria ekonominę ir pinigų sąjungą, numatančią vieną visai Europos Sąjungai piniginių vienetą eurą.

Išskiriant ES nuo kitų tarptautinių organizacijų (Europos judėjimas Lietuvoje), pirmiausia *ES teisės dominavimas prieš nacionalinę teisę*. Kitas skirtumas - *institucinės sąrangos unikalumas*. Unikalumą apsprendžia tai, kad ES valstybės narės perleidžia dalį savo suvereniteto nepriklausomoms institucijoms, kurios atstovauja ne kurios nors valstybės interesus, o bendrus, nacionalinius visos ES interesus. Trečiasis - *subsidiarumo* principas. Tai reiškia, jog visi sprendimai Europos Sąjungoje priimami laikantis principo, teigiančio, kad sprendimai turi būti priimami tuo

lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi. Jeigu sprendimą gali priimti žemesni valdžios lygmenys, vadinasi nėra reikalo jį patikėti aukštesniam lygmeniui. Sekantis ES skirtumas nuo kitų tarptautinių organizacijų yra *įvairovė ir pagarba kultūriniam savitumui*. Europos Sąjungą sudaro 27 skirtingų kultūrų valstybės. Wilson Quarterly (2000), savo darbe pastebi, jog Europos tautos pernelyg skiriasi viena nuo kitos: jų istorija, kultūra, kalba ir vertybės yra pernelyg skirtingos, o jos suburtos į vieną valstybę. Todėl Europos Sąjunga sudaro sąlygas šių kultūrų ir kalbų palaikymui ir skatinimui. Kaip teigia G. Laschi (2009), kiekvienas ES praplėtimas yra labai svarbus politinis iššūkis: kaip šalims, įstojančioms į ES, išsaugoti savo kultūrinius savitumus. *Rūpinimasis žmogumi* - taip pat vienas iš didžiausių skirtumų (Europos judėjimas Lietuvoje). Visa Europos Sąjungos politika iš esmės yra orientuota į ES valstybių narių bei jų piliečių gerbūvio užtikrinimą. Žmogus, jo rūpesčiai ir interesai - svarbiausi ES siekiai. ES suformavo tvirtą socialinę politiką, orientuotą į paprastų žmonių interesų gynimą. Paskutinis, tačiau ne ką mažiau reikšmingas skirtumas - *ekonominė, politinė, socialinė sanglauda*. Europos Sąjungos politika orientuota į siekį sumažinti atskirų Europos Sąjungos valstybių ir regionų ekonominio bei socialinio išsivystymo lygio skirtumus. Ekonomiškai silpni regionai remiami finansiškai, siekiant vystyti jų ekonominę pajėgumą. Europos Sąjunga sanglaudą skatina per įvairius struktūrinius fondus, Europos investicijų fondą ir kitas finansų įstaigas.

ES bendrijai patikėtus uždavinius vykdo į pagrindinės institucijos (Europos Sąjungos internetinis portalas):

- Europos parlamentas,
- Taryba,
- Komisija,
- Teisingumo teismas,
- Audito rūmai.

Aptariant plačiau šias institucijas, pirmiausia apie *Europos Parlamentą*.

Europos Parlamentas nuo kitų institucijų skiriasi tuo, jog tai yra vienintelė Europos Sąjungos institucija, išrinkta tiesioginių rinkimų būdu (Europos Parlamentas). Europos Parlamentas pradėjo gyvavimą 1952 m. kaip Europos anglių ir plieno bendrijos bendroji asamblėja. Iki 1979 m. nariai (EP) buvo paskirti, o ne renkami (Health Source - Consumer Edition, 2001) .

Pasak Schramm C., Litan R. E. (2007), Europos Parlamentas įsitvirtino kaip įtakingas balsas sprendžiant susirūpinimą keliančius politinius klausimus.

Tačiau V. Paulikas (2004) teigė, jog pirmaisiais Europos bendrijų veiklos metais Parlamentinė Asamblėja turėjo kontroliuoti Tarybos ir Komisijos veiklą, bet iš tikrųjų tapo tik Tarybos konsultacine institucija ir nuolat siekė išplėsti savo kompetenciją. Tad tik 1992 m. Maastrichto ir 1997 m. Amsterdamo sutartimis Europos Parlamentą, ilgą laiką buvusį tik patariamąją asamblėją,

pavertė įstatymus leidžiančiu parlamentu, turinčiu beveik tokius pačius įgaliojimus kaip ir nacionaliniai parlamentai.

ES Parlamentas – tai tiesiogiai ES valstybių piliečių išrinktų atstovų asamblėja, kurios pagrindinis tikslas – Sąjungoje atstovauti ES piliečių interesams (G. Vitkus, 2008).

Šiuo metu Europos piliečiams atstovauja 736 Europos Parlamento nariai (Europos Parlamentas). Atstovai renkami kas penkerius metus. Mandatai paskirstomi proporcingai kiekvienos šalies gyventojų skaičiui, kiekvienai valstybei narei priklauso nustatytas EP narių skaičius, daugiausia – 99 ir mažiausia – 5. Europarlamento narių darbas vyksta daugiausiai trijose vietose – Briuselyje, Strasbūre ir savo rinkimų apygardose. Briuselyje jie dalyvauja komitetų, frakcijų ir papildomuose plenariniuose posėdžiuose, o Strasbūre – dvylikoje plenarinių sesijų. Šalia savo pagrindinio darbo jie, be abejo, privalo skirti laiko savo rinkėjams (Europos Parlamentas).

ES Parlamentas, skirtingai nei nacionaliniai parlamentai, nėra aukščiausioji įstatymų leidybos institucija ir neturi įstatymų iniciatyvos teisės, tačiau gali dalyvauti teisės aktų leidybos procese ir kontroliuoti kitų ES institucijų veiklą, taip užtikrindamas Europos integracijos proceso demokratiškumą (G. Vitkus, 2008).

Šiuo metu Europos Parlamente yra 7 frakcijos – į frakcijas parlamentarai buriasi ne pagal tautybę, bet pagal savo politines pažiūras. Kai kurie Parlamento nariai gali nuspręsti nepriklausyti jokiai frakcijai, tuomet jie laikomi nepriklausomais nariais (Europos Parlamentas).

ES Konstitucijoje nurodyta, jog Europos Parlamentas kartu su Taryba priima teisės aktus, tvirtina biudžetą, atlieka politinės kontrolės ir konsultacines funkcijas, numatytas Konstitucijoje (V. Paulikas, 2004).

Parlamento nariai pasiskirsto į įvairiose srityse besispecializuojančius nuolatinis komitetus, atliekančius parengiamąjį darbą, leidžiantį pasirengti plenariniams sesijoms. Europos Parlamento delegacijos palaiko ryšius su Europos Sąjungai nepriklausančių šalių parlamentais. Jos atlieka svarbų vaidmenį, didinant Europos įtaką užsienyje. Šiuo metu yra 35 delegacijos. Kiekvieną iš jų sudaro apie 15 Europos Parlamento narių. Delegacijos skirstomos: į *tarpparlamentines delegacijas*, kurių uždavinys – palaikyti ryšius su šalių, nepriklausančių Europos Sąjungai ir nesančių šalimis kandidatėmis, parlamentais ir *jungtinius parlamentinius komitetus*, kurie palaiko ryšius su šalių kandidačių į Europos Sąjungą parlamentais arba su asocijuotų valstybių parlamentais. Europos Parlamentas taip pat turi 5 *daugiašales asamblėjas*, vienijančias Europos Parlamento narius ir parlamentų narius iš Afrikos, Karibų jūros baseino ir Ramiojo vandenyno šalių (AKR ir ES jungtinė parlamentinė asamblėja), Viduržemio jūros regiono (EMPA), Lotynų Amerikos (EUROLAT), ES Rytų kaimynių (EURONEST) ir NATO šalių (Europos Parlamentas).

Svarbiausias Europos Parlamento asmuo – Pirmininkas. Jis vadovauja Parlamento ir jo organų (Biuro ir Pirmininkų sueigos) veiklai (Europos Parlamento informacijos biuras Lietuvoje). Jis

pirmininkauja plenariniams posėdžiams, sprendžia dėl pakeitimų priimtinumą, Ministrų Tarybai ir Komisijai teikiamų klausimų, bei dėl pranešimų (ataskaitų) atitikimo, Darbo tvarkos taisyklėms. Jis palaiko tvarką posėdžio metu, suteikia žodį, nutraukia diskusijas, teikia klausimus balsavimui ir skelbia balsavimų rezultatus, perduoda komitetams skirtus dokumentus (Europos Parlamento Informacijos biuras Lietuvoje). Taip pat, Pirmininkas sako kalbą prieš Europos Vadovų Tarybos posėdžius (The President of the European Parliament). Jis išreiškia Europos Parlamento nuomonę apie įvairius klausimus, įtrauktus į darbotvarkę, valstybių bei vyriausybės vadovų diskusijas. Taip pat jis atstovauja Europos Parlamentui tarptautiniuose santykiuose. Dėl tos priežasties jis vyksta į vizitus Europos Sąjungoje ir už jos ribų. Kai įvykdytas ES biudžetas, po antro Parlamento svarstymo jis savo parašu tai patvirtina. Kartu su Tarybos Pirmininku jis pasirašo visus bendros sprendimo procedūros priimtus teisės aktus (The President of the European Parliament).

Šiuo metu Europos Parlamento Pirmininku išrinktas Jerzy Buzek.

Pagrindinis Europos Sąjungos politinių sprendimų priėmimo centras yra *Taryba*.

Anot V. Pauliko (2004), Bendrijų steigimo sutartyse nebuvo numatyta tokia institucija kaip Europos Sąjungos Taryba arba Bendrijos valstybių narių vadovų reguliarūs pasitarimai. Nepaisant to, keletas Bendrijos valstybių narių Vadovų tarybų buvo surengta šeštajame dešimtmetyje ir septintojo dešimtmečio pradžioje ir viename iš tokių susitikimų 1974 m. Paryžiuje buvo nuspręsta rengti Bendrijos valstybių narių vadovų reguliarius pasitarimus ir taip įsteigti šią instituciją.

Europos Vadovų Taryba nustato Europos Sąjungos bendrąsias politikos gaires ir prioritetus. Ji deramai skatina Sąjungos vystimąsi ir nustato bendrąsias politikos gaires ir prioritetus, tačiau nevykdo teisėkūros funkcijų (Europos Vadovų Taryba). Kaip rašoma Europos Vadovų Tarybos darbo tvarkos taisyklėse, Europos Vadovų Taryba susitinka du kartus per pusmetį, o susitikimus sušaukia jos pirmininkas. Europos Vadovų Taryba susitinka Briuselyje. Prireikus pirmininkas sušauks neeilinį Europos Vadovų Tarybos susitikimą (Europos Vadovų Taryba).

Valstybės, Europos Tarybos narės, finansuoja Organizaciją proporcingai savo gyventojų skaičiui ir turimiems resursams. Pagrindinis Europos Tarybos 2010 m. biudžetas yra 218 mln. eurų (Europos Tarybos informacijos biuras).

Kita, viena iš pagrindinių ES institucijų yra *Komisija*. Kaip rašo V. Paulikas (2004), tvirtinama, jog tokių valdžios institucijų, kaip Europos Komisija, arba bent panašių į ją, nėra jokioje kitoje tarptautinėje organizacijoje, ar kokioje nors atskiroje pasaulio valstybėje.

Ji laikoma eurointegracijos varikliu – inicijuoja naujus ES teisės aktus ir kartu disponuoja plačiomis vykdomosiomis galiomis (Europos Tarybos informacijos biuras).

Komisija turi tris skirtingas, bet vienodai svarbias funkcijas (Europos Komisija, 2005). Pirmoji yra naujų teisės aktų ir reglamentų projektų teikimas, tai yra, Komisija rengia pasiūlymus, kurie teikiami Tarybai ir Europos Parlamentui aptrati ir sprendimams priimti. Antroji funkcija -

įvairiausių ES veiklos sričių - nuo žemės ūkio ir maisto saugos iki vartotojų apsaugos nuo nesažiningų įmonių sukčiavimo – administravimas. Trečioji Komisijos funkcija yra užtikrinti, kad Tarybos ir Europos Parlamento priimti teisės aktai būtų taikomi tinkamai ir teisingai visose valstybėse narėse, ypač svarbu, kad Europos Sąjungoje ES teisės aktai būtų taikomi vienodai visiems piliečiams nepriklausomai nuo to, kurioje valstybėje narėje jie gyvena (Europos Komisija, 2005).

Nuo 2007 m. sausio 1 d. Komisija susideda iš 27 narių, po vieną iš kiekvienos ES šalies, o sprendimai priimami kolegialiai, nesant vieningos pozicijos – balsų dauguma. Komisijos pirmininką bendru sutarimu skiria ES valstybių vyriausybės. Pirmininko pareigas dabar užima portugalas José Manuelis Barosso (Žozė Manuelis Barozu). Šios kadencijos Lietuvos komisaras yra Algirdas Šemeta, kuris kuruoja mokesčių ir muitų sąjungos, audito ir kovos su sukčiavimu sritis (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Europos Komisija yra tarsi kelių valstybės institucijų hibridas ir atlieka šias pagrindines funkcijas (V. Paulikas, 2004):

- įgyvendina priimtus sprendimus;
- prižiūri, kad būtų laikomasi Bendrijų steigimo sutarčių;
- savarankiškai priima administracinius sprendimus dėl vidaus rinkos.

Dar viena ES institucija - Teisingumo Teismas. Europos Sąjungos teisingumo Teismo pradžia laikomi 1952 m., kai pagal Europos anglių ir plieno bendrijos sutartį buvo įsteigtas Europos anglių ir plieno bendrijos Teisingumo Teismas (V. Paulikas, 2004). Nuo pat įsteigimo Europos Sąjungos Teisingumo Teismo užduotis yra užtikrinti, kad „aiškinant ir taikant“ Sutartis „būtų laikomasi teisės“. Įgyvendindamas šią užduotį, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas: prižiūri Europos Sąjungos institucijų aktų teisėtumą, užtikrina, kad valstybės narės laikytųsi iš Sutarčių kylančių pareigų ir nacionalinių teismų prašymu aiškina Sąjungos teisę (Teisingumo Teismas). Kaip teigia Schramm C., Litan R. E. (2007), Europos Teisingumo Teismo reikšmė vis didėja tarptautinėje teisėje.

Teismą sudaro: po vieną teisėją iš kiekvienos valstybės narės, kad būtų atstovaujama visoms 27 ES nacionalinėms teisinėms sistemoms. Vis dėlto, kad darbas būtų našesnis, visos sudėties Teismas posėdžiauja retai. Paprastai posėdžiauja tik 13 narių Didžioji kolegija arba 5 ar 3 teisėjų kolegijos (Europos Sąjungos internetinis portalas). Lietuvos vyriausybės siūlymu, mūsų šaliai atstovauja Pranas Kūris.

Teisingumo Teismo pirmininką teisėjai renka iš savo narių trejų metų kadencijai (Teisingumo Teismas, 2010). Teismui padeda aštuoni generaliniai advokatai. Jų užduotis teikti pagrįstas nuomones dėl Teismo nagrinėjamų bylų. Jie tai turi daryti viešai ir nešališkai (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Kad Teisingumo Teismas galėtų greičiau spręsti daugybę bylų ir teikti piliečiams geresnę teisinę apsaugą, 1988 m. buvo įsteigtas Pirmosios instancijos teismas. Europos Sąjungos ir jos tarnautojų teisinius ginčus sprendžia Europos Sąjungos tarnautojų teismas. Šis teismas sudarytas iš septynių teisėjų ir veikia prie Pirmosios instancijos teismo (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Kalbant apie *Europos Audito Rūmus*, jie buvo įsteigti 1975 m. Jų buveinė yra Liuksemburge. Audito Rūmų užduotis – tikrinti, ar ES lėšos, kurias sudaro mokesčių mokėtojų pinigai, yra tinkamai renkamos bei leidžiamos teisėtai, ekonomiškai ir tikslingai. Audito Rūmai siekia, kad mokesčių mokėtojų pinigai būtų naudojami tikslingai, ir jie turi teisę tikrinti bet kurį už ES lėšas atsakingą asmenį arba organizaciją. Audito Rūmus sudaro po vieną narį iš kiekvienos ES valstybės, narius skiria Taryba šešerių metų kadencijai, kuriai pasibaigus, jie gali būti paskirti dar vienai kadencijai. Audito Rūmų nariai vieną iš savo tarpo išsirenka pirmininku trejų metų kadencijai, kuriai pasibaigus, jis gali būti paskirtas dar vienai kadencijai. 2008 m. sausio mėn. pirmininku išrinktas Vítoras Manuelis da Silva Caldeira iš Portugalijos (Europos Sąjungos internetinis portalas). Lietuvos pasiūlyta vyriausioji auditorė Irena Petruškevičienė. Europos Sąjungos biudžetas siekia apie 120 milijardų eurų, tai sudaro apie 1% visų 27 valstybių narių bendrųjų nacionalinių pajamų. Palyginti su nacionaliniais biudžetais ši dalis yra maža. Tačiau kai kurioms valstybėms narėms ES lėšos yra labai svarbios finansuojant valdžios sektoriaus veiklą, o kai kurių valstybių narių atveju šių lėšų bendra suma yra artima bendrosioms nacionalinėms pajamoms arba joms prilygsta. Europos Sąjungos pajamas iš esmės sudaro valstybių narių įnašai, pagrįsti jų bendrosiomis nacionalinėmis pajamomis ir įvertinimu, susijusiu su valstybių narių surinktu pridėtinės vertės mokesčiu. Muitai ir žemės ūkio mokesčiai (vadinamieji tradiciniai nuosavi ištekliai) taip pat sudaro nemažą pajamų dalį. Ilgainiui ES biudžeto, kurio didžiausia dalis tenka žemės ūkio ir sanglaudos politikoms, sudėtis keitėsi (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Kiekvienais metais Taryba, kitaip sakant valstybių narių atstovai, bei tiesiogiai išrinktas Europos Parlamentas tvirtina biudžetą, pagal septynerių metų finansinę programą. Biudžetą siūlo bei už jo vykdymą atsako Europos Komisija. Labai didelė jo dalis – būtent žemės ūkio ir sanglaudos išlaidos – yra vykdoma bendradarbiaujant su valstybėmis narėmis. Priklausomai nuo taikomos lėšų panaudojimo schemas, nacionalinėms administracijoms gali tekti atsakomybė už lėšų panaudojimo strategijų parengimą, naudos gavėjų ir projektų atranką bei mokėjimų atlikimą. Bendrijos išlaidos ypatingos tuo, kad didelė dalis mokėjimų yra atliekama pagal pačių gavėjų pateiktus prašymus, ar tai būtų visos ES ūkininkai ar projektų vadovai (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Taigi, viena iš pagrindinių Audito Rūmų funkcijų – padėti Europos Parlamentui ir Tarybai kasmet pateikiant joms praėjusių finansinių metų audito ataskaitą. Parlamentas atidžiai išnagrinėja Audito Rūmų ataskaitą prieš nusprenddamas, ar patvirtinti biudžeto įvykdymą, už kurį atsakinga

Komisija. Neradę trūkumų, Audito Rūmai taip pat siunčia Tarybai ir Parlamentui patikinimo, kad Europos mokesčių mokėtojų pinigai panaudoti tinkamai, pareiškimą. Galiausiai, Audito Rūmai pateikia savo nuomonę dėl ES finansų teisės aktų pasiūlymų, ir dėl ES veiksmų kovojant su sukčiavimu. Tačiau Audito Rūmai neturi savarankiškos teisinės galios. Nustatę sukčiavimo faktą arba pažeidimą, auditoriai informuoja OLAF – Europos kovos su sukčiavimu tarnybą (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Be išvardintų pagrindinių ES institucijų, reikia paminėti kitas svarbias ES institucijas (Lietuva Europos Sąjungoje):

- Europos centrinis bankas. Pasak C. Schramm, R.E. Litan (2007), jis tapo pagrindiniu veikėju tarptautiniuose finansuose.

- Europos investicijų bankas – investuoja į projektus, skirtus mažiau išsivysčiusiems regionams, smulkaus verslo konkurencingumui didinti. Įstatinis banko kapitalas formuojamas iš valstybių narių įnašų, proporcingų jų ekonominiam svoriui Sąjungoje. Įsteigtas 1958 m.

- Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas – patariamoji institucija, sudaryta iš 344 darbdavių, profesinių sąjungų, ūkininkų, vartotojų ir kitų interesų grupių atstovų. Konsultuoja Tarybą, Komisiją ir Parlamentą, skatina pilietinę visuomenę labiau įsitraukti į ES politikos kryptį formavimą ir stiprina jos vaidmenį ne ES šalyse. Įsteigtas 1957 m.

- Regionų komitetas – patariamoji institucija, sudaryta iš 344 Europos regionų ir vietos savivaldos delegatų. Su ja Taryba ir Komisija privalo konsultotis vietos ar regionų valdžios kompetencijos klausimais (regioninės politikos, aplinkosaugos, švietimo, transporto ir pan.). Įsteigtas 1994 m.

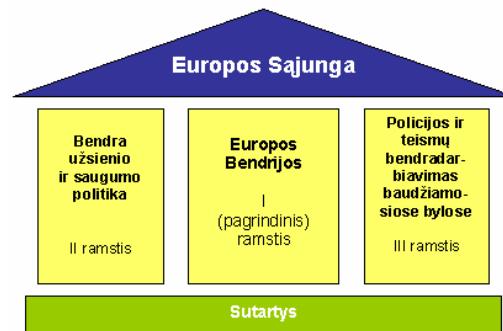
- Europos ombudsmenas – įgaliotas priimti ES piliečių, įmonių ir įstaigų, ES valstybėse gyvenančių asmenų ar registruotų įmonių skundus ir tirti netinkamo administravimo (šališkumo, diskriminacijos, piktnaudžiavimo valdžia ar nesugebėjimo/atsisakymo suteikti informaciją) atvejus ES institucijose ir kitose ES įstaigose. Ombudsmeną skiria Europos Parlamentas penkerių metų kadencijai. Pareigybė įsteigta 1992 m.

- Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūnas – atsakingas už asmeninių duomenų, kuriuos naudoja Bendrijos institucijos ir organai, apdorojimo priežiūrą. Pareigybė įsteigta 2002 m.

Išanalizavus pagrindinius faktus apie Europos Sąjungos instituciją, kitame skyriuje plačiau aptarsime pagrindines Europos Sąjungos politines sritis.

1.2. Europos Sąjungos politikos sritys

Iš pradžių ES politikos buvo orientuotos į bendrosios rinkos stiprinimą, bet pamažu jos išsiplėtė į daugelį kitų kasdienio gyvenimo sričių: aplinkos apsaugos, visuomenės sveikatos, vartotojų teisių, švietimo ir galimybės pasinaudoti kultūros laimėjimais. Dabar su Europos Sąjunga susijusių politikos sričių ratas yra labai platus. Aptariant įvairias sritis, būtina atsižvelgti į istorines aplinkybes, veikimo būdus, svarbiausias sutartis ir kitus aspektus. Platus ne tik ES veiklos sričių spektras – nevienodi yra ir veikimo būdai (Lietuva Europos Sąjungoje) (1.2.1 pav.).

1.2.1 pav. ES sąranga

Šaltinis: Lietuva Europos Sąjungoje.

Europos Sąjunga sujungia Europos Bendrijas (*Europos Ekonominę Bendriją, Euratomą*; 2002 m., pasibaigus *Anglies ir plieno bendrijos* steigimo sutarties galiojimui, ši bendrija neteko teisinio subjektiškumo), kurios sudaro *pirmąjį* arba *pagrindinį ramstį*, Bendrą užsienio ir saugumo politiką (*antrasis ramstis*) bei Policijos ir teismų bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose (*trečiasis*) (Lietuva Europos Sąjungoje).

Analizuojant ES sąrangą, pirmasis ramstis apima visas ilgainiui Bendrijų išplėtotas politikas (bendroji rinka, pinigų sąjunga, bendra žemės ūkio politika, struktūrinė politika ir kt. reikalai), kurios kuriamos ir įgyvendinamos viršvalstybinių Europos institucijų, o antrojo (Bendra užsienio ir saugumo politika, humanitarinė pagalba) ir trečiojo (laisvė, saugumas ir teisingumas) ramsčio klausimai sprendžiami tarpvyriausybinio pagrindu, t.y. bendradarbiaujant tarp šalių narių vyriausybių, ir jiems visada reikia visuotinio sutarimo (Lietuva Europos Sąjungoje)

Europos Bendrijų kompetencijai iš esmės priklauso beveik visi bendrosios rinkos, bendrosios žemės ūkio politikos ir kiti ekonominės integracijos reikalai, kurie tvarkomi viršvalstybinio reguliavimo priemonėmis (G. Vitkus, 2008). Kitaip tariant, balsų dauguma priimti sprendimai privalomi visoms valstybėms narėms.

Taigi, *pirmasis ramstis. Ekonominė politika* siekiama užtikrinti nuolatinį ekonomikos augimą ir darbo vietų kūrimą ES. Siekiant ekonominio stabilumo trumpuoju laikotarpiu ir didesnio galimo ekonomikos augimo vidutinės trukmės laikotarpiu, ekonominė politika siekiama spręsti ir skirtingus ilgesnės trukmės laikotarpio sunkumus, tokius kaip gyventojų senėjimas ir globalizacija (Europos Komisija).

Ekonominės politikos strategijos siūlomos ir įgyvendinamos ir nacionaliniu, ir Europos lygmeniu. Iš tiesų už ekonominę politiką visų pirma atsako pati šalis, nors Sutartyje ir teigiama, kad ji turėtų būti „bendras reikalas“ ir turėtų būti suderinta su Taryba. Kai kurios valstybės narės dar labiau sujungė savo ekonomiką įsivedusios bendrą valiutą, kurią šiuo metu naudoja daugiau kaip pusė visų ES piliečių (Europos Komisija).

Ekonominės politikos strategijų koordinavimas vykdomas stebint kiekvienos valstybės narės ir ES ekonomikos pokyčius remiantis įvairiomis Komisijos vardu ECFIN GD rengiamomis ataskaitomis. Ši daugiašalė priežiūra apima ir patikrą, ar ekonominės politikos strategijos atitinka vadinamajame Integruotų gairių pakete pateiktas ES ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo gaires (Europos Komisija).

Visos ES valstybės narės priklauso ekonominei ir pinigų sąjungai (EPS), kurios tikslas – veiksmingiau integruoti ES šalių ekonomiką. 13 iš 25 valstybių narių (Airija, Austrija, Belgija, Graikija, Italija, Ispanija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovėnija, Suomija ir Vokietija) naudojami bendra valiuta – euru. Ne euro zonos šalys dalyvauja valiutų kursų mechanizme (VKM), kuriuo euro ir kitų mechanizmu besinaudojančių valstybių valiutų kursų svyravimai apribojami pagal iš anksto numatytas ribas (Lietuva Europos Sąjungoje).

Specifinė pirmojo ramsčio sudėtinė dalis yra *bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP)*. Ji susiformavo šeštajame dešimtmetyje Vakarų Europoje, kur ilgai trukęs karas nualino šalis, sugriovė žemės ūkį ir sutrikdė aprūpinimą maisto produktais. Ankstyvoji BŽŪP visą dėmesį skyrė produktyvumo didinimui, kad vartotojai už prieinamą kainą nuolat galėtų įsigyti maisto produktų, o Europos Sąjungoje būtų sukurtas gyvybingas žemės ūkis (Lietuva Europos Sąjungoje).

ES *regioninės politikos* esmė – parama iš ES biudžeto skurdesniems regionams ir gyventojams. Išmokos naudojamos plėtrai atsiliekančiuose regionuose skatinti, senoms pramonės zonoms pertvarkyti, teikti pagalbą darbo ieškančiam jaunimui ir ilgalaikiams bedarbiams, paramą ūkiams modernizuoti ir ne tokias palankias sąlygas turinčioms kaimo vietovėms remti. Dėl Europos Sąjungos finansuojamų struktūrinių programų ES valstybės gali suvienodinti savo ekonomikas, o tai padeda efektyviau įgyvendinti ekonominę ir pinigų sąjungą (Lietuva Europos Sąjungoje).

Regioninės politikos idėja Europos Bendrijoje subrendo septintajame dešimtmetyje. Taip atsitiko todėl, kad tuo metu tvirtėjančios EB narės suprato, kad geriausia Europos šalių vienybės pagrindu imti ne valstybes, o mažesnes teritorijas - regionus. Ši idėja dar labiau sustiprėjo po

Mastrichto sutarties, kada EB buvo pertvarkyta į ES ir jos organizacijos struktūroje atsirado dar viena svarbi institucija Regionų komitetas. Tada buvo padidinti ir finansiniai fondai regionų plėtrai (Pociūtė A., 2002).

Išmokos skirstomos per pagrindinius fondus (Lietuva Europos Sąjungoje):

- Europos regioninės plėtros fondą (angl. ERDF);
- Sanglaudos fondą – jo lėšos naudojamos transporto infrastruktūros ir aplinkosaugos projektams tose ES valstybėse, kur BVP vienam gyventojui yra mažesnis nei 90% ES vidurkio. Tokios valstybės iki pastarosios plėtros buvo Airija, Graikija, Portugalija ir Ispanija, bet dabar daugiau paramos iš fondų sulaukia naujosios narės;

- Pasirengimo narystei struktūrinės politikos instrumentą (angl. ISPA – *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*) - finansuoja aplinkosaugos ir transporto projektus šalyse kandidatėse.

- Dar yra ES Solidarumo fondas, teikiantis pagalbą stichinių nelaimių atveju.

Išmokos papildo arba skatina privataus sektoriaus ir nacionalinės bei regioninės valdžios investicijas. Siekdama skirti išmokas toms sritims, kuriose jos turės didžiausią poveikį, ES nustatė tris prioritetinius tikslus (Lietuva Europos Sąjungoje):

- *Remti plėtrą regionuose*, kur BVP vienam gyventojui yra mažesnis nei 75% ES vidurkio. Pinigai naudojami ekonomikai juose išjudinti, sukuriant reikalingą infrastruktūrą, geriau apmokant vietinius žmones ir skatinant investicijas į vietos verslą.

- *Teikti pagalbą sunkumų turintiems regionams*. Tai gali būti vietovės, kur pertvarkoma ekonomika, atsilikusios kaimo vietovės, krizės apimtos žvejų bendruomenės arba rimtų sunkumų turintys miestai.

- *Įveikti nedarbą* modernizuojant mokymo sistemas ir padedant sukurti darbo vietas.

Europos regioninė politika yra politika, skatinanti solidarumą. Pagal ją daugiau nei trečdalis Europos Sąjungos biudžeto yra skiriama mažinti atotrūkį tarp įvairių regionų išsivystymo ir piliečių gerovės lygio skirtumus. Taigi šia politika siekiama socialinės ir teritorinės Sąjungos „sanglaudos“ (Europos Sąjunga, Regioninė politika, 2004).

Per praėjusius 50 metų Europos bendradarbiavimo dėka skurdesniuose Sąjungos regionuose įgyvendinta nesuskaičiuojama daugybė projektų - nutiestos autostrados, pastatyti nuotekų valymo įrenginiai, tiltai ir biolaboratorijos, renovuoti apleisti miestų rajonai ir atgaivinti verslai ir kt. Solidarumas ir sanglauda yra svarbiausios vertybės, kuriomis grindžiami šie projektai ir visa Europos Sąjungos regioninė politika (EU4Journalists, 2009).

Paskutiniajame XX a. dešimtmetyje ES piliečiai vis labiau reikalavo savo vyriausybės imtis energingesnių veiksmų darbo vietoms sukurti. Todėl Amsterdamo sutartis buvo papildyta nauju

skyriumi, pagal kurį darbo vietų kūrimas tapo ES ekonominės politikos prioritetu (Lietuva Europos Sąjungoje).

ES *socialinės politikos* tikslas yra sumažinti ryškiausius Europos visuomenės skirtumus. 1961 m. įsteigtas Europos socialinis fondas (ESF) skatina darbo vietų kūrimą, padeda darbuotojams persikvalifikuoti arba pakeisti gyvenamąją vietą (Lietuva Europos Sąjungoje).

Socialinę pažangą pasiekti padeda tvirtas pagrindines teises visiems ES piliečiams garantuojantys teisės aktai. Kai kurios tokios teisės yra nurodytos steigimo sutartyse, pavyzdžiui, vyro ir moters teisė gauti vienodą atlyginimą už tokį pat darbą. Kitos nurodytos darbuotojų apsaugos (sveikatos ir darbo saugos) bei būtinų saugos standartų direktyvose (Lietuva Europos Sąjungoje).

1991 m. Maastrichto Europos Vadovų Tarybos priimta Bendrijos pagrindinių socialinių teisių chartija, nustatanti ES darbuotojų teises (teisę laisvai judėti, teisę į teisingą užmokestį, geresnes darbo sąlygas, socialinę apsaugą, teisę steigti asociacijas ir teisę į kolektyvines derybas, teisę į profesinį lavinimą, lygias moterų ir vyrų teises, teisę į darbuotojų informavimą, teisę į konsultacijas ir dalyvavimą, sveikatos apsaugą ir saugą darbo vietoje, teisę į vaikų, pagyvenusiujų ir neįgaliųjų apsaugą), 1997 m. įtraukta į Amsterdamo sutartį ir privaloma visose valstybėse narėse (Lietuva Europos Sąjungoje).

Taip pat, Europos Sąjunga yra išsipareigojusi siekti *tvarios plėtros*, t.y. plėtros, kuri pagerintų ateities kartų gyvenimo kokybę ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje. Tam reikia tinkamos ekonominio klestėjimo, socialinio teisingumo ir sveikos aplinkos pusiausvyros. Iš tiesų, jei bus siekiama šių trijų tikslų vienu metu, jie gali vienas kitą sustiprinti. Aplinkos apsaugą skatinanti politika gali būti naudinga naujovių ir konkurencingumo požiūriu. Tai savo ruožtu skatina ekonomikos augimą, kuris yra gyvybiškai svarbus siekiant socialinių tikslų. Taigi tvarus vystimasis apima aplinkos kokybės apsaugą ir gerinimą (Lietuva Europos Sąjungoje).

ES *aplinkos politika* nėra naujas dalykas. Galiojanti aplinkosaugos veiksmų programa, kurią ES įgyvendins iki 2012 m., yra jau šeštoji. Ji grindžiama 30 metų veikla, jau davusia daug naudos, įskaitant švaresnį orą ir vandenį, saugomų natūralių gyvūnijos buveinių skaičiaus padidėjimą, geresnį atliekų tvarkymą, tai, kad geriau iš anksto atsižvelgiama į planavimo sprendimų poveikį aplinkai, ir daugiau aplinkai nekenkiančių produktų. Tačiau tebelieka neišspręsti didžiuliai uždaviniai (Lietuva Europos Sąjungoje).

Šeštojoje aplinkosaugos veiksmų programoje nustatyti keturi prioritetai (Lietuva Europos Sąjungoje):

- klimato kaita;
- gamta ir biologinė įvairovė;
- aplinka ir sveikata bei gyvenimo kokybė;

- gamtos ištekliai ir atliekos.

Europos Sąjunga turi imtis labai konkrečių veiksmų daugeliu klausimų: priimti visoje ES galiojančius standartus dėl oro taršos, saugoti ozono sluoksnį, mažinant chlorfluorangliavandenilių teršalų kiekį, gerinti nuotekų valymą ir atliekų tvarkymą, apskritai, kontroliuoti chemikalų naudojimą, mažinti transporto keliamo triukšmo lygį ir t.t. Bet vien įstatymų griežtinimas problemų neišsprendžia. Europos Sąjunga taip pat finansuoja aplinkosaugos projektus ir teikia finansinę pagalbą verslui bei pramonei prisitaikant prie Europos aplinkos apsaugos teisės aktų reikalavimų (Lietuva Europos Sąjungoje).

Kalbant apie paramą plėtrai ir humanitarinę pagalbą, iš pradžių tik Afrikos plėtotei skirta ES parama ir bendradarbiavimas aštuntojo dešimtmečio viduryje jau apėmė Aziją, Lotynų Ameriką, pietines ir rytines Viduržemio jūros šalis. Pagrindinis šios veiklos tikslas – remti darnų augimą ir plėtrą šalyse partnerėse, suteikiant joms priemonių mažinti skurdą. Ne mažiau svarbos teikiama ir ekonominėms bei kitoms reformoms, pagalbai infrastruktūrai ir sveikatos apsaugos bei švietimo programoms. Šių sutarčių pagrindu vyksta politinis dialogas, jose taip pat numatyta išlyga, leidžianti ES sustabdyti ar nutraukti prekybą arba paramą, jei šalis partnerė pažeidžia žmogaus teises. 2003 m. žengtas dar vienas žingsnis – ES nusprendė, kad visuose naujuose susitarimuose turi būti papildomas straipsnis, kuriuo ES partneriai įsipareigoja neplatinti masinio naikinimo ginklų (Lietuva Europos Sąjungoje).

ES lėšos, skirtos humanitarinei pagalbai, paskirstomos per Humanitarinės pagalbos biurą (*angl.* ECHO), įkurtą 1992 m. ECHO teikia pagalbą rimtų krizių ištiktoms pasaulio šalims, kuo skubiau aukoms tiekdamas pagrindinę įrangą ir pirmosios pagalbos reikmenis. Iš savo biudžeto, siekiančio daugiau negu 500 mln. eurų per metus, ECHO taip pat finansuoja medikų komandas, ekspertus išminuotojus, transporto ir logistinę paramą. Tiekdamas maistą ir įrangą, siųsdamas gelbėjimo komandas, įrengdamas lauko ligonines, montuodamas laikinąsias ryšio sistemas, biuras glaudžiai bendradarbiauja su humanitariniais partneriais – nevyriausybinėmis organizacijomis, specializuotomis JT agentūromis ir Raudonojo Kryžiaus draugija (Lietuva Europos Sąjungoje).

Analizuojant *mokslinius tyrimus ir plėtrą*, Europos Sąjungos steigėjai suvokė, kad ateityje Europos gerovė priklausys nuo jos sugebėjimo likti technologijų lydere pasaulyje. Jie matė, kokių pranašumų Europai gali suteikti bendrai atliekami mokslo tyrimai. Todėl 1958 m. greta EEB jie įsteigė Euratomą - Europos atominės energijos bendriją. Jos tikslas - sudaryti sąlygas valstybėms narėms kartu naudotis atominė energija taikiems tikslams. Buvo įkurtas specialus Jungtinis tyrimų centras (JTC), sudarytas iš devynių tyrimų institutų keturiuose miestuose: Isproje (Italija), Karlsrūjeje (Vokietija), Petene (Nyderlandai) ir Gelyje (Belgija) (Lietuva Europos Sąjungoje).

Spartėjant mokslo ir technologijų pažangai, reikėjo plėsti mokslo tyrimų spektrą, įtraukiant kuo daugiau mokslininkų ir tyrėjų, ES turėjo surasti naujus jų darbo finansavimo būdus ir išradimų

pritaikymo pramonėje galimybes. ES lygiu vykdomi bendri tyrimai turi papildyti valstybių narių mokslo tyrimų programas. Tokie tyrimai orientuoti į keletą laboratorijų įvairiose ES valstybėse jungiančius projektus. Per Jungtinę Europos „Torus“ (JEI) programą remiami fundamentalūs mokslo tyrimai, pavyzdžiui, valdomos termobranduolinės sintezės (potencialiai neišsenkantis energijos šaltinis XXI amžiuje) srityje. ES taip pat skatina mokslo tyrimus ir technologijų plėtrą su stipria konkurencija už Europos ribų susiduriančiose pagrindinėse pramonės šakose (elektronika ir kompiuteriai) (Lietuva Europos Sąjungoje).

Antrasis politikos ramstis - Bendroji užsienio ir saugumo politika. ES skatinant ir siekiant palaikyti stabilumą pasaulyje, gynyba tampa svarbiu bendrosios užsienio ir saugumo politikos (BUSP) aspektu. Kovodama su terorizmu, tarptautiniu nusikalstamumu, nelegalia prekyba narkotikais ir nelegalia migracija, ES glaudžiai bendradarbiauja su kitomis pasaulio šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis (Lietuva Europos Sąjungoje).

Formaliai Bendrosios užsienio ir saugumo politikos (BUSP) principas įtvirtintas 1992 m. Mastrichto sutartyje. Praėjus vos keliems mėnesiams po jos pasirašymo, buvusioje Jugoslavijoje kilo karas. Europos Sąjungos pastangos išspręsti krizę politinėmis priemonėmis buvo bergždžios. ES neturėjo savo karinių pajėgų, tad jos narės galėjo dalyvauti tik vėliau į regioną nusiųstų JT ir NATO karinių pajėgų sudėtyje. Šios pamokos nenuėjo veltui (Lietuva Europos Sąjungoje).

Trečiasis ramstis - laisvė, saugumas ir teisingumas. Per praėjusią pusę amžiaus ES pavyko sukurti didžiulę valstybių sienų nevaržomą erdvę, kurioje žmonės gali judėti netrukdomi pasienio kontrolės. ES piliečiai taip pat gali laisvai pasirinkti, kurioje ES šalyje jie nori gyventi ir dirbti. Bet tam, kad šiomis laisvėmis būtų galima visiškai naudotis, ES turi veiksmingai valdyti savo išorines sienas. Kad galėtų visiškai naudotis savo laisve, ES piliečiai turi turėti galimybę kreiptis į teismus ir valdžios institucijas bet kurioje kitoje valstybėje narėje kaip savojoje. Tuo pat metu nusikaltėliams turėtų būti užkirstas kelias piktnaudžiauti nacionalinių teismų sistemų skirtybėmis, o teismų sprendimai turėtų būti pripažinti ir vykdomi visoje Europos Sąjungoje. Visa tai reikalauja tarptautinio, t. y. valstybių sienas peržengiančio, teismų bendradarbiavimo. Pavyzdžiui, teisinius sprendimus, priimtus bet kurioje vienoje ES šalyje sprendžiamoje civilinėje byloje ar baudžiamojame byloje, valdžios institucijos turi pripažinti visoje Sąjungoje. Tai vadinamasis „savitarpio pripažinimo“ principas (Lietuva Europos Sąjungoje).

Taigi, kitame skyriuje plačiau išnagrinėsime Europos Sąjungos Bendrąją žemės ūkio politiką.

1.3. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos charakteristika

ES veikia labai įvairiose politikos srityse: žmogaus teisių, transporto, prekybos ir kt. Visos Europos Sąjungos sritys: aplinka, biudžetas, ekonominiai ir pinigų reikalai, energetika, garso ir vaizdo informacija bei žiniasklaida, humanitarinė pagalba, įmonės, informacinė visuomenė, institucijų reikalai, išorės prekyba, išorės santykiai, konkurencija, kova su sukčiavimu, kultūra, maisto sauga, mokesčiai, moksliniai tyrimai ir inovacijos, muitinė, parama raidai, plėtra, regioninė politika, švietimas, mokymas ir jaunimas, teisingumas, laisvė ir saugumas, transportas, užimtumas ir socialiniai reikalai, užsienio ir saugumo politika, vartotojai, vidaus rinka, visuomenės sveikata, žemės ūkis, žmogaus teisės, žuvininkystė ir jūrų reikalai (Europos Sąjungos internetinis portalas).

Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) yra Europos Sąjungos žemės ūkio subsidijų, kurios sudaro apie 40-50 proc. visų Europos Sąjungos išlaidų teikimo sistema. Šių subsidijų pagalba garantuojamos minimalios kainos gamintojams, o tai tam tikra prasme užtikrina ES žemdirbių ūkių stabilumą, o tuo pačiu ir tam tikrą žemės ūkio produkcijos kokybę (N. Liepienė, 2006).

Kitas Bendrosios žemės ūkio politikos apibrėžimas pateikiamas G. Vitkaus (2008) - tai yra nuosekliai išplėtotą persikirstomojo pobūdžio Europos Bendrijos politika, kurios svarbiausia paskirtis – iš Bendrijos biudžeto subsidijuoti žemės ūkio sektorių.

Būtinybė sukurti bendrą žemės ūkio politiką numatyta 1958 m. pasirašytoje Romos sutartyje (European Commission).

Romos sutartyje teigiama, jog Bendros žemės ūkio politikos tikslai yra šie (Prieiga prie Europos Sąjungos teisės, 2010):

- didinti žemės ūkio našumą skatinant technikos pažangą bei užtikrinant racionalią žemės ūkio gamybos plėtotę ir kuo geresnę gamybos veiksmų, ypač darbo jėgos, panaudojimą;
- tokiu būdu užtikrinti deramą žemės ūkiu besiverčiančios bendruomenės gyvenimo lygį, ypač didinant žemės ūkyje dirbančių asmenų asmenines pajamas;
- stabilizuoti rinkas;
- garantuoti pakankamą tiekimą;
- užtikrinti vartotojams priimtinas tiekiamos produkcijos kainas.

Kaip matome, geriausiu atveju tik du iš penkių politikos tikslų tikrai yra ekonominiai, o kiti siejasi su valstybių narių saugumu ir socialinėmis gerovės valstybės funkcijomis (G. Vitkus, 2008). Taigi, nuo pat pradžių šią politiką skatino ne ekonominio efektyvumo motyvai, o bendresni gerovės valstybės tikslai, kitais žodžiais – žemės ūkio politika yra gerovės politika.

Kuriant bendrą žemės ūkio politiką ir numatant konkrečius jos įgyvendinimo būdus, atsižvelgiama į (Prieiga prie Europos Sąjungos teisės, 2010):

- žemės ūkio veiklos savitumą, kuris priklauso nuo žemės ūkio socialinės struktūros ir nuo struktūrinių bei gamtinių įvairių žemės ūkio regionų skirtumų;
- tai, kad atitinkami pokyčiai turi vykti palaipsniui;
- tai, kad žemės ūkis valstybėse narėse yra glaudžiai susijęs su visa ekonomika.

Kad būtų pasiekti nustatyti tikslai, bendros žemės ūkio politikos sistemoje galima imtis tokių priemonių kaip:

- veiksmingas pastangų koordinavimas profesinio mokymo, mokslinių tyrimų ir žemės ūkio žinių sklaidimo srityse; jis gali apimti bendrą projektų ir institucijų finansavimą;
- bendros priemonės, skatinančios vartoti tam tikrus produktus.

BŽŪP (Bendroji žemės ūkio politika) pirmą kartą pradėta taikyti 1962 m. (European Commission). Buvo siekiama, kad Europa galėtų užsiauginti pakankamai maisto produktų, kad galėtų patenkinti savo poreikius. Sparčiai atsigauvant ir augant pramonės sektoriui reikėjo imtis priemonių, kad kaimo vietovių žmonės (daugiausiai ūkininkai) neatsiliktu pajamomis ir pragyvenimo lygiu. Trumpai tariant, BŽŪP siekiama užtikrinti, kad žvelgiant į tolimą perspektyvą žemės ūkis ir būtų labai svarbus kaimo vietovių gyvenime.

Kaip teigia G. Vitkus (2008), BŽŪP pagrindas yra sudėtingas daugelio žemės ūkio produktų rinkos reguliavimo mechanizmas, palaikantis kainas, didesnes nei pasaulinės žemės ūkio produktų kainos, o tai sukelia nuolatines perprodukcijos krizes ir labai daug kainuoja.

Tačiau sakoma, jog atsisakius BŽŪP ir žemės ūkio reikalus spręsti vėl pavedus pačioms valstybėms išlaidos nebūtinai būtų mažesnės, o tarp valstybių narių galėtų atsirasti konkurencijos iškraipymų (European Commission).

Kaip gerovės politikos dalis BŽŪP plėtojosi pagal tik jai vienai būdingą logiką. Ji tapo tam tikru rezervatu, kuriame gyvenimas vyko kitaip nei kituose ekonomikos sektoriuose – jis rėmėsi kitomis taisyklėmis ir kita veiksmų logika, būtent žemės ūkio produktų kainų nustatymu ir pajamų žemdirbiams garantavimu (G. Vitkus, 2008).

Sprendimus dėl BŽŪP struktūros ir įgyvendinimo priima 27 Europos Sąjungos valstybės narės (Taryba), remdamosi Europos Komisijos pasiūlymais ir atsižvelgdamos į Europos Parlamento nuomonę. Svarbiausius sprendimus priima ministrai Europos Sąjungos Taryboje. Dėl išsamių taisyklių tariasi valstybių narių ir Komisijos pareigūnai, iš esmės atsižvelgdami į pasiūlymus, kuriuos teikia patarėjų grupės, sudarytos iš visų suinteresuotųjų grupių (tarp jų ir ūkininkų, maisto gamybos grandinės ir vartotojų) atstovų. BŽŪP buvo reformuota siekiant teikti tiesioginę pagalbą ūkininkams, kurie laikosi ES nustatytų aplinkos apsaugos, maisto saugos, sveiko augalų ir gyvūnų auginimo bei gyvūnų gerovės užtikrinimo taisyklių (kompleksinis susiejimas). Patobulinta ir Kaimo plėtros politika (European Commission).

Šiuo metu, ES išskiriamos šios žemės ūkio politikos sritys, tai: tiesioginės išmokos, žemės ūkio rinkos, kaimo plėtra, žemės ūkis ir aplinka, miškininkystės priemonės, ekologinis ūkininkavimas, kokybės politika, skatinamosios priemonės, BŽŪP finansavimas, valstybių pagalba, vertinimas, tyrimai (European Commission).

Pirmiausia apie tiesioginės išmokas. 2003 m. BŽŪP reformos įvesta nauja tiesioginių išmokų sistema, vadinama bendrosios išmokos schema, pagal kurią pagalba yra atsieta nuo gamybos (atsiejimas) (European Commission).

Dauguma paramos skirtinguose sektoriuose buvo perkelta iš bendro rinkos organizavimo (BRO) prie naujų tiesioginių išmokų sistemos per 2005 ir 2006 m. Bendrosios išmokos schema (BIS) yra svarbiausia tiesioginių išmokų sistema (European Commission).

Be bendrosios išmokos, ūkininkai gali gauti pagalbą pagal kitas konkrečias paramos schemas, susijusias su plotu, žemės ūkio kultūroms arba gamybai, priklausomai nuo to, ar atitinkama valstybė narė nusprendžia įgyvendinti šias sistemas (European Commission). Specialiosios paramos schemas buvo įvestos arba palaikomos šiems gaminiams: baltymingiems augalams, ryžiams, riešutams, bulvių krakmolui, pienui ir pieno produktams, sėkloms, medvilnei, alyvuogėms, vaisiams ir daržovėms, uogoms, jautienai ir veršienai. Atskira išmoka skiriam už cukrų (tik naujosioms valstybėms narėms, taikančioms vienkartinės išmokos už plotus schema (VIPS)).

Pagal Bendrąją žemės ūkio politiką, Europos Sąjunga nustato minimalų kainų lygį tam tikriems žemės ūkio produktams, siekiant skatinti ūkininkus toliau verstis maisto gamyba. Šis minimalus kainų lygis daugeliu atvejų yra didesnis nei pasaulinės rinkos kaina tiems patiems produktams. Kai žemės ūkio produktai eksportuojami į trečiąsias šalis (už ES ribų), būtina panaikinti atotrūkį tarp ES kainų lygio ir pasaulinės rinkos kainų. Eksporto gražinamosios išmokos gali skirtis kiekvienai paskirties šaliai (diferencijuotos gražinamosios išmokos) (European Commission).

Kitas itin reikšmingas aspektas ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje yra Kaimo plėtros programa, kurioje egzistuoja keturios pagrindinės kryptys: „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“, „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“, „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“, „Leader metodo įgyvendinimas“ (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos).

Pasak B. Vazonio, G. Startienės (2009), žmonės nebenori žemės ūkio, kuris kuria sistemą, dažnai regimą kaip gyvenant išteklių, svarbių visai visuomenei, sąskaita, arba jei ta sistema sukelia daug neigiamų išorės efektų, menkinančių kaimo vietovės, kaip visos šalies infrastruktūros, patrauklumą. Keičiasi visuomenės požiūris į žemės ūkį, kai vietoje „kielės už mažiausią kainą“ svarbesni tampa kiti dalykai – maisto kokybė, vartotojų sveikata, gyvulių gerovė, biologinės įvairovės, kaimo kraštovaizdžio bei aplinkos išteklių vertės, taip pat šeimos ūkių, vietinių kultūrų bei kaimo tradicijų išsaugojimas. Dėl šių paminėtų priežasčių, BŽŪP ypač kreipiamas dėmesys į

žemės ūkį ir aplinką (European Commission). Nes ūkininkavimas yra svarbus ES gamtinei aplinkai. Ūkininkavimas ir gamta viena kitą įtakoja. Todėl ES nustatė tris prioritetines veiksmų sritis siekiant apsaugoti ir sustiprinti ES kaimo paveldą, tai yra, biologinės įvairovės išsaugojimas ir natūralaus ūkininkavimo bei miškininkystės sistemų plėtra, tradicinių žemės ūkio kraštovaizdžių, vandens ūkio tvarkymas ir naudojimas bei kova su klimato kaita (European Commission).

BŽŪP užtikrina, kad jos teisės aktai yra suderinami su aplinkos apsaugos reikalavimais, ir kad BŽŪP priemonės, skatinančios žemės ūkio veiklą, taip pat saugoja aplinką ir kraštovaizdį. Dar kelios reikšmingos sritys – ekologinis ūkininkavimas ir ES žemės ūkio produktų kokybė (European Commission).

Žemės ūkio išlaidos yra finansuojamos iš dviejų fondų, kurie sudaro dalį ES bendrojo biudžeto (European Commission): Europos žemės ūkio garantijų fondo (EŽŪGF) finansuoja tiesiogines išmokas ūkininkams ir priemones, skirtas reguliuoti žemės ūkio rinkas, tokias kaip intervencijos ir eksporto gražinamųjų išmoku, o Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) finansuoja kaimo plėtros programas valstybėse narėse.

Apie pagrindinius Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos pokyčius, vykusius nuo Europos Sąjungos įkūrimo iki šių dienų, aptarsime kitame darbo skyriuje.

1.4. Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos reformos

Besikeičiant tiek vidinėms, tiek išorinėms situacijoms, ES Bendroji žemės ūkio politika nuolat kito. Pirmiausia 1957 m. šešios valstybės narės steigėjos pasirašė Romos sutartį, kuria įsteigiama Europos ekonominė bendrija (dabartinė Europos Sąjunga). Jos 39 straipsnyje numatyti tokie pagrindiniai tikslai (Mano ūkis, 2008). Pirmasis - padidinti maisto produktų tiekimą, antrasis - užtikrinti žemdirbiams pajamas, trečiasis - stabilizuoti maisto produktų kainas Europoje, kitas - žemės ūkio produktų supirkimo kainų palaikymas ir paskutinis - intervencinės priemonės.

1961 m. buvo pradėta bendra žemės ūkio politika (BŽŪP). Tai pirma ir vienintelė tikra bendroji Europos Sąjungos politika, kurios pagrindinis principas – kainų rėmimas ūkininkams. Visoje ES laisvai prekiauta žemės ūkio produktais už vienodas kainas. Pigesnės į ES importuojamos prekės buvo apmuitinamos, o už prekių eksportą mokamos subsidijos, jei šių prekių pasaulinė kaina buvo mažesnė už jų kainą Europos Sąjungoje. Ši politika buvo finansuojama valstybių narių įnašais. Turtingesnės šalys BŽŪP skyrė daugiau lėšų nei skurdesnės šalys (European Commission).

1962 m. buvo nustatytos pagrindinės BŽŪP kryptys, kurios rėmėsi trimis pagrindiniais principais (Mano ūkis, 2008):

- vieninga rinka, kurioje leidžiamas laisvas žemės ūkio produkcijos judėjimas tarp ES šalių;

- pirmenybė Bendrijos narių produkcijai vidaus rinkoje prieš iš užsienio importuojamus produktus, kuriems taikomi muitų tarifai;
- finansinis solidarumas, pasireiškiantis bendru žemės ūkio programų finansavimu iš ES biudžeto.

Vidmantas Purlys (2002) rašo, jog jau šeštajame dešimtmetyje paaiškėjo, kad BŽŪP tapo savo sėkmės auka. Penktojo dešimtmečio poreikį užtikrinti maisto tiekimo saugumą pakeitė poreikis spręsti žemės ūkio perprodukcijos problemą. Tradicinė BŽŪP buvo inertiška ir nebuvo orientuota į efektyvų žemės ūkio restruktūrizavimą. Didėjo BŽŪP išlaidos, skiriamos žemės ūkio produktų kainoms palaikyti. Kainų reguliavimas buvo pagrindinis BŽŪP elementas, iškreipęs ilgalaikį rinkos reguliavimo politikos efektyvumą.

Pasak D. Miniataitės (2008), pagrindines BŽŪP reformas galima skirstyti:

- Bendrosios žemės ūkio politikos principai 1962 m.;
- MacSharry reforma 1992 m.;
- Agenda 2000;
- BŽŪP reforma 2003 m.;
- Prasidėjusi BŽŪP reformos patikra 2008-2009 m.

Kitas autorius, G. Bučinskas (2006), išskiria kiek kitokius pagrindinius ES žemės ūkio raidos etapus:

- Iki 1992 m. MacSharry reformos;
- 1992 m. MacSharry reforma;
- 1999 m. reforma „Darbotvarkė 2000“;
- 2003-2004 m. reformos.

Apie reformas plačiau. 1992 m. pradėta tuometinio ŽŪ įgaliotinio MacSharry vardu pavadinta reforma. Jos esmė – pereiti nuo dirbtinio ŽŪ produktų supirkimo kainų palaikymo prie nustatyto žemdirbių pajamų lygio palaikymo tiesioginėmis išmokomis (Verslo banga, 2001). MacSharry reforma pažymėjo BŽŪP perėjimą nuo kainų ir rinkos reguliavimo politikos prie sistemos, kuria pirmiausiai buvo siekiama išlaikyti ūkininkų pajamas ir labiau pabrėžiančia aplinkosaugos problemas (EPP Group in the European Parliament, 2004).

Pasak G. Vitkaus (2008), paradoksalu, tačiau po reformos ES biudžeto išlaidos dėl BŽŪP vis tiek nesumažėjo, o padidėjo, nes mažinant intervencines kainas žemdirbiams buvo mokamos gana dosnios kompensacijos, tačiau daugelio žemės ūkio produktų kainos priartėjo prie pasaulinių rinkos kainų, o tai buvo naudinga vartotojams.

1999 m. kovo 24,25 d. Berlyne įvyko specialus Europos Sąjungos Viršūnių Tarybos susitikimas. Susitikimo metu ES valstybių narių vadovai pasiekė politinį susitarimą dėl dokumente Darbotvarkė 2000 numatytų priemonių patvirtinimo (Lietuvos bankas).

"Darbotvarkė 2000" žemės ūkio srityje nustatė šiuos prioritetus (EPP Group in the European Parliament, 2004):

- padaryti Europos žemės ūkį konkurencingu vidaus ir pasaulio rinkose, ypač atsižvelgiant į ES plėtrą ir PPO derybas;
- užtikrinti maisto produktų kokybę ir saugą;
- atsižvelgti į aplinkosaugos, aplinką tausojančių gamybos metodų ir gyvūnų gerovės svarbą. Be to, ūkininkai buvo raginami užimti vadovaujančias pozicijas, prižiūrint gamtos išteklius ir saugojant kraštovaizdį;
- garantuoti tinkamus pragyvenimo standartus žmonėms, dirbantiems žemės ūkyje. Taip pat buvo išvystytos pagalbos ūkininkams moduliacijos ir pajamų perskirstymo pagalbos koncepcijos;
- išlaikyti ūkininkams ir jų šeimoms darbo vietas bei kurti papildomas įdarbinimo galimybes;
- vystyti inovacines kaimo vietovių plėtros priemones, pačią kaimo vietovių plėtrą padarant antruoju BŽŪP ramsčiu.

2003 m. BŽŪP reformos esminė idėja – paramos tiesioginėmis išmokomis ir gamybos apimčių sąsajų panaikinimas, orientuojant ūkininkus gaminti produkciją ne dėl už ją mokamų išmokų, o dėl realios jos paklausos ir gaunamos naudos, parduodant produkciją rinkoje. BŽŪP reforma siekta ES žemės ūkį pertvarkyti taip, kad jis taptų konkurencingesnis pasaulio rinkose. Tiesioginės išmokos už plotus ir gaminamą produkciją keičiamos į vis labiau nuo gamybos apimties atsieta „bendraja išmoka ūkiui“. Pretenduojantiems į paramą įvesti privalomi kompleksiniai aplinkosaugos, maisto saugos, gyvūnų ir augalų sveikatos, gyvūnų gerovės bei kiti reikalavimai, atsižvelgiant į vartotojų poreikius. Pradėtas taikyti vadinamasis moduliacijos principas, kai mažinant tiesiogines išmokas, sutaupytoji lėšų dalis perkeliama kaimo plėtros politikai finansuoti; sukurtas finansinės disciplinos mechanizmas, užtikrinantis, kad nebūtų viršijamos rinkos reguliavimui numatytos išlaidos. Viršijimo atveju jos proporcingai mažinamos. Keičiant ES bendrąją žemės ūkio politiką, liberalizuota prekyba su trečiosiomis šalimis, pagal 2003 m. reformos nuostatus pertvarkyti atskiri žemės ūkio sektoriai (vaisių ir daržovių, cukraus), juos labiau pritaikant prie rinkos sąlygų. Siekta, kad Europos mokesčių mokėtojų pinigai būtų panaudoti kuo racionaliau, skaidriau ir paprastesniu būdu (Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija).

Kalbant apie 2008-2009 m. pradėtą „sveikatingumo patikrinimą“, tai jos tikslas – pažiūrėti, kaip veikia 2003 m. BŽŪP reforma pasikeitusioje realybėje ir pritaikyti jos elementus taip, kad BŽŪP efektyviai ir produktyviai veiktų ir iki 2013 m. ir vėliau (L. Čiakas, 2007).

BŽŪP „sveikatingumo patikrinimas“ iš esmės apima bendrąjį rinkos organizavimą (gamybos apimtys, kvotos), tiesioginių išmokų sistemos peržiūrą, finansavimo tarp pirmojo (rinkos reguliavimas, tiesioginės išmokos) ir antrojo (kaimo plėtra) ramsčių subalansavimą ir proporcijas (L. Čiakas, 2007).

Lietuvos Žemės ūkio ministerija (2008) teigia, jog Lietuva iš esmės pritaria Europos Komisijos komunikate išsakytomis orientacinėms BŽŪP reformos patikros kryptims. Tai yra:

- atsieti tiesioginę paramą nuo gamybos, orientuojant ūkininkus gaminti žemės ūkio produkciją ne dėl išmokų, o dėl ekonominės naudos, gaunamos pelningai parduodant produkciją rinkoje;
- diskutuoti dėl galimybės pratęsti vienkartinės išmokos už plotus schemą iki 2013 m. naujosioms šalims narėms;
- senųjų šalių narių ūkininkų ūkiams, gaunantiems daugiau kaip 5 tūkst. EUR tiesioginių išmokų kasmet, didinti moduliacijos lygį (tam tikros dalies tiesioginių išmokų perkėlimą į kaimo plėtros fondą). Naujosiose šalyse šis principas bus pradėtas taikyti tik nuo 2013 m.
- peržiūrėti bazinius rodiklius ūkiams, norintiems gauti tiesiogines išmokas, (pvz., nustatyti minimalų ž. ū. naudmenų plotą ne mažesnę kaip 1 ar 2 hektarus);
- palaiptiui atsisakyti kai kurių pasenusių ir neveiksmingų rinkos reguliavimo priemonių (intervencinių pirkimų, kvotų, žemės atidėjimo pūdymai);
- supaprastinti kompleksinio paramos susiejimo išipareigojimus (atsisakyti ne itin svarbių reikalavimų, kuriems įgyvendinti reikia didelių administracinių pastangų, ir įvesti kitus, galinčius padėti įveikti naujus iššūkius žemės ūkyje);
- skirti pakankamai dėmesio naujiems iššūkiams, tokiems, kaip klimato kaitai stabdyti, vandentvarkai gerinti, krizėms ir rizikoms valdyti, biologinei įvairovei išsaugoti;
- daugiau dėmesio ir lėšų skirti kaimo plėtros priemonėms.

Aptarus vykusias reformas Bendrojoje žemės ūkio politikoje, būtina išsiaiškinti, kaip ši politika vykdoma Lietuvoje.

1.5. Lietuvoje vykdoma Europos Sąjungos žemės ūkio politika

Lietuvai, prieš įstojimą į ES, derybos dėl žemės ūkio buvo vienos sudėtingiausių. Žemės ūkis buvo vienas sudėtingiausių derybų klausimų ir ankstesniuose ES plėtros etapuose. Vidmantas Purlys (2002) teigia, jog Vidurio ir Rytų Europos valstybėse žemės ūkio sektorius tradiciškai turi didesnę socialinę ir ekonominę reikšmę nei ES valstybėse, nes šiame sektoriuje sukuriama didesnė

BVP dalis ir didesnė dalis gyventojų dirba žemės ūkyje. Tačiau, šalių kandidačių žemės ūkio sektorius buvo mažiau efektyvus, orientuotas į tradicinę gamybą, jame dominuoja smulkūs ūkiai ir jis labiau atsilikęs technologijų ir vadybos požiūriu. Todėl narystės ES teikiami privalumai ir finansinė parama šalims kandidatėms yra pagrindinė priemonė ir lėšų šaltinis, leidžiantis toliau modernizuoti žemės ūkio sektorių, jau patyrusį didžiulę transformaciją iš planinės ekonomikos į laisvą rinką, padidinti gerovę kaime. Taip pat šalims kandidatėms buvo svarbu, jog jos į ES bendrąją žemės ūkio ir maisto produktų rinką įsilietų taip, kad galėtų kaip lygiavertės konkuruoti su senosiomis ES narėmis. Siekdama šių tikslų, Lietuva stengėsi užsitikrinti kuo palankesnes konkuravimo sąlygas ES bendrojoje rinkoje, kuo didesnę finansinę ES paramą per ES tiesiogines išmokas ir žemės ūkio produkcijos kvotų nustatymą ir paramą kaimo plėtrai.

Žemės ūkis funkcionuoja ir įgyvendina tikslus, jeigu nuolat plėtojasi ir auga. Šiuo laikotarpiu išorinės veiklos sąlygos darosi vis sudėtingesnės, nes globalizuota rinka pasiūlo vis daugiau panašių produktų. Taigi, esminė žemės ūkio egzistencijos sąlyga tampa efektyvūs jo prisitaikymo prie kintamų veiklos sąlygų, formuojančių išorinę aplinką, procesai. Plėtra yra esminė žemės ūkio egzistencijos sąlyga. Bendro valstybės ekonomikos vystimosi rezultatas yra rinkos augimas, ir atskiros šakos taip pat turi didinti savo veiklos mastus, nes priešingu atveju jos praras pozicijas ir sunyks (I. Kriščiukaitienė, 2008).

Ž. Simanavičienė ir E. Jasinskas (2008a) rašo, jog J. Burtonas jau 1950 m. prognozavo, kad žinios taps pagrindiniu ekonomikos ir produktyvumo augimo varikliu, o V. Snitka pastebėjo, jog nesvarbu kokiais produktais Lietuva konkuruos, bet svarbu kaip Lietuva konkuruos, nes brangiai mokama tik už naujus, intelektualius ir naujos kokybės produktus ar paslaugas. V. Žilinskas, A. Telšinskaitė, J. Ramanauskas (2007) teigia, jog dauguma ES valstybių stengiasi pavyti pirmaujančias šalis inovacijomis, tačiau pakankamai lėta eiga kažin ar leis joms artimiausiu metu prilygti. Taigi, autoriai leidžia suprasti, jog labai svarbi parama žinioms ir inovatyviems tyrimams tiek žemės ūkyje, tiek kitose srityse.

Nacionalinėje mokėjimų agentūroje, kurios veiklos tikslas – Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įgyvendinti Bendrosios žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos priemones Lietuvoje, išskiriamos šios pagrindinės veiklos kryptys:

- Kaimo plėtros 2007 - 2013 metų programos administravimas,
- Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007–2013 metų veiksmų programos įgyvendinimas,
- Struktūrinė paramos administravimas,
- Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano įgyvendinimas,
- Lietuvos bitininkystės sektoriui 2008–2010 metų programos administravimas,
- Specialiosios kaimo rėmimo programos įgyvendinimas,

- Vienkartinių tiesioginių išmokų už plotus schemos administravimas,
- Paramos už energetinius augalus schemos administravimas,
- Cukraus pramonės restruktūrizavimo pagalbos cukrinių runkelių augintojams administravimo taisyklių įgyvendinimas,
- Išmokų už baltąjį cukrų administravimas,
- SAPARD paramos lėšų administravimas,
- Kvotų administravimas,
- Užsienio prekybos administravimas.

Kadangi darbe plačiau nagrinėsime pieno gamybos sektoriaus situaciją Lietuvoje, išskirsime svarbiausias NMA veiklos kryptis. Jos yra - Kaimo plėtros programa, kvotos, tiesioginės išmokos bei užsienio prekybos administravimas.

Bendras 2007–2013 m. kaimo plėtros strategijos tikslas – didinti žemės ir maisto bei miškų ūkio sektoriaus konkurencingumą, sukuriant galimybes ekonominei veiklai kaime įvairinti, gerinti gyvenimo kokybę kaime, puoselėjant gamtines, žmoniškąsias ir kitas vertybes, mažinti skirtumus tarp miesto ir kaimo gyvenimo bei tarp atskirų regionų (LR Žemės ūkio ministerija).

Kaimo plėtros 2007 - 2013 metų programą sudaro keturios kryptys (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos). Pirmoji kryptis yra „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“, kuri susideda iš šių priemonių: profesinio mokymo ir informavimo veikla, naudojimas konsultavimo paslaugomis, jaunųjų ūkininkų įsikūrimas, ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos, pusiau natūrinių ūkių rėmimas, žemės ūkio valdų modernizavimas, miškų ekonominės vertės didinimas, žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra, žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas.

Antroji kryptis - „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“. Jos įgyvendinimas vyksta per: agrarinės aplinkosaugos išmokos, pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku, pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku, miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių įdiegimas, pelno nesiekiančios investicijos miškuose, miškų aplinkosaugos išmokos, NATURA 2000 išmokos susijusios direktyva 200/60/EC, NATURA 2000 išmokos, išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos. Šioje kryptyje mokslininkai pastebi vietos kritikai (B. Vaznonis, G. Startienė, 2002). Dalis mokslininkų (P. Paalberg, J. Pretty, C. Nickerson, D. Hellerstein, R. Almas), analizuojančių žemės ūkio išorės efektų reguliavimo galimybes, laikosi pozicijos, jog tiesioginės išmokos ar kompensacijos yra neišvengiamos, ypač tais atvejais, kuomet ūkininkai dėl viešųjų gėrybių gamybos yra priversti apriboti prekinės gamybos laisves. Pagrindinis jų argumentas derybose su nacionalinėmis valdžios institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis yra tas, kad prekinių ir neprekinųjų (viešųjų) gėrybių

gamyba žemės ūkyje yra susijusi, todėl, norint gauti socialiai pageidaujama viešųjų gėrybių apimtį, reikalingos subsidijos žemės ūkiui (nes kaštai viešosioms gėrybėms sukurti, kuriuos patiria žemdirbiai, kitokiais būdais nekompensuojami). Kita grupė mokslininkų (M. Bohman, J. Coopeer, D. Mullarkey) kritiškai vertina tokį žemės ūkio rėmimą ir tvirtina, kad susietos su gamyba subsidijos nėra efektyvi priemonė teigiamiems išorės efektams žemės ūkyje skatinti.

E. Jasinskas ir Ž. Simanavičienė (2008b) teigia, jog net ir neigiamai vertinant paramą, būtina atsižvelgti į paramos teikimą įtakojančius aspektus. Pirmasis yra priklausomybės nuo kitų valstybių sprendimo aspektas. Paprastai vienos valstybės sprendimai yra susiję su kitų valstybių sprendimais. Atskiroms šalims remiant žemės ūkį, iškyla uždavinys, ar remti verslą, koku lygiu tai daryti, ar visai neremti. Antrasis – racionalumo aspektas. Jo negalima atsisakyti, nes ES struktūrinių fondų paramos didžiąją dalį (75 proc.) sudaro ES lėšos. Tokioje situacijoje paramos atsisakyti būtų neracionalu, nes finansinės injekcijos atitektų kitoms šalims. Trečiasis aspektas yra žmonių motyvacinės prielaidos, susietos su ES parama. Daugelis nusiviltų valstybine valdžia, jei ji prieš stojimą į ES kalbėjusi apie ES paramos privalumus, nustotų ją teikti verslui.

Trečioji kryptis - „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“. Tai įgyvendinama per šias priemones: perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos, parama verslo kūrimui ir plėtrai, kaimo turizmo veiklos skatinimas, kaimo atnaujinimas ir plėtra (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos).

Ir ketvirtoji kryptis - „Leader metodo įgyvendinimas“ (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos).

Smulkiau analizuojant pieno sektorių, šiuo metu Lietuvoje veikia septynios rinkos organizavimo priemonės.

Pirmausias tai *tiesioginės išmokos už pieną*. Pieno gamintojams yra mokamos papildomos tiesioginės išmokos. 2008 m. pieno gamintojai gavo maksimaliai Europos Komisijos leistina išmokos dydį – 87 Lt/t. Iš viso šioms išmokoms skirta 121 mln. Lt. Išmokos buvo mokėtos pagal referencines gamybos apimtis, t. y. už 2006–2007 kvotos metais parduotą pieno kiekį. 2008 m. išmokos buvo mokėtos vadovaujantis 2008 m. balandžio 22 d. žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 3D-230 „Dėl atsietųjų papildomų nacionalinių tiesioginių išmokų už pieną mokėjimo 2008 m. taisyklių patvirtinimo“ (LR Žemės ūkio ministerija).

Kita – *pieno gamybos kvotos*. 2008–2009 kvotos metams Lietuva iš viso turėjo 1 738 936 t pieno gamybos kvotą, iš jų pardavimo perdirbti kvota sudaro 1 666 087 t, pardavimo tiesiogiai vartoti – 72 849 t. Lietuvoje pieno gamybos kvotos administruojamos vadovaujantis 2003 m. lapkričio 20 d. žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 3D-495 Dėl pieno gamybos kvotų sistemos įdiegimo ir administravimo taisyklių patvirtinimo, nauja taisyklių redakcija patvirtinta 2006 gruodžio 12 d. įsakymu Nr. 3D-482 (LR Žemės ūkio ministerija).

Siekiant paskatinti pieno gamybos kvotų pasiskirstymą tarp gamintojų ir atsižvelgiant į tai, kad nebuvo pakankamo nacionalinio kvotos rezervo, nuo 2007 m. balandžio 1 d. įteisinta pieno kvotų prekyba bei nuoma. Pieno kvotos parduodamos ir perkamos elektroniniame aukcione. Centralizuoto kvotų pardavimo tvarką reglamentuoja Pieno gamybos kvotų aukciono organizavimo ir aukciono organizavimo darbų finansavimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos žemės ūkio ministro 2006 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. 3D-490. Pieno gamybos kvotų prekybos informacinę sistemą įgyvendina, aukciono dalyvių įmokas bei pieno gamintojų paraiškas kvotoms pirkti/parduoti administruoja Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras (LR Žemės ūkio ministerija).

Trečioji rinkos organizavimo priemonė yra *intervenciniai pirkimai*. ES gali būti taikomi sviesto ir nugriebto pieno miltelių intervenciniai pirkimai. Sviesto intervencinė kaina lygi 850,74 Lt/100 kg (246,39 Eur), nugriebto pieno miltelių – 586,29 Lt/100 kg (169,80 Eur). Intervencinius pirkimus reglamentuoja šie ES teisės aktai (LR Žemės ūkio ministerija):

- Komisijos reglamentas (EB) Nr. 105/2008, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 taikymo taisykles dėl intervencijos sviesto rinkoje;
- Komisijos reglamentas (EB) Nr. 214/2001, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 taikymo taisykles dėl intervencijos nugriebto pieno miltelių rinkoje.

Ketvirtoji priemonė – *parama privačiam saugojimui*. Vadovaujantis ES teisės aktais, parama gali būti skiriama sviesto ir ilgo nokinimo sūrių privačiam saugojimui. Paramą administruoja VĮ Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra. Paramos skyrimą reglamentuojantys teisės aktai (LR Žemės ūkio ministerija):

- Komisijos reglamentas (EB) Nr. 105/2008, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 taikymo taisykles dėl intervencijos sviesto rinkoje;
- Komisijos reglamentas (EB) Nr. 414/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 dėl privataus sandėliavimo pagalbos skyrimo už tam tikrų tipų sūrius 2008-2009 m. sandėliavimo laikotarpiu taikymo taisyklės.

Lietuvos pieno perdirbimo įmonės naudoja ilgo nokinimo sūrių privataus saugojimo paramą.

Penktoji priemonė – *parama „Pienas vaikams“*. Žemės ūkio ministerija įgyvendina paramos priemonę „Pienas vaikams“, pagal kurią Europos Sąjunga lėšos skiriamos tam, kad kompensuotų dalį pieno produkto kainos visiems vaikams, lankantiems ikimokyklinio ugdymo ir bendrojo lavinimo mokyklas, o nacionalinės lėšos skiriamos tam, kad darželinukai ir pradinukai kasdien gautų pieno (ar kito remiamo pieno produkto, pvz., kefyro, jogurto, varškės) porciją nemokamai. Paramos įgyvendinimą reglamentuoja šie teisės aktai (LR Žemės ūkio ministerija):

- Komisijos reglamentas (EB) Nr.657/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 1234/2007 taikymo taisyklės, susijusios su Bendrijos pagalba aprūpinant pienu ir tam tikrais pieno produktais švietimo įstaigų moksleivius;

- 2008-08-27 žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-478 „Dėl paramos už pieną vaikams administravimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 99-3846).

Priemonę administruoja VĮ Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra.

Dar viena rinkos reguliavimo priemonė – *pieno produktų vartojimo skatinimas*. Tai yra, parama už nugriebtą pieną ir lieso pieno miltelius, naudojamus pašarams (Komisijos reglamentas (EB) Nr. 2799/1999, nustatantis išsamias Reglamento (EB) Nr. 1255/1999 taikymo taisykles, susijusias su pagalbos už pašarams skirtą nugriebtą pieną ir nugriebto pieno miltelius suteikimu ir šių nugriebto pieno miltelių pardavimu; Parama už nugriebtą pieną, perdirbtą į kazeiną ir kazeinatus (Komisijos Reglamentas (EEB) Nr. 2921/90 dėl pagalbos už kazeino ir kazeinatus gamybai naudojamą nugriebtą pieną; Parama perkant grietinėlę, sviestą ir koncentruotą sviestą sumažintomis kainomis (Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1898/2005, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 įgyvendinimo taisykles, taikomas grietinėlės, sviesto ir koncentruoto sviesto realizavimo Bendrijos rinkoje priemonėms (LR Žemės ūkio ministerija).

Paskutinioji – *užsienio prekybos reguliavimas*. Lietuvoje, kaip ir visoje Europos Sąjungoje, taikomos šios užsienio prekybos reguliavimo priemonės: eksporto/importo licencijavimas, tarifinės kvotos, importo muitai, eksporto gražinamosios išmokos. Už pieno produktus, eksportuojamus į trečiąsias šalis, gali būti mokamos eksporto gražinamosios išmokos. Pieno produktų sąrašą, už kurių eksportą gali būti mokamos gražinamosios išmokos, ir gražinamųjų išmokų dydžius nustato Europos Komisija. Nuo 2007 m. vidurio, kai situacija pieno rinkose buvo gera, eksporto gražinamosios išmokos nemokamos. Lietuvoje eksporto gražinamasis išmokas (kaip ir eksporto bei importo licencijų sistemą) administruoja Nacionalinė mokėjimų agentūra (LR Žemės ūkio ministerija).

Tačiau vykdomai ES BŽŪP atsiranda prieštaraujančių. Pasak Ž. Simanavičienės ir E. Jasinskio (2008b), vis dėlto, verslo rėmimo politika ir jos priemonės turi būti siejamos su šalies įmonių konkurencingumo sąlygų gerinimu bei inovacijų skatinimu, ir kiekvienu atveju reikia nagrinėti susiklosčiusią situaciją. Jie pastebi, kad paramos problema slypi tame, kad šiuolaikinė valstybė turi reguliuoti verslą dėl išorės efektų, kurie įtakos turės ir ateities kartoms. Tačiau sprendžiant neigiamus išorinius efektus, reikalingas ribojimas, o ne skatinimas, tuo tarpu, teigiami išorės efektai gali būti efektyviai sprendžiami rinkos pagalba. Konkurencingumas efektyviausiai didinamas skatinant bazinius tyrimus ir žinių sklaidą, o tai jau yra netiesioginis verslo rėmimas, kadangi paprastai bazinius tyrimų ir žinių sklaidos funkcijas atlieka mokslo institutai. Tuo tarpu šiuo metu žymiai didesnis svoris tenka tiesioginei paramai: gamybos subsidijoms ir investicinei paramai.

Išanalizavus Bendrosios žemės ūkio politikos esmę, jos pokyčius, situaciją Lietuvoje, praktinėje darbo dalyje nagrinėsime pieno gamybos sektoriaus situaciją Lietuvoje. Šiam tikslui įvykdyti, kitame skyriuje aptarsime pagrindinius analizės metodus.

2. PIENO GAMYBOS SEKTORIAUS ANALIZĖ

2.1. Pieno gamybos sektoriaus analizės metodai

Vienas iš svarbiausių statistikos darbo metodų yra visuomeninių gyvenimo reiškinių pasikeitimo laiko atžvilgiu atvaizdavimas (R. Bartosevičienė, 2006). Duomenų už eilę praėjusių metų analizavimas leidžia daryti įvairias išvadas ir duoda tam tikrą pagrindą perspektyviems planams sudarinėti, o taip pat lyginti mūsų šalies įvairių ūkio šakų vystimosi tempus su kitų šalių vystimosi tempais.

Analizuojant socialinių ekonominių reiškinių pasikeitimą laiko atžvilgiu paprasto lygių sugretinimo nepakanka. Apskaičiuojami šie *analitiniai rodikliai* (R. Bartosevičienė, 2006):

- *Absoliutus lygio padidėjimas/sumažėjimas* rodo keliais vienetais pasikeičia jo lygis per tam tikrą laikotarpį. Jis apskaičiuojamas baziniu bei grandininu būdu (žr. 1 priedą 1 ir 2 formules).
- *Didėjimo/kitimo tempas* rodo, kiek kartų padidėjo ar sumažėjo reiškinio lygis šio laikotarpio praėjusio laikotarpio atžvilgiu arba kiek procentų siekia praėjusio laikotarpio atžvilgiu (žr. 1 priedą 3 formulę).
- *Padidėjimo (prieaugio) tempas* rodo, keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis per nagrinėjamą laikotarpį (žr. 1 priedą 4 formulę).

Labai svarbus rodiklis yra vidurkis – apibendrinantis kiekybinis rodiklis, parodantis vienuose visuomeninių reiškinių tam tikro varijuojančio požymio tipišką lygį konkrečiomis vietos ir laiko sąlygomis (Bagdonavičius, J., Šiaudys, V., Vaitelienė, A., 2007). *Aritmetinis vidurkis* ($\bar{x}$) skaičiuojamas taip – visos požymio reikšmės sudedamos ir padalijamos iš jų skaičiaus (žr. 1 priedą 5 formulę). Vidurkis išlygina atskirų statistinės visumos elementų skirtumus ir parodo būdingą varijuojančio požymio lygį.

Kitas autorius, V. Boguslauskas (2004) teigia, jog *koreliacinė analizė* yra vertingas tyrimo metodas, teikiantis gausių statistikos duomenų pagrindu įdomių ekonominių išvadų ir siūlymų galimybes. Koreliacijos koeficientas yra statistinis rodiklis, rodantis tiesinį dviejų požymių ryšio stiprumą. Dažniausiai naudojamas Pirsono (Pearson) koeficientas r . Jį galima apskaičiuoti „Microsoft Excel“ programa. Koeficiento kitimo reikšmės yra nuo -1 iki +1. Šio koeficiento teigiamos reikšmės rodo tiesioginę požymių priklausomybę (didėjant pirmojo požymio reikšmėms, didėja ir antrojo požymio reikšmės), neigiamos – atvirkštinę (didėjant pirmojo požymio reikšmėms, antrojo požymio reikšmės mažėja). Artimos nuliui koeficiento reikšmės rodo, jog tiesinio ryšio tarp požymių nėra, tačiau tai nereiškia, jog nėra kitokio pobūdžio ryšio.

Koreliacijos reikšmė parodo, ar tiriamų kintamųjų tiesinė priklausomybė stipri ir, ar koreliacija statistiškai reikšminga. Tačiau žinant jo reikšmę negalima atsakyti į klausimą, kaip pasikeis vieno kintamojo reikšmė, pakitus kitam kintamajam. Norint įvertinti priežastinį ryšį tarp šių kintamųjų, reikia sudaryti modelį. Tada pasirenkamas vienas populiariausių metodų – regresinė analizė. *Regresinė analizė* – tai visuma statistinių metodų, skirtų sudaryti regresijos modeliui, patikslinti jo adekvatiškumui ir jį pritaikyti prognozei. Regresijos koeficientas parodo, kaip keičiasi priklausomojo kintamojo reikšmė keičiantis nepriklausomajam kintamajam (Poviliūnas, A., 2003).

Išnagrinėję analizės metodus, kitoje darbo dalyje atliksime pieno gamybos sektoriaus analizę.

2.2. Europos Sąjungos ir Lietuvos žemės ūkio situacija

Analizuoti Europos Sąjungos ir Lietuvos žemės ūkio situaciją verta pradėti nuo ES biudžeto ir jo skirstymo, kuris parodys, kokia jo dalis tenka žemės ūkio sektoriui. Taigi, biudžetas yra pagrindinė priemonė ES politikos uždaviniams įgyvendinti. Tai investicija remiant Europos tikslus – piliečiai tikisi ir nusipelno kuo didesnės šios investicijos grąžos. Tai reiškia, kad reikia užtikrinti, jog biudžetu siekiama geriausio rezultato, jis valdomas laikantis aukščiausių standartų ir kad jis padeda apčiuopiamai pagerinti kasdieninį piliečių gyvenimą. Tai reiškia, kad biudžetą galima keisti, jog būtų parodyti kintantys prioritetai ir prisidėta prie Europos integracijos jai vykstant (European Commission).

Taigi, apžvelkime ES paskutiniųjų metų biudžetą.

2.2.1 lentelė

Europos Sąjungos 2007 ir 2008 m. biudžetai

ES biudžeto skirstymas/metai	2007		2008		Skirtumas (mlrd.eur.)
	Mlrd.eurų	Proc.	Mlrd.eurų	Proc.	
ES kaip pasaulinio masto veikėja	6,5	5,3	7,4	5,6	0,9
Pilietiškumas, laisvė, saugumas ir teisingumas	1,4	1,1	1,5	1,2	0,1
Gamtinių išteklių apsauga ir valdymas	52,6	43,3	56,8	43,3	4,2
Administravimas	6,7	5,6	7,2	5,5	0,5
Kompensacija	0,4	0,4	0,2	0,2	-0,2
Tvarus augimas	53,7	44,3	57,9	44,2	4,2
Viso:	121,3	100	131,0	100	9,7

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis European Commission duomenimis.

Iš 2.2.1 lentelės duomenų matome, jog paskutiniaisiais metais ES biudžetas išaugo 9,7 milijardų eurų. Didžiausias pokytis buvo tvaraus augimo srityje bei gamtinių išteklių valdymas ir apsauga, 2008 m. metais šios sritys gavo po 4,2 milijardų eurų daugiau. Tai buvo pirmieji metai, kuomet didžiausia 44,2 proc. biudžeto dalis atiteko politikai, skirtai darbo vietų kūrimui bei

ekonomikos augimo skatinimui. Kalbant apie sumažėjusius asignavimus, kompensacijų sritis nuo 0,4 mlrd. eurų 2007 m. sumažėjo iki 0,2 mlrd. eurų 2008 m. Smulkiau aptariat svarbiausią sritį – gamtinių išteklių valdymą ir apsaugą, reikia paminėti, jog 2008 m. žemės ūkiui teko 79,6 proc. skirtų pinigų, kaimo plėtrai – 18,1 proc., Europos žuvininkystės fondui – 0,8 proc., kitoms sritims – 1,5 proc. Apibendrinant lentelės duomenis, matome, jog žemės ūkio sritis buvo viena iš prioritetinių.

Kitas rodiklis, rodantis žemės ūkio situaciją ES, yra žemės ūkio valdų skaičius (žr. 2.2.2 lent.).

2.2.2 lentelė

Žemės ūkio valdų turėtojų skaičius 2003-2007m., tūkst.

Šalys/metai	2003	2005	2007
ES (27)	556.33	536.37	507.42
ES (25)	415.14	387.65	371.04
ES (15)	415.93	389.76	377.50
Latvija	126.61	128.67	107.75
Lietuva	272.11	252.95	230.27
Estija	36.86	27.75	23.34

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

Kaip matome iš lentelės duomenų, žemės ūkio valdų turėtojų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu mažėjo. Dirbančiųjų žemės ūkio srityje mažėjimą iššaukė vykdomos ES BŽŪP reformos. Vidutiniškai 27 ES šalyse 2003 m. buvo įregistruota apie 556 tūkst. žemės ūkio valdų, 2007 m. sumažėjo 48,91 tūkst. arba 8,79 proc. ir tesiekė 507,42 tūkst. Tokia pati tendencija pastebėta ir Baltijos šalyse. Latvijoje žemės ūkio valdų turėtojų skaičius nuo 2003 m. iki 2007 m. sumažėjo 14,90 proc. arba 18,86 tūkst., panašiai ir Lietuvoje - 15,38 proc. arba 41,84 tūkst. Estija visu tiriamu laikotarpiu atsiliko nuo kitų Baltijos šalių bei ES šalių vidurkių savo turimais žemės ūkio valdų savininkų skaičiais, be to, savininkų skaičiaus mažėjimas buvo ryškiausias, apie 36,68 proc. Tai rodo, jog Estijos gyventojai daugiau orientuoti ne į žemės ūkio, bet į kitas ekonomines sritis.

Kiti reikšmingi duomenys apie ES žemės ūkį yra dirbančiųjų skaičius šioje srityje. 2008 m. paslaugų sektoriuje dirbo 69,4 proc. visų ES 27 šalių dirbančiųjų, pramonėje – 24,9 proc., žemės ūkyje tik 5,7 proc. (Eurostat, 2009).

2.2.3 lentelėje pateikiami smulkesni duomenys apie dirbančiuosius ūkiuose.

Dirbančiųjų žemės ūkiuose duomenys 2007 m.

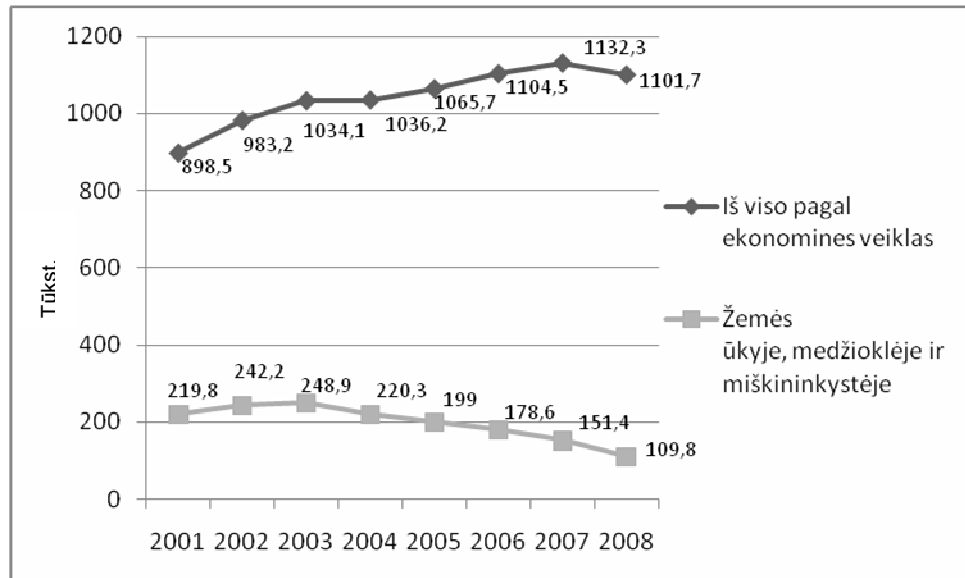
	Visų ūkių darbo jėga (1 000)	Nuolatinė darbo jėga (% nuo visų)	Visą dieną dirbančiųjų darbo jėga (% nuo visų)	Nuolat dirbančių moterų darbo jėga (% nuo visų)	Šeimos ūkių darbo jėga (% nuo visų)	Žemės ūkių valdų turėtojai (1 000)	Žemės ūkių valdų turėtojai 35 m. ir jaunesni (1 000)	Žemės ūkių valdų turėtojai 65 m. ir vyresni (1 000)
ES (27)	12 714	92	33	35	81	14 222	956	4 722
Euro sritis	5 642	89	44	28	73	5 366	300	1 774
Belgija	66	95	71	29	79	44	3	9
Bulgarija	625	96	41	39	87	531	22	222
Čekija	137	98	68	32	27	36	4	7
Danija	56	96	70	23	61	44	3	9
Vokietija	643	92	51	29	70	385	35	28
Estija	32	98	46	46	61	22	1	7
Airija	148	98	60	21	93	128	9	32
Graikija	601	85	21	30	82	833	57	307
Ispanija	993	81	41	20	65	1 028	54	359
Prancūzija	855	89	66	25	49	474	42	75
Italija	1 374	90	37	29	82	1 699	56	735
Kipras	29	89	30	31	73	45	1	12
Latvija	105	99	30	50	84	108	8	32
Lietuva	180	98	14	48	85	230	10	93
Liuksemburgas	4	98	63	27	85	2	0	0
Vengrija	403	97	25	37	77	619	47	172
Malta	4	99	41	14	88	11	0	3
Olandija	165	91	56	26	61	73	3	13
Austrija	166	97	51	41	89	167	18	19
Lenkija	2 263	97	34	42	95	2 387	294	388
Portugalija	398	93	33	41	83	317	7	150
Rumunija	2 596	93	3	43	91	4 238	218	1 849
Slovėnija	84	96	21	41	92	75	3	26
Slovakija	99	97	43	33	43	67	3	20
Suomija	72	94	56	30	83	67	6	4
Švedija	65	97	42	26	76	68	4	15
Didž. Britanija	339	94	55	24	69	274	9	84

Saltinis: autoriaus sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

Visuose ES 27 šalių ūkiuose 2007 m. dirbo daugiau nei 12 mln. žmonių. Iš jų net 81 proc. sudarė šeimos ūkių darbo jėga, nuolatinę darbo jėgą sudarė 92 proc. visų ūkių darbo jėgos. Nuolat dirbančių moterų darbo jėga sudarė 35 proc., tai rodo, jog žemės ūkyje didžioji dalis dirbančiųjų yra vyrai. Kalbant apie šeimos ūkių darbo jėgas, tai nagrinėjamu laikotarpiu ji buvo didžiausia Lenkijoje (95 proc.), mažiausia Čekijoje (27 proc.), visą dieną dirbančiųjų darbo jėga didžiausia buvo Danijoje (68 proc.), mažiausia Rumunijoje (tik 3 proc.). Nagrinėjant Lietuvos situaciją visų ES šalių kontekste, matome, jog Lietuvoje ūkiuose dirbo tik 1,42 proc. visų ES šalių ūkiuose dirbančiųjų. Nuolatinė darbo jėga sudarė net 98 proc., o šeimos ūkių darbo jėga buvo 85 proc. Mūsų šalyje, kaip ir kitose, iki 35 metų valdų turėtojų buvo mažiausiai (tik apie 4 proc.), 65 metų ir vyresnių buvo ženkliai daugiau (apie 40 proc.), didžiausia dalis buvo 36 – 64 metų (56 proc.). Šie duomenys rodo, jog Lietuva iš kitų šalių savo rodikliais ženkliai neišsiskyrė.

Kitame paveiksle vaizduojami užimtieji gyventojai žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės veikloje Lietuvoje. Kaip pateikia Lietuvos statistikos departamentas, užimti gyventojai – tai 15

metų ir vyresni asmenys, dirbantys bet kokį darbą, gaunantys už jį darbo užmokestį pinigais ar natūra arba turintys pajamų ar pelno arba tai samdomieji darbuotojai, savininkai, ūkininkai, šeiminiėje įmonėje dirbantys šeimos nariai, savarankiškai dirbantys asmenys.

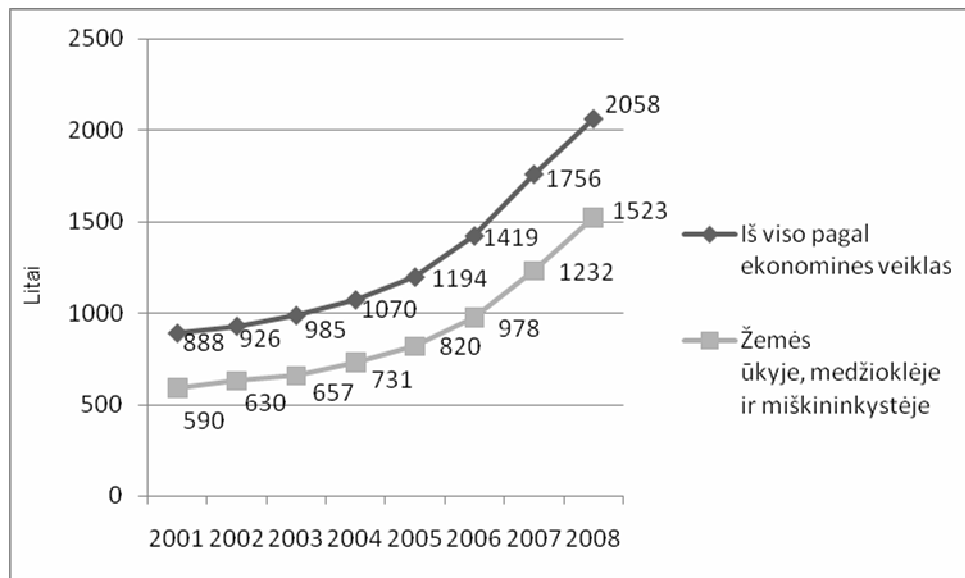

2.2.1 pav. Užimti gyventojai privačiame sektoriuje Lietuvoje 2001-2008 m., tūkst.

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Taigi, 2.2.1 paveiksle vaizduojami užimtųjų duomenys privačiame sektoriuje. Iš paveikslo matome, jog užimtųjų skaičius visose ekonominėse srityse iki 2007 m. augo (padidėjo 203,2 tūkst. arba 22,61 proc. lyginant su 2001 m.), o 2008 m. sumažėjo 2,7 proc. lyginant su praėjusiais metais. Kiek kitokia padėtis buvo žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystės sektoriuje. Užimtųjų skaičius šiame sektoriuje didėjo iki 2003 m., po Lietuvos įstojimo į ES šis skaičius vis mažėjo, tai yra, per nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo 110 tūkst. arba 50 proc. Kalbant apie kitimo tempus, vidutiniškai kiekvienais nagrinėjamais metais užimtųjų skaičius privačiame sektoriuje visose ekonominėse veiklose augo po 3 proc., o žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje mažėjo po 8,74 proc. Didesnė dalis užimtųjų visose veiklose nagrinėjamu laikotarpiu buvo vyrai, 2008 m. vyrai sudarė 57 proc. visų užimtųjų, žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje šiek tiek daugiau – 62,2 proc. Užimtųjų skaičiaus mažėjimas žemės ūkio sektoriuje rodo, jog didėjo darbo našumas ir mažesnis žmonių skaičius (kaip parodys sekančios dvi lentelės) sukūrė ne mažesnę, bet vis didenę pridėtinę vertę kiekvienais metais. Kitos priežastys, įtakojusios užimtųjų žemės ūkio veiklose mažėjimą buvo išaugusi emigracija bei mažėjantis pačių ūkininkų skaičius.

2.2.2 paveiksle matysime vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimą 2001-2008 m. nagrinėjamame sektoriuje ir visose veiklose.

2.2.2 pav. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimas 2001-2008 m., Lt

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Bruto darbo užmokestis yra atlyginimas pinigais, apimantis tiesiogiai darbdavio darbuotojui mokamą pagrindinį darbo užmokestį ir papildomą uždarbį, įskaitant darbuotojo mokamas socialinio draudimo įmokas ir gyventojų pajamų mokestį (Elektroninis statistikos terminų žodynas).

Nagrinėjamu laikotarpiu užmokesčio augimas pastebimas visose veiklose ir žemės ūkyje, medžioklėje bei miškininkystėje. Kiekvienais metais vidutinis mėnesinis darbo užmokesčio padidėjimo vidurkis visose ekonominėse veiklose buvo po 12,95 proc., žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje buvo didesnis - po 14,77 proc. Per aštuonerius tiriamus metus visose ekonominėse veiklose vidutinis mėnesinis darbo užmokestis pakilo 1170 Lt arba net 131,77 proc., žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje – 933 Lt arba net 158,14 proc. Darbo užmokesčio augimą nagrinėjamu laikotarpiu įtakojo keletas reikšmingų faktų – minimalaus darbo užmokesčio kilimas nuo 430 Lt 2001 m. iki 800 Lt 2008 m., išaugusi infliacija, taip pat emigracijos augimas, kas lėmė kvalifikuotų darbuotojų trūkumą ir darbo užmokesčio kilimą.

Sekantis svarbus rodiklis, parodantis žemės ūkio svarbą ekonomikoje, yra sukuriama bendroji pridėtinė vertė.

Sukurta BPV Europos Sąjungos šalyse 2000-2007 m., mln. eurų

	Bendroji pridėtinė vertė gamintojų kainomis žemės ūkyje			Augalininkystės produkcija gamintojų kainomis			Gyvulininkystės produkcija gamintojų kainomis		
	2000	2005	2007	2000	2005	2007	2000	2005	2007
ES (27)	130 634	129 933	142 726	149 884	157 679	185 220	126 095	128 459	137 791
Belgija	2 484	2 135	2 346	2 931	2 903	3 479	3 841	3 556	3 772
Bulgarija	1 634	1 544	1 243	1 305	1 627	1 511	1 448	1 129	1 242
Čekija	831	886	1 068	1 396	1 674	2 389	1 399	1 574	1 670
Danija	2 496	2 297	2 487	2 603	2 474	3 635	4 767	4 867	4 942
Vokietija	13 571	13 000	14 565	18 425	18 167	23 293	19 344	19 042	20 382
Estija	137	186	254	141	201	309	183	265	293
Airija	1 617	1 642	1 933	1 229	1 380	1 598	3 655	3 652	4 105
Graikija	6 240	6 581	6 062	6 525	7 024	6 650	2 499	2 711	2 754
Ispanija	19 225	20 345	22 571	19 539	21 234	23 700	11 692	12 641	13 958
Prancūzija	23 890	21 252	25 544	30 337	29 864	36 780	22 242	21 663	22 299
Italija	24 527	24 404	24 088	24 234	25 434	25 784	13 438	13 178	14 310
Kipras	:	330	338	:	281	300	:	292	299
Latvija	182	222	343	192	308	500	220	282	377
Lietuva	394	407	521	626	657	881	481	693	836
Liuksemburgas	103	102	124	76	81	99	148	155	165
Vengrija	1 814	1 887	2 083	2 343	3 020	3 704	2 073	2 117	2 211
Malta	64	45	45	48	40	44	77	63	63
Olandija	9 053	7 829	8 786	9 480	10 131	11 645	8 548	7 906	8 906
Austrija	2 127	2 167	2 689	2 159	2 262	3 008	2 513	2 540	2 788
Lenkija	4 598	5 161	7 186	5 992	6 043	9 463	5 886	7 585	8 930
Portugalija	2 160	1 998	2 212	3 597	3 584	3 783	2 178	2 241	2 333
Rumunija	4 121	6 083	5 822	4 887	7 687	8 603	2 984	4 051	4 083
Slovėnija	399	397	388	444	496	585	493	468	499
Slovakija	311	382	515	459	691	891	742	759	889
Suomija	670	602	702	1 434	1 473	1 908	1 689	1 718	1 724
Švedija	1 094	1 060	1 323	1 805	1 634	2 218	2 303	2 047	2 101
Didž. Britanija	7 147	6 975	8 120	7 677	7 309	8 461	11 252	11 262	12 160

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

Iš lentelės duomenų pastebima, jog nuo 2000 m. ES 27 šalių sukuriama bendroji pridėtinė vertė išaugo, tačiau ne itin ženkliai - 12092 mln. eurų arba 9,23 proc. Iš visų ES šalių žemės ūkio sukuriama BPV didėjo 17-oje šalių, mažėjo 10-yje šalių. Didžiausias augimas pastebėtas Estijoje, Latvijoje bei Slovakijoje (atitinkamai po 85,4 proc., 88,46 proc., 65,6 proc.). Tai lėmė, jog šios šalys 2000 m. sukūrusios nedidelę žemės ūkio BPV, 2004 m. įstojo į ES ir pritaikė ES žemės ūkio politiką. Ženkiausias žemės ūkio sukuriamos BPV mažėjimas nuo 2000 m. iki 2007 m. buvo Maltoje bei Bulgarijoje (atitinkamai 29,69 proc., 23,92 proc.). Maltoje mažėjo tiek augalininkystės, tiek gyvulininkystės sukuriamos produkcijos apimtys (šioje šalyje gamtos sąlygos nėra palankios ūkininkavimui, pagrindiniai gyventojų pragyvenimo šaltiniai yra lengvoji pramonė, turizmas ir kt.), Bulgarijoje tik gyvulininkystės. Tačiau sumažėjusią BPV žemės ūkyje nagrinėjamais metais Bulgarijoje lėmė ir buvę ne itin palankūs orai žemdirbystei, be to, ši šalis į ES įstojo tik 2007 m. ir negalėjo pilnai pasinaudoti ES teikiama parama žemės ūkiui ir taip paskatinti žemės ūkio sukuriamos BPV augimą.

Aptarus žemės ūkio situaciją ES šalyse, būtina plačiau išnagrinėti Lietuvos žemės ūkio rodiklius. Taigi sekančioje lentelėje aptarsime sektorius, sukūrusius didžiausią BPV Lietuvoje ir kokia dalis BPV buvo sukurta žemės ūkio.

2.2.5 lentelė

BPV to meto kainomis Lietuvoje 2001-2008 m., mln. Lt

Ekonominė veikos rūšis/metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė ir žuvininkystė	2393	2510,3	2547,9	2640,8	3137,74	3211,7	3483,8	4357,7
<i>Padidėjimo tempas, proc.</i>		4,90	1,50	3,65	18,82	2,36	8,47	25,08
Pramonė	10689,9	10827,9	12491,1	14638,1	16494	17985,9	19772,2	21383,3
<i>Padidėjimo tempas, proc.</i>		1,29	15,36	17,19	12,68	9,05	9,93	8,15
Statyba	2570,3	2901,5	3603,3	4102	4916,5	6554	9047,9	9982,1
<i>Padidėjimo tempas, proc.</i>		12,89	24,19	13,84	19,86	33,31	38,05	10,33
Prekyba; viešbučiai ir restoranai; transportas, sandėliavimas ir ryšiai	13421,1	15055,9	16473,3	17957,8	20471,1	23024,8	27187,6	29957,5
<i>Padidėjimo tempas, proc.</i>		12,18	9,41	9,01	14,00	12,47	18,08	10,19
Finansinis tarpininkavimas; nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	5327,7	5797,5	6286,3	7031	8985,2	11186,7	14449,3	16545,4
<i>Padidėjimo tempas, proc.</i>		8,82	8,43	11,85	27,79	24,50	29,16	14,51
Viešasis valdymas; paslaugos socialinei sferai ir komunalinė veikla	8848,5	9232,2	9579,1	10313,1	11159,1	12714,2	14470,4	17413,9
<i>Padidėjimo tempas, proc.</i>		4,34	3,76	7,66	8,20	13,94	13,81	20,34
Bendroji pridėtinė vertė	43250,5	46275,4	50981,2	56862,7	65163,6	74677,2	88411,3	99639,9
<i>Padidėjimo tempas, proc.</i>		6,99	10,17	11,54	14,60	14,60	18,39	12,70

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

BPV yra bendroji produkcijos vertė, išskaičiuavus tarpinį vartojimą (Mokesčių žinios, 2007).

Nagrinėjant įvairių ekonomikos sektorių sukurtą BPV to meto kainomis, matome, jog sukuriamą BPV kasmet augo. Didžiausias BPV augimas buvo 2007 m., kuomet labai ženkliai išaugo statybos bei finansinio tarpininkavimo, nekilnojamo turto, nuomos ir kt. verslo veiklos sukuriamą BPV (atitinkamai 38,05 proc. ir 29,16 proc.). Vis dėlto, tais metais didžiausią dalį BPV struktūroje sudarė prekyba, viešbučiai ir restoranai, transportas, sandėliavimas ir ryšiai. Mažiausias BPV augimas buvo 2002 m., tais metais nė vienas ekonomikos sektorius nepasižymėjo ryškiu sukuriamos BPV augimu. Kalbant apie žemės ūkio sukurtą BPV 2001-2008 m., matome, jog sukuriamą BPV kiekvienais metais augo. Mažiausias BPV augimas buvo 2003 m., didžiausias – 2008 m. (atitinkamai 1,5 proc. ir 25,08 proc. lyginant su ankstesniais metais). Tačiau BPV

struktūroje visu nagrinėjamu laikotarpiu žemės ūkio sritis sudarė tik apie 4 – 5 proc. Visu laikotarpiu, kaip jau minėjau, didžiausią svorį sukuriamoje BPV sudarė pramonė bei prekyba.

Toliau apie sukuriamą bendrąją žemės ūkio produkciją.

2.2.6 lentelė

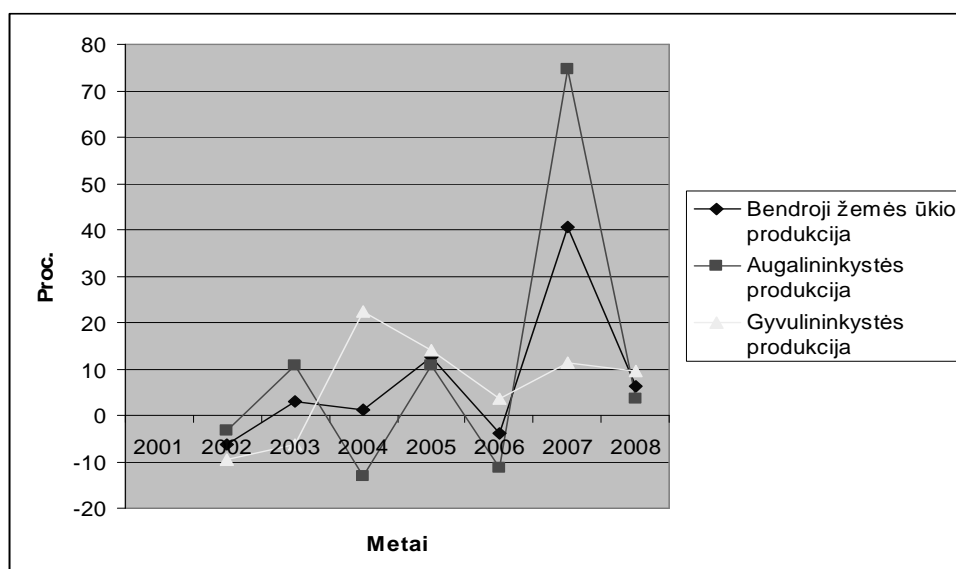
Bendroji žemės ūkio produkcija to meto kainomis 2001-2008 m. Lietuvoje, mln. Lt

Ūkio tipas/metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bendroji žemės ūkio produkcija								
Visi ūkiai	4654,1	4363,6	4497,8	4552,3	5117,3	4913	6912,2	7340
Ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiai	3693,3	3454	3545,4	3438,3	3937,5	3658,1	5146,5	5250
Žemės ūkio bendrovės ir įmonės	960,8	909,6	952,4	1114	1179,8	1254,9	1765,7	2090
Žemės ūkį aptarnaujančios įmonės	58	44,3	48,9	73,3	88,7	125,9	115,6	168,2
Augalininkystės produkcija								
Visi ūkiai	2498,8	2413,8	2672	2320,3	2571,8	2279,3	3980,1	4125,5
Ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiai	2184,2	2077,3	2302,7	1914,3	2192,4	1915,1	3232,5	3202
Žemės ūkio bendrovės ir įmonės	314,6	336,5	369,3	406	379,4	364,2	747,6	923,5
Žemės ūkį aptarnaujančios įmonės	..	..	..	..	..	..	..	..
Gyvulininkystės produkcija								
Visi ūkiai	2155,3	1949,8	1825,8	2232	2545,5	2633,7	2932,1	3214,5
Ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiai	1509,1	1376,7	1242,7	1524	1745,1	1743	1914	2048
Žemės ūkio bendrovės ir įmonės	646,2	573,1	583,1	708	800,4	890,7	1018,1	1166,5
Žemės ūkį aptarnaujančios įmonės	..	..	..	..	..	..	..	..

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Iš lentelės duomenų matome, jog nagrinėjamu laikotarpiu bendroji žemės ūkio produkcija to meto kainomis augo, t. y. nuo 2001 m. iki 2008 m. padidėjo 57,71 proc. arba 2685.9 mln. Lt. Didžiausias produkcijos augimas buvo 2007 m. – 40.69 proc. palyginus su 2006 m. (1999.2 mln. Lt), mažėjimas pastebėtas 2002 ir 2006 m. – atitinkamai -6.24 ir -3.99 proc. lyginant su ankstesniais metais. Iš duomenų taip pat matyti, jog didžiausią dalį bendrosios žemės ūkio produkcijos nagrinėjamu laikotarpiu sukūrė ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiai, mažesnę dalį žemės ūkio bendrovės ir įmonės (pavyzdžiui, 2008 m. atitinkamai 71,53 ir 28,47 proc.). Nuo 2001 m. iki 2008 m. augalininkystės produkcija išaugo 1626,7 mln. Lt (65,1 proc.), o gyvulininkystės – 1059,2 mln. Lt (49,14 proc.).

Kitame grafike pateikiami bendrosios žemės ūkio produkcijos, augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijų pardavimo apimčių pokyčiai.

2.2.3 pav. Bendrosios žemės ūkio, augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos pokyčiai Lietuvoje 2001-2008 m. , proc.

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Iš grafiko duomenų matyti, jog gyvulininkystės produkcijos pardavimų apimtys tiriamu laikotarpiu buvo stabilesnės, o augalininkystės produkcijos apimčių pokyčiai buvo ryškesni. Pavyzdžiui, gyvulininkystės produkcijos apimčių ryškiausias augimas buvo 2004 m. ir sudarė 22,5 proc. palyginus su ankstesniais metais, o augalininkystės produkcijos 2007 m. – padidėjo 74,62 proc. lyginant su 2006 m. Ženklus augalininkystės apimčių kitimas 2007 m. ir lėmė visos bendrosios žemės ūkio produkcijos augimą, nors ir augalininkystės produkcija didėjo 11,3 proc. Kaip jau minėta, ryškiausias nuosmukis pastebėtas 2002 m. (-6,24 proc.). Tai paaiškinti galima tiek augalininkystės, tiek gyvulininkystės produkcijos apimčių mažėjimu (atitinkamai -3,4 ir -9,54 proc.).

2.2.7 lentelėje pateikiami duomenys apie gyvulių skaičiaus kitimo tendencijas Lietuvoje 2001-2008 m.

2.2.7 lentelė

Gyvulių skaičius Lietuvoje 2001-2008 m., tūkst.

Gyv.grupė/Metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Galvijai, iš viso	751,7	779,1	812,1	792	800,3	838,8	787,9	770,9
Karvės (melžiamos 2 metų ir vyresnės)	441,8	443,3	448,1	433,9	416,5	399	404,5	394,7
Kiaulės	1010,8	1061	1057,4	1073,3	1114,7	1127,1	923,2	897,1
Avys ir ožkos	36	35,5	44,1	49	51,2	57,4	63	64,1
Avys	12,3	13,6	16,9	22,1	29,2	36,6	43,3	47,5
Arkliai	64,5	60,7	63,6	63,6	62,6	60,9	55,9	54,4
Paukščiai	6576,1	6848,1	8066,7	8419,4	9397,1	9439,9	9874,8	9107,5

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Kalbant apie gyvulių ir paukščių grupių apimtis Lietuvoje, nagrinėjamu laikotarpiu galvijų (iš viso) skaičius kiekvienais metais kito mažiausiai (vidutiniškai 0,43 proc.), nežymūs pokyčiai vyko ir melžiamų karvių (-1,57 proc.), kiaulių (-1,4 proc.), arklių (-2,33 proc.), paukščių (5,03 proc.) apimtyse. Šiek tiek ryškesnis pokytis kiekvienais metais pastebėtas avių ir ožkų bei tik avių apimtyse (atitinkamai vidutiniškai 8,86 ir 21,58 proc.). Avių skaičius nuo 2001 m. iki 2008 m. pradžios padidėjo apie 4 kartus ir tai buvo didžiausias pokytis nagrinėjamoje gyvulių ir paukščių grupėse, taip pat, trečdaliu išaugo auginamų paukščių skaičius, visų kitų gyvulių skaičius sumažėjo.

2.2.8 lentelėje pateikiami duomenys apie gyvojo svorio kainų pokyčius.

2.2.8 lentelė

Vidutinės gyvojo svorio kainos Lietuvoje 2001-2008 m., Lt

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Galvijai, iš viso	3009	2495	1697	2206	2890	3064	2862	3547
Kiaulės	4801	3567	3376	3735	3682	3663	3606	4359
Avys ir ožkos	4071	4254	4578	4405	3626	3567	3436	4908
Paukščiai	4497	3729	2702	2976	2846	2559	2559	3093
Triušiai	3729	4180	3992	3941	4389	4785	4777	5298

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Kalbant apie vidutinės gyvojo svorio kainas nagrinėjamu laikotarpiu, iš lentelės duomenų matome, jog kaina už 1 toną svyravo. Galvijų kaina mažėjo nuo 2001 iki 2003 m. bei 2007 m. palyginus su ankstesniais metais (2002 m. sumažėjo 17,08 proc., 2003 m. – 31,98 proc., 2007 m. – 6,59 proc.), likusiais metais pastebėtas kainos augimas (2004 m. – 29,99 proc., 2005 m. – 31,01 proc., 2008 m. – 23,93 proc.). Tačiau tiriamu laikotarpiu kaina padidėjo 538 Lt už 1 toną. Kitos grupės gyvulių, kiaulių gyvojo svorio kaina kilo tik kelis metus - 2004 m. (10,63 proc.) ir 2008 m. (20,88 proc.), ženkiausias kiaulių kainos sumažėjimas buvo 2002 m. (-25,7 proc.). Avių ir ožkų gyvojo svorio kaina ženkiausiai augo paskutiniaisiais metais, t.y. 42,81 proc. palyginus su 2007 m., didžiausias nuosmukis buvo 2005 m. (-17,68 proc.). Paukščių kaina ženkliai mažėjo iki 2003 m., 2004 m. šiek tiek pakilo (10,14 proc. lyginant su 2003 m.), nuo 2005 m. iki 2006 m. vėl sekė kainos mažėjimas. Tik 2007 m. kaina išliko stabili, o 2008 m. padidėjo 20,87 proc. Triušienos kainų pokyčiai kiekvienais metais buvo šiek tiek stabilesni, vidutiniškai svyravo apie 5,35 proc. Apibendrinat šį grafiką, galime pasakyti, jog galvijų, avių ir ožkų bei triušių kaina nuo 2001 iki 2008 m. padidėjo (atitinkamai 17,88 proc., 20,56 proc. bei 42,07 proc.), tačiau tuo pačiu laikotarpiu -9,2 proc. ir -31,22 proc. sumažėjo kiaulių bei paukščių gyvojo svorio vidutinė kaina.

Išanalizavus gyvulių ir paukščių apimtis bei vidutines gyvojo svorio kainas Lietuvoje 2001-2008 m. svarbu išsiaiškinti kaip kito gyvulininkystės produktų gamybos kiekiai.

2.2.9 lentelė

Gyvulininkystės produktų gamyba Lietuvoje 2001-2008 m.

Produktas/metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kiaušiniai, mln. vienetų	742,3	799,1	810,7	862,6	864,1	929,3	959,1	891,4
Primelžta pieno, tūkst. tonų	1729,8	1770,9	1796,1	1848,7	1861,6	1891,3	1936,6	1883,8
Kiauliena skerdienos svoriu, tūkst. tonų	72,3	94,9	105,1	113,3	118,9	121,8	114,2	85,3
Visa mėsa skerdienos svoriu, tūkst. tonų	150,5	173,6	196,3	221,1	238,6	246,6	252,3	215,3
Vilna (fizinis svoris), tonos	35	36	35	47	44	58	78	85

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Iš lentelės duomenų matome, jog kiaušinių skaičius tiriamu laikotarpiu vis augo (ir sutapo su paukščių skaičiaus augimu), tik 2008 m. pastebėtas 7,06 proc. smukimas (tuo pačiu laikotarpiu 7,77 proc. sumažėjo ir paukščių skaičius (žr. 2.2.7 lent.)). Kalbant apie visos mėsos skerdienos gamybą, nagrinėjamu laikotarpiu skaičius augo (išskyrus 2008 m., kuomet sumažėjo 14,66 proc.), tas pats pastebima ir visos skerdienos gamybos apimtyse (2008 m. sumažėjo šiek tiek ryškiau, 25,03 proc.). Jokio ženkliaus produkcijos vilnos apimčių kritimo nepastebėta tik vilnos gamyboje, nors paskutiniaisiais metais augimas ir buvo lėtesnis (2007 m. 34,48 proc., 2008 m. tik 8,97 proc.). Kiekvienais nagrinėjamais metais, pieno vidutiniškai buvo primelžiama 1839,85 tūkst. tonų. Iki 2007 m. pieno gamybos apimtys didėjo nežymiai, vidutiniškai apie 1,63 proc. kiekvienais metais ir tik 2008 m. sumažėjo 2,73 proc.

Kitas rodiklis, parodantis žemės ūkio situaciją, yra žemės ūkio produktų gamyba vienam gyventojui.

Pagrindinių žemės ūkio produktų gamyba vienam gyventojui Lietuvoje 2001-2008 m., kg

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Grūdai	689	750	776	849	841	558	911	1038
Cukriniai runkeliai	253	303	283	263	234	211	237	101
Linų pluoštas	1	2	3	2	1	0	0	0
Daržovės	92	84	159	110	108	66	84	92
Bulvės	303	441	418	297	262	135	171	213
Vaisiai ir uogos	49	27	33	14	35	37	17	28
Pienas	497	510	520	538	545	557	574	561
Kiaušiniai	213	230	235	251	253	274	284	265
Mėsa (skerdiena)	43	50	57	64	70	73	75	64
Kiauliena	21	27	30	33	35	36	34	25

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Analizuojant pagrindinių žemės ūkio produktų gamybą vienam gyventojui matome, jog grūdų, pieno, kiaušinių, mėsos bei kiaulienos kiekiai tiriamu laikotarpiu išaugo (atitinkamai 50,65 proc., 12,88 proc., 24,41 proc., 48,84 proc., 19,05 proc. lyginant su 2001 m.), tačiau cukrinių runkelių, bulvių, vaisių ir uogų gamybos kiekiai sumažėjo (atitinkamai 60,08 proc., 29,70 proc., 42,86 proc. lyginant su 2001 m.). Iš pirmojo lentelės stulpelio matome, kad 2001 m. linų pluošto gamyba vienam žmogui buvo 1 kg, iki 2003 m. išaugo iki 3 kg, tačiau nuo 2004 m. pradėjo mažėti ir paskutiniuosius tris nagrinėjamus metus jie nebebuvo gaminami. Šiek tiek kita situacija buvo su daržovių auginimu. Per metus 2001 m. vienam gyventojui teko 92 kg auginamų daržovių, 2002 m. sumažėjo 8,69 proc., o kitais metais vyko ženklus auginamo kiekio didėjimas - 89,29 proc. lyginant su 2002 m., nuo 2004 m. iki 2006 m. kiekvienais metais daržovių auginimas mažėjo ir tik nuo 2007 m. vėl pradėjo augti. Įdomus dalykas tas, jog nagrinėjamu laikotarpiu, svyravęs daržovių auginimas tekęs vienam žmogui pirmaisiais ir paskutiniais metais buvo vienodas.

2.2.11 lentelėje pateikiami duomenys apie maisto produktų vartojimą vienam gyventojui.

Maisto produktų vartojimas vienam gyventojui Lietuvoje 2001-2008 m., kg

Maisto produktai/metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Grūdų produktai	131	130	124	125	120	112	122	114
Daržovės	86	81	95	97	104	99	83	86
Bulvės	130	119	118	122	116	101	93	91
Vaisiai ir uogos	62	62	68	71	77	79	62	68
Kiaušiniai	204	216	211	212	191	186	190	195
Mėsa ir mėsos produktai	44	52	59	70	73	72	77	81
Pienas ir pieno produktai	281	283	287	296	283	273	259	268
Cukrus	32,4	27,5	26	26,6	27,1	29,3	29,1	36,4

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Nagrinėjant maisto produktų vartojimą tekusį vienam gyventojui matome, jog labiausiai išaugo mėsos ir mėsos produktų vartojimas (84,01 proc. lyginant su 2001 m.). Šių produktų vartojimas augo beveik kiekvienais metais, tik 2006 m. vyko nedidelis vartojimo sumažėjimas (1,37 proc. lyginant su 2005 m.). Kiti produktai, kurio vartojimas nagrinėjamu laikotarpiu išaugo, buvo cukrus ir vaisiai bei uogos. Cukraus kiekis, kurį suvartojo vienas gyventojas 2001-2008 m. išaugo 12,34 proc. arba 4 kg, vaisių ir uogų 9,68 proc. arba 6 kg. Tiriamu laikotarpiu sumažėjo daržovių (-30 proc.), grūdų produktų (-12,98 proc.), pieno ir pieno produktų (-4,63 proc.), ir kiaušinių (-4,41 proc.) vartojimas.

Taigi, išanalizavus bendrą žemės ūkio sektoriaus situaciją Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse, galime daryti išvadas, jog ES visais metais buvo didelis dėmesys skiriamas šiai sričiai (tik paskutiniaisiais nagrinėjamais metais ES biudžete žemės ūkio sektoriui teko šiek tiek mažiau pinigų nei visuomet). Apskritai, nagrinėtu laikotarpiu, padėtis žemės ūkyje keitėsi - ūkio valdų skaičius ir užimtųjų skaičius žemės ūkio srityje mažėjo, atlyginimai bei pagamintos produkcijos kiekiai augo, sukuriama BPV didėjo. Tai rodo, jog šioje srityje buvo dirbama produktyviau.

2.3. Lietuvos ir Europos Sąjungos pieno sektoriaus situacija

Analizuojant Lietuvos ir Europos Sąjungos pieno sektoriaus situaciją, pirmiausia reikia aptarti ES žemės ūkio valdų turėtojų skaičius bei ūkius, turinčius melžiamų karvių. Šie duomenys pateikiami 2.3.1 lentelėje.

Žemės ūkio valdų skaičius ir melžiamų karvių ūkiai 2003-2007 m.

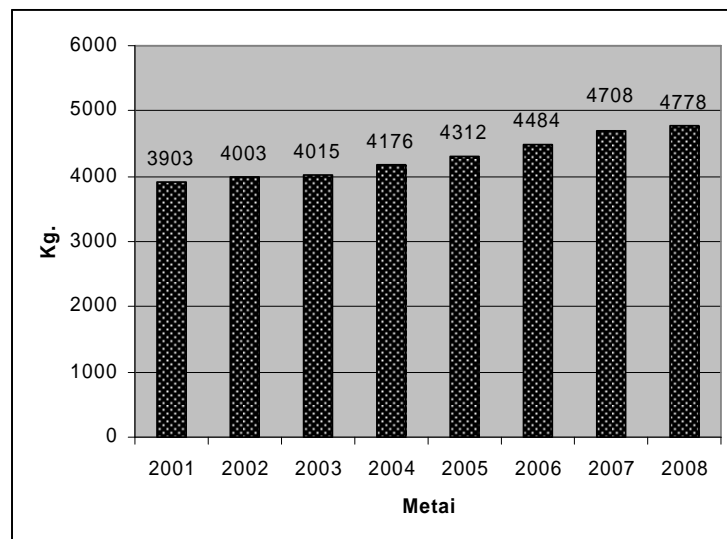
	Žemės ūkio valdų turėtojų skaičius (1 000)			Melžiamų karvių ūkiai (1 000)		
	2003	2005	2007	2003	2005	2007
EU-27	15.021,0	14.478,6	13.700,40	:	:	:
Belgija	54,9	51,5	48	16,6	15,2	:
Bulgarija	665,6	534,6	493,13	195,0	152,6	:
Čekija	45,8	42,3	39,4	8,5	6,8	5,6
Danija	48,6	51,7	44,6	8,0	6,6	5,4
Vokietija	412,3	389,9	370,48	121,8	110,4	:
Estija	36,9	27,8	23,3	12,4	9,2	6,1
Airija	135,6	132,7	128,2	28,1	23,8	:
Graikija	824,5	833,6	860,15	:	:	:
Ispanija	1.140,7	1.079,4	1.043,91	51,0	42,4	:
Prancūzija	614,0	567,1	527,35	113,9	103,9	:
Italija	1.963,8	1.728,5	1.679,44	67,5	61,0	:
Kipras	45,2	45,2	40,12	0,3	0,2	:
Latvija	126,6	128,7	107,8	63,7	50,9	43,7
Lietuva	272,1	253,0	230,3	193,4	170,8	123,2
Liuksemburgas	2,5	2,5	2,3	1,0	1,0	:
Vengrija	773,4	714,8	626,3	22,0	16,3	:
Malta	11,0	11,1	11	0,2	0,2	0,2
Olandija	85,5	81,8	76,7	25,0	23,5	24,5
Austrija	173,8	170,6	165,42	65,1	54,6	:
Lenkija	2.172,2	2.476,5	2.391,00	873,8	727,1	651,1
Portugalija	359,3	323,9	275,08	27,1	15,9	:
Rumunija	4.484,9	4.256,2	3.931,35	1.204,9	1.134,4	:
Slovėnija	77,2	77,2	75,3	17,2	19,7	19,2
Slovakija	71,7	68,5	68,99	14,2	13,5	:
Suomija	75,0	70,6	68,2	19,4	16,9	:
Švedija	67,9	75,8	72,6	9,7	8,6	7,1
Didž. Britanija	280,6	286,8	299,83	28,2	26,3	:

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

Iš lentelės duomenų matome, jog 2007 m. 27 ES šalyse buvo įregistruota 13700,4 tūkst. valdų, tai yra, nuo 2003 m. sumažėjo 1320,6 tūkst. Apie melžiamų karvių ūkių skaičių ES 27 šalyse ES statistikos departamente duomenų nepateikiama. Mažiausiai žemės ūkio valdų nagrinėjamu laikotarpiu buvo įregistruota Liuksemburge bei Maltoje (mažos valstybės), Čekijoje, Danijoje, Estijoje, Kipre, Švedijoje, Suomijoje, Slovakijoje ir Slovėnijoje. O didžiausias žemės ūkio valdų skaičius buvo Rumunijoje. Galime daryti prielaidą, jog šioje šalyje vyravo smulkesnės žemės ūkio valdos bei žemės ūkis, kaip gyventojų pragyvenimo šaltinis, šioje šalyje itin reikšmingas. Kalbant apie valdų skaičiaus pokyčius ES šalyse nagrinėjamu laikotarpiu, pastebėta, jog Graikijoje, Lenkijoje, Švedijoje ir Didž. Britanijoje ūkių valdų skaičius kito teigiama linkme (atitinkamai 4,32 proc., 10,07 proc., 6,92 proc., 6,85 proc.) ir vidutiniškai kiekvienoje šalyje išaugo po 7,04 proc., tačiau mažėjo melžiamų karvių skaičius. Tai rodo, jog ūkiai perėjo nuo pieno gamybos į kitas žemės ūkio sritis. Šiose šalyse didėjančius žemės ūkio valdų įregistravusių asmenų skaičius daugiausiai įtakoją ES BŽŪP reforma, kuomet palengvėjo sąlygos gauti tiesiogines išmokas. Visose kitose ES šalyse vyko įregistruojamų žemės ūkio valdų bei melžiamų karvių ūkių skaičiaus mažėjimas. Šį reiškinį galima paaiškinti žemės ūkio valdų stambėjimu bei gyventojų pasitraukimu

iš žemės ūkio veiklos. Iš lentelės duomenų taip pat matome, jog Lietuvos žemės ūkio valdų skaičius 2007 m. sudarė tik 1,68 proc. visų ES šalių valdų skaičiaus. Kaip matėme iš 2.1.3 lentelės duomenų, didžiosios dalies įregistravusių valdas asmenų amžius buvo nuo 35 iki 65 metų (8544 tūkst.), tik 956 tūkst. buvo jaunesni nei 35 m., 65 m. ir vyresni buvo 4722 tūkst. Lietuvoje duomenys buvo panašūs: 323 tūkst. buvo 35 m. ir vyresni, jaunesnio amžiaus buvo tik 10 tūkst.

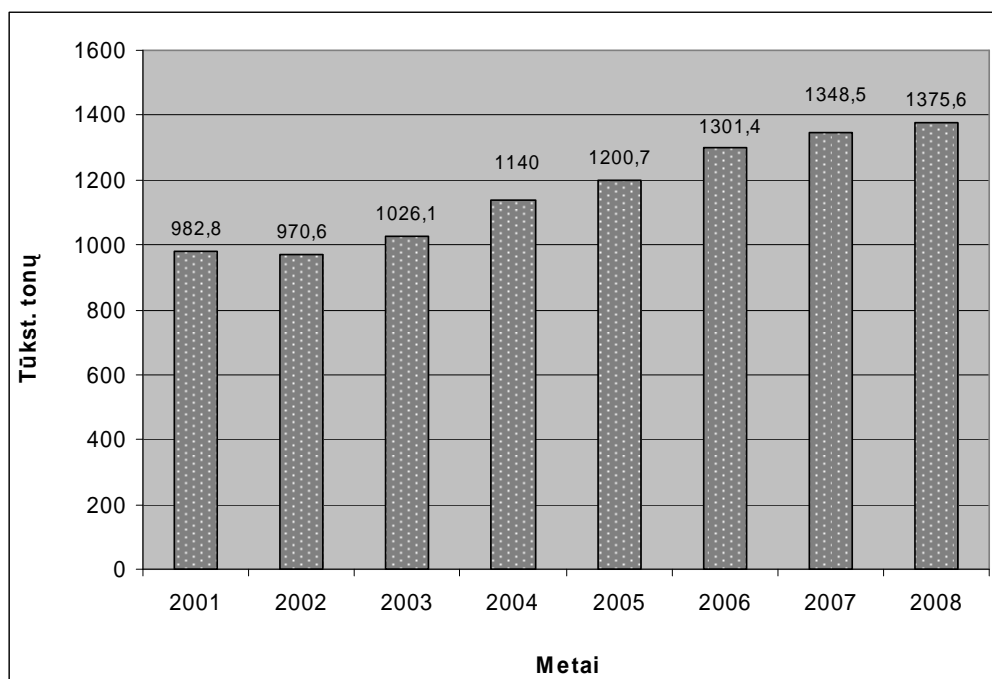
Ankstesniame skyriuje jau aptarėme kaip kito laikomų gyvulių skaičius, tarp jų ir melžiamų karvių. Taigi, melžiamų karvių skaičius kiekvienais nagrinėtais metais buvo vidutiniškai apie 400 tūkst. Tačiau vien tik melžiamų karvių skaičiaus pokyčiai neparodo kaip kito situacija pieno gamybos sektoriuje. Vienas iš reikšmingų rodiklių, parodantis pieno gamybos sektoriaus efektyvumą, yra karvių produktyvumas. Taigi, karvių produktyvumo duomenys pateikiami 2.3.1 paveiksle.

2.3.1 pav. Karvių produktyvumas 2001-2008 m. Lietuvoje, kg
Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Nagrinėjant karvių produktyvumą pastebima, jog iki paskutiniųjų metų pieno primilžimas iš karvės vis augo (iš viso nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo 875 kg arba 22,42 proc.). Tai reiškia, jog ūkininkai siekė vis didinti primelžiamo pieno kiekius, ir padidinti savo pajamas ne didindami karvių skaičių, bet gerindami gaunamus pieno kiekius iš vienos karvės.

Norėdami išsiaiškinti kaip kito superkamo pieno kiekiai, pasitelkėme 2.3.2 paveikslą.

2.3.2 pav. Pieno supirkimo kiekiai Lietuvoje 2001-2008 m., tūkst.tonų

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Iš grafiko, analizuojančio 2001-2008 m. duomenis matome, jog pieno supirkimo kiekiai kiekvienais metais augo. Nuo 2001 iki 2008 m. superkamo pieno kiekis išaugo 392,8 tūkst. tonų arba 39,96 proc. Didžiausias superkamo pieno augimas buvo 2004 m. ir siekė 11,1 proc. palyginus su 2003 m. supirktu kiekiu, nedidelis mažėjimas buvo tik 2002 m., kada pieno superkamas kiekis sumažėjo nors ir neženkliai, tačiau -1,24 proc. arba 12,2 tūkst. tonų. Taigi, 2004 m. superkamo pieno kiekio augimą galime paaiškinti Lietuvos įstojimu į ES, kuomet pieno perdirbimo įmonėms atsivėrė platesnė produkcijos pardavimo rinka ir žalio pieno poreikis išaugo.

Kalbant apie pieno pardavimo apimtį ES ir Baltijos šalyse pastebėta, kad Baltijos šalių pardavimų apimtys perdirbimui atsiliko nuo ES 27 ir 25 šalių vidurkių.

2.3.2 lentelė

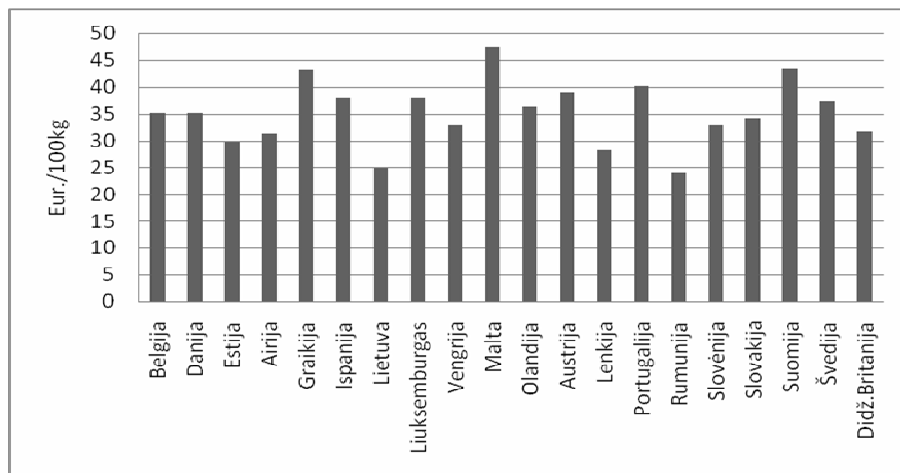
Pieno pardavimas perdirbimui 2001-2008 m., tūkst. tonų

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ES (27)	:	:	4902,45	4889,21	4944,46	4912,63	4920,60	4977,28
ES (25)	:	:	5228,23	5207,68	5263,53	5226,75	5238,96	5305,22
Estija	427,60	495,33	485,14	536,10	571,20	605,90	593,40	605,90
Latvija	403,00	384,90	435,60	478,10	501,70	592,32	630,70	633,81
Lietuva	982,40	970,30	1025,50	1139,64	1200,49	1296,15	1347,13	1375,62

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

Tiek 2001 m., tiek 2008 m. Lietuvoje buvo daugiausiai iš trijų Baltijos šalių tiekiamas pieno perdirbimui (visu laikotarpiu apie du kartus daugiau nei Latvijoje ar Estijoje) ir kasmet augo. Tačiau tai nereiškė, jog Lietuvos tiekimo pieno apimtys atitiko ES šalių vidurkius. 2008 m. Lietuvos tiekiamo perdirbimui pieno apimtys buvo 3,6 karto mažesnė nei ES 27 šalių ir 3,8 karto mažesnė nei ES 25 šalių. Aukštus parduoto pieno rodiklius ES šalyse lėmė didžiųjų ir senųjų ES šalių (Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Didž. Britanijos) dideli tiekiamo pieno apimčių dydžiai.

Aptarus pieno pardavimo apimtį perdirbimui, svarbu išsiaiškinti kokia kaina už pienu buvo mokama (žr. 2.3.3 pav.)

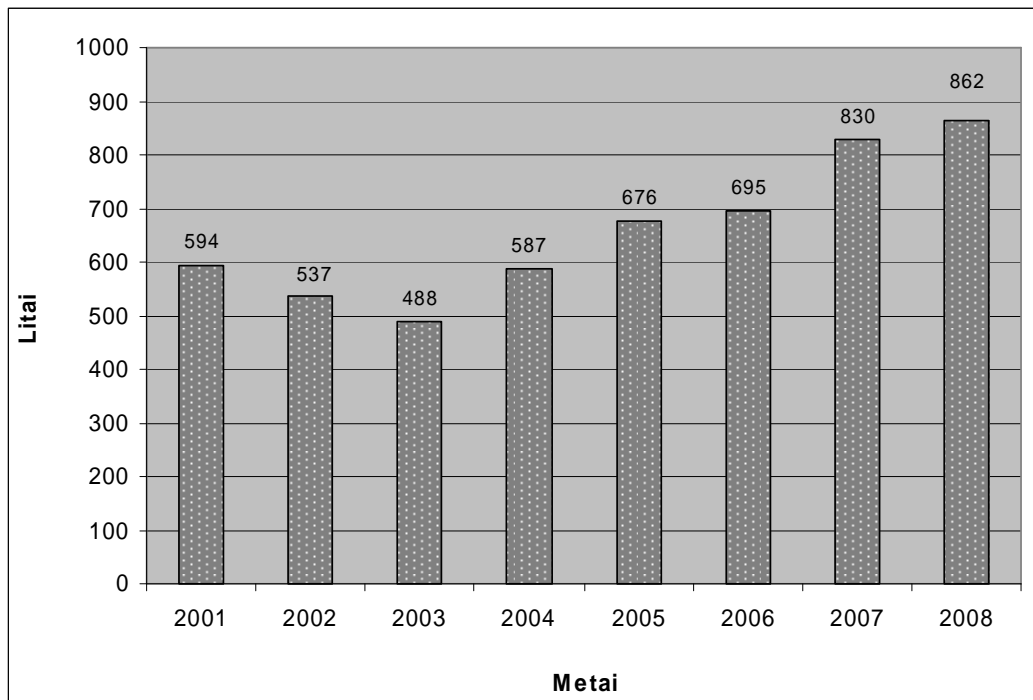

2.3.3 pav. Pieno kainos Europos Sąjungos šalyse 2008 m., eur.

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

Taigi, 2008 m. didžiausia kaina už 100 kg pieno buvo mokama Maltoje (47,5 eur.), Graikijoje (43,2 eur.), Portugalijoje (40,21 eur.) ir Suomijoje (43,49 eur.). Lietuva, kaip Rumunija, pagal šį rodiklį pateko tarp mažiausiai už pienu gaunančių šalių. Lietuvoje 2008 m. buvo mokama tik 24,96 eur./100kg, Rumunijoje 23,93 eur./100kg. Šie duomenys tik patvirtina Lietuvos ūkininkų nepasitenkinimą mokamomis pieno kainomis, kurios gana ženkliai atsilieka nuo kitų ES šalių. Smulkesnė informacija apie 2001-2008 m. mokėtas kainas už pienu ES šalyse pateikiama 3 priede.

Kitas grafikas (žr. 2.3.4 pav.) vaizduoja Lietuvos pieno kainų pokyčius 2001-2008 m.

2.3.4 pav. Pieno kainos Lietuvoje 2001-2008 m., Lt

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Vidutinė pieno kaina už 1 toną nuo 2001 m. iki 2008 m. išaugo 268 Lt arba 45,12 proc. Kaip matome iš grafiko duomenų, iki 2003 m. kaina krito (palyginus su 2001 m. sumažėjo 17,85 proc.), tačiau nuo 2004 m. prasidėjo pieno kainos augimas (2008 m. kaina buvo išaugusi 76,6 proc. lyginant su žemiausia kaina 2003 metais). Prasidėjusių pieno kainų augimą galime sieti su Lietuvos įstojimu į ES, išaugus eksportui ir padidėjus paklausai pasaulio rinkose, išaugo ir žaliavinio pieno poreikis, dėl tos priežasties ir perdirbėjai turėjo padidinti žaliavinio pieno supirkimo kainas. Tačiau, kaip jau minėta anksčiau, kaina, gauta už pieną Lietuvoje ženkliai atsiliko nuo kitų ES šalių. Tad vienas iš variantų Lietuvos pieno gamintojams keisti pieno supirkimo kainas – kooperacija. Šiuo metu, dalis Lietuvos pieno gamintojų (žemės ūkio kooperatyvas „Pienas LT“) susivienijo dėl tikslo – naujos pieno perdirbimo įmonės statybų. Projekto vertė apie 100 mln. Lt. Dalį lėšų žadama skirti iš Europos Sąjungos fondų. Nors šie planai sulaukė didžiulio jau rinkoje veikiančių pieno perdirbimo įmonių pasipriešinimo, šiai dienai jau nuspręsta, jog ši kooperatinė pieno perdirbimo įmonė įsikurs Kauno LEZ. Taigi, šios perdirbimo įmonės įkūrimas leis pieno gamintojams patiems spręsti pieno supirkimo kainų dydžius, jie taps mažiau priklausomi nuo iki šiol veikusių pieno perdirbimo įmonių bei jų diktuojamų supirkimo kainų. Pastebima nauda bus ir pieno perdirbimo sektoriui, nes išaugusi konkurencija pareikalaus didesnio gamybos efektyvumo. Be to, įkūrus pieno perdirbimo įmonę, reikia tikėtis padidėjusio gaminamos produkcijos asortimento, kas įtakotų pieno sektoriaus konkurencingumo rinkoje augimą. Būtina paminėti, jog vien žemdirbiams nusprendus

kurti šią perdirbimo bendrovę, rinkoje jau veikiančios pieno perdirbimo įmonės pradėjo didinti žaliavinio pieno supirkimo kainas.

Kitoje lentelėje duomenys apie pieno kvotas ES šalyse.

2.3.3 lentelė

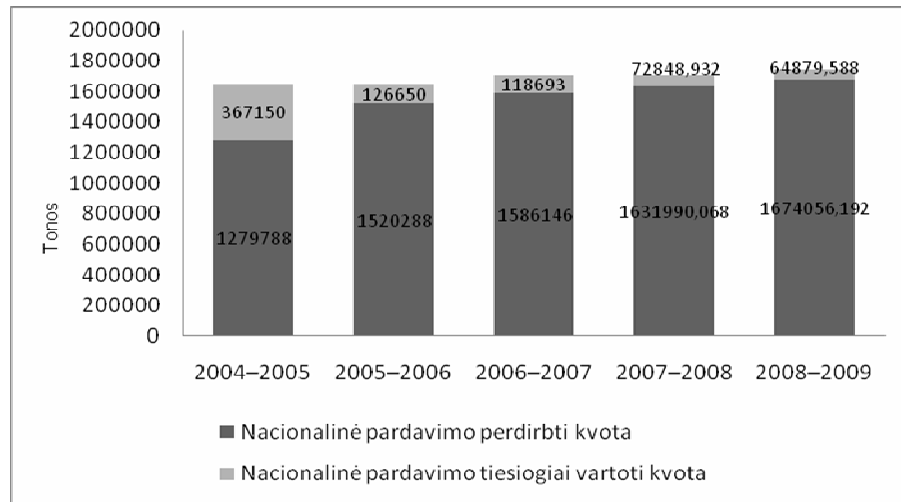
Pieno kvotos Europos Sąjungos šalyse per 2007-2008 m.

Didžiausios pieno kvotos			Mažiausios pieno kvotos		
Šalis	Kvotos dydis (kg)	Kvotos dydis (proc.)	Šalis	Kvotos dydis (kg)	Kvotos dydis (proc.)
Vokietija	28847420391	19,70	Malta	49671960	0,03
Prancūzija	25091321700	17,14	Kipras	148104000	0,10
Didž. Britanija	15125168940	10,33	Liuksemburgas	278545680	0,19
Nyderlandai	11465630280	7,83	Slovėnija	588170760	0,40
Italija	10740661200	7,34	Estija	659295360	0,45

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Europa, Gateway to the European Union duomenimis.

Per 2007-2008 m. visoms ES šalims buvo skirta 146 411 093 330 kg pieno kvotų. Iš lentelės duomenų matome, jog didžiausias pieno kvotas per 2007-2008 m. turėjo didžiosios ES šalys – Vokietija, Prancūzija, Didž. Britanija, Nyderlandai ir Italija. Mažiausios kvotos teko Maltai, Kiprui, Liuksemburgui, Slovėnijai, Estijai. Mūsų šalis pagal kvotos dydį nepateko į didžiausias bei mažiausias kvotas gavusių šalių sąrašą, tačiau reikėtų pažymėti, jog ją galima priskirti prie nedideles kvotas gavusių šalių. Lietuvai teko 1,19 proc. visų kvotų. Detalesnė informacija apie visas ES šalių kvotas pateikiama 2 priede. Kalbant apie kvotas, būtina paminėti, jog pieno gamybos kvotų sistemos Europos Sąjunga numato atsisakyti nuo 2015 metų, tai reiškia, jog pieno gamybos sektoriuje nebeliks gamybos suvaržymų.

Smulkesnė informacija apie Lietuvos nacionalines pieno kvotas pateikiama 2.3.5 paveiksle.

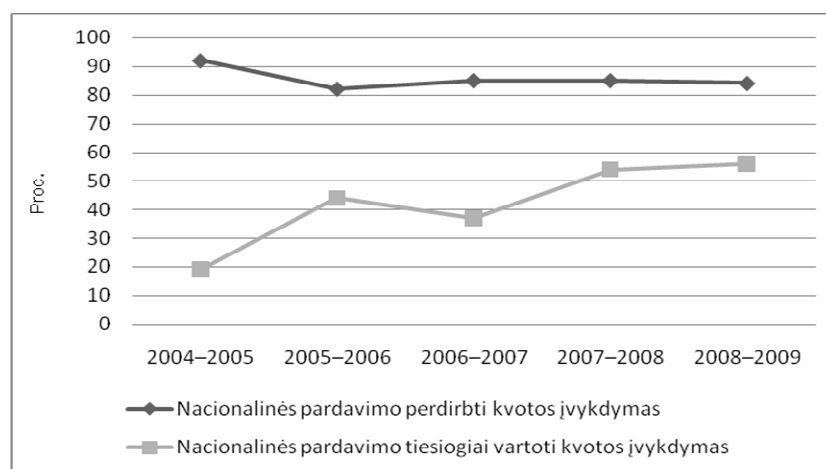

2.3.5 pav. Pieno kvotos Lietuvoje 2004-2009 m., t.

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Nacionalinės mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos duomenimis (Pieno kvotų statistika).

Kvotos metų laikotarpis prasideda nuo balandžio 01 d. ir baigiasi kitų metų kovo 31 d. Taigi, iš grafiko duomenų matome, jog nuo Lietuvos įstojimo į ES ir pieno kvotų įvedimo į mūsų šalį, pieno gamybos kvotos dydis išaugo. 2004-2005 kvotos metais pieno gamybos kvota buvo 91996,7 t mažesnė nei 2008-2009 m. Didžiausias kvotos dydžio augimas buvo 2006-2007 m., lyginant su praėjusiais metais kvota buvo 57900 t didesnė. Pirmaisiais kvotų metais, skiriamų pieno kvotų dydžiai buvo vienodi (po 1646939 t), kaip ir 2006-2007 m. bei 2007-2008 m. (po 1704839 t). Iš grafiko duomenų taip pat matome, jog nacionalinė pardavimo perdirbti kvota nagrinėjamu laikotarpiu augo (lyginant 2008-2009 m. kvotą su 2004-2005 m. padidėjo 394268,2 t), o pardavimo tiesiogiai vartoti mažėjo (-302270,4 t).

Reikšmingi duomenys yra kvotos įvykdymas procentais (žr. 2.3.6 pav.).

2.3.6 pav. Nacionalinės pieno kvotos įvykdymas 2004-2008 m., proc.

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Nacionalinės mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos duomenimis.

Nagrinėjant kvotos įvykdymą procentais matome, jog nacionalinė pardavimo perdirbti kvota kiekvienais metais buvo įvykdoma vidutiniškai apie 85,6 proc. Žemiausias kvotos įvykdymo rodiklis buvo 2005-2006 kvotiniiais metais – 82 proc. Nacionalinės pardavimo tiesiogiai vartoti kvotos įvykdymas buvo žymiai prastesnis. Vidutiniškai ši kvota nagrinėjamu laikotarpiu buvo įvykdoma tik 42 proc. Todėl kiekvienais metais šio tipo kvota skirta Lietuvai buvo mažinama. Prasčiausias nacionalinės pardavimo tiesiogiai įvykdyti procentas buvo pirmaisiais kvotiniiais metais – tik 19 proc.

Apibendrinant, pieno gamybos sektoriaus situaciją, galime teigti, jog situacija Lietuvoje šioje srityje gerėjo, augo pieno kainos, melžiamų karvių produktyvumas, suteikiamos pieno kvotos dydis ir kt. rodikliai. Tai reiškia, jog Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą mūsų šalies pieno gamybos sektoriaus situaciją įtakojo teigiamai.

2.4. Gamybos subsidijų ir investicinės paramos įtaka ūkininkų bei žemės ūkio bendrovių pelnui

Siekiant atsakyti į klausimą, kaip ES Bendroji žemės ūkio politika įtakoja Lietuvos pieno gamybos sektoriaus padėtį, tikslinga atlikti ES skiriamos paramos įtakos įvertinimą. Kaip minėta metodinėje darbo dalyje, šiam tyrimui atlikti pasinaudosime koreliacinę analizę. Manoma, kad gauta nauda gali būti išreiškiama gaunamu pelnu (pajamos dėl gaunamos paramos taip pat gali augti, tačiau dėl tų pačių priežasčių gali augti ir išlaidos, taip perskirstant gautą naudą kitiems dalyviams rinkoje). Taigi, žemės ūkio bendrovių ir ūkių gaunamos naudos vertinimui pasirinktas pelno rodiklis. Finansinės paramos įtakos įvertinimui pasirinkti gamybos subsidijų ir investicinės paramos duomenys.

Siekiant įvertinti gamybos subsidijų bei tiesioginių išmokų įtaką pieno gamybos ūkininkų bei žemės ūkio bendrovių pelnui, pasirinkti Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys, kurie pateikiami Lietuvos agrarinės ekonomikos institute (LAEI). Ūkių apskaitos duomenų tinklo (ŪADT) kūrimas Lietuvoje prasidėjo daugiau nei prieš 10 metų (Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas).

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, įkurtas 1990 metais, pertvarkant 1959 metais įsteigtą Lietuvos žemės ūkio ekonomikos mokslinio tyrimo institutą. Institutas, be kitų sričių, nagrinėja ir svarbias žemės ūkio, kaimo ekonomines bei socialines problemas. Pastaraisiais metais institutas ypatingą dėmesį skiria žemės ūkio politikos tyrimams, atsižvelgdamas į Lietuvos integraciją į Europos Sąjungą (Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas).

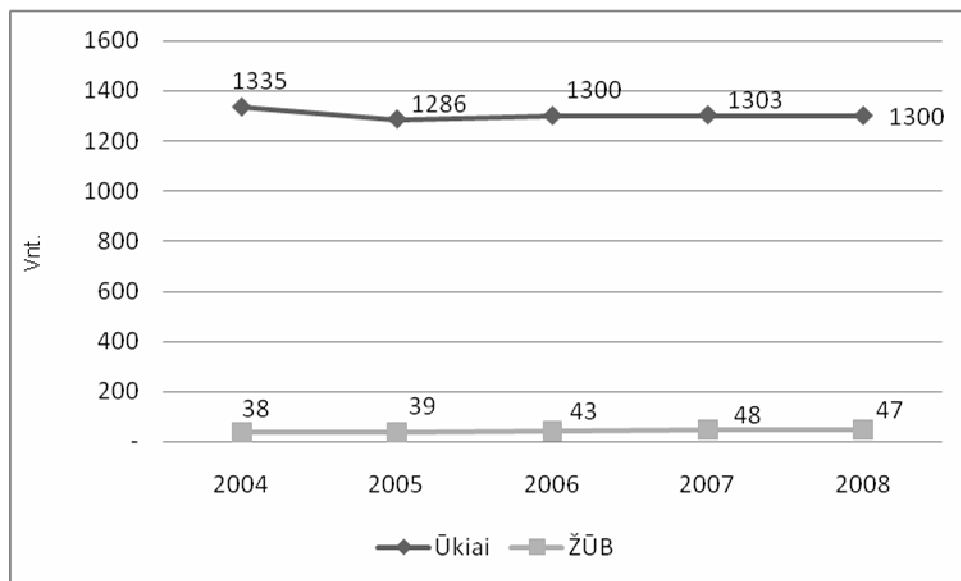
Europos Sąjungos (ES) ŪADT sistema veikia jau nuo 1965 m., tačiau ji nuolat tobulinama ir kinta atsižvelgiant į ES Bendrąją žemės ūkio politiką. Kiekviena ES šalis narė privalo savo ūkių duomenis teikti ŪADT (Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas).

Taigi, Lietuva įsipareigojusi Europos Komisijai (EK) teikti bent 1000 respondentinių ūkių duomenis. Europos Komisijai Lietuvos ūkių duomenys pradėti teikti 2005 m.

Pasak E. Jasinsko ir Ž. Simanavičienės (2008), ŪADT yra vienintelis makroekonominės žemės ūkio informacijos, sukauptos visose šalyse narėse, remiantis vienodais metodais, šaltinis. Ši informacija yra naudojama ekonominėms analizėms ir bendrosios žemės ūkio politikos pasekmių monitoringui bei jos kryptių tobulinimui.

Pasirinkta tyrimo pradžia – 2004 m., kuomet Lietuva įstojo į ES, tyrimo pabaiga – LAEI pateikti paskutiniųjų 2008 m. duomenys (tyrimo imtis 5 metai). Tyrimui pasirinkti ŪADT pateikti duomenys, nes tai vieninteliai duomenys apie ŽŪB bei ūkininkų pelnus, subsidijas bei investicinę paramą prieinami viešai.

Pirmiausia apie ūkių bei žemės ūkio bendrovių apklausos duomenis (žr. 2.4.1 pav.).

2.4.1 pav. Respondentinių ūkių bei žemės ūkio bendrovių skaičius 2004-2008 m.

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Kaip matome iš pateikto grafiko, respondentinių ūkių bei žemės ūkio bendrovių skaičius svyravo nežymiai, 2004-2008 m. vidutiniškai buvo apklausti 1305 ūkiai ir 43 žemės ūkio bendrovės bei kiekvienais metais viršijo ES reikalavimą – 1000 respondentų.

Norint atlikti gamybos subsidijų ir investicinės paramos įtakos tyrimą ūkių bei ŽŪB pelnui, reikia susipažinti su respondentinių ūkių ir ŽŪB pagrindiniais rodikliais.

Pirmiausia aptarkime kaip kito gamybos subsidijų pieno ūkiams ir mišrios augalininkystės-žolėdžių gyvulių žemės ūkio bendrovėms duomenys 2004-2008 m. Mišrios augalininkystės-

žolėdžių gyvulių žemės ūkio bendrovių duomenys pasirinkti, nes ŪADT nėra skelbiami išskiriami rodikliai būtent pieno gamybos ŽŪB, tad šiuo atveju tik iš mišrios augalininkystės-žolėdžių gyvulių ŽŪB duomenų galime daryti skaičiavimus.

2.4.1 lentelė

Gamybos subsidijos 2001-2008 m., Lt

Subsidijos/metai	2004	2005	2006	2007	2008	Pokytis (2004-2008 m.)
Gamybos subsidijos ūkiams	15371	21348	19671	18135	21066	5695
<i>Pokytis proc.</i>		39	-8	-8	16	37
Gamybos subsidijos ŽŪB	354874	648006	620464	733814	832181	477307
<i>Pokytis proc.</i>		83	-4	18	13	135

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Iš lentelės duomenų matome, jog nuo Lietuvos įstojimo į ES pradžios, tiek ūkiams, tiek ŽŪB gautos gamybos subsidijos gana ženkliai išaugo (padidėjo atitinkamai 37 proc. ir 135 proc.). Didžiausias gamybos subsidijų augimas buvo 2005 m., lyginant su 2004 m., kuomet pienininkystės ūkiai ir mišrios augalininkystės – žolėdžių gyvulių ŽŪB gavo 39 proc. ir 83 proc. daugiau (arba atitinkamai 5977 Lt ir 293132 Lt. Tokį ženklų subsidijų augimą lėmė beveik dvigubai išaugę stambiujų ūkininkų (>150 ha) gautų subsidijų rezultatai bei apie ketvirtadalį didesnės didžiųjų (>1000 ha) ŽŪB gautos subsidijos. Be to, pirmaisiais įstojimo į ES metais, ūkininkams bei ŽŪB reikėjo apsiprasti su naujomis taisyklėmis, įsisavinti naujoves, todėl tik sekančiais metais pastebėtas didžiulis pagyvėjimas paramos įsisavinimo klausimu. Taip pat matome, jog gamybos vienintelis ir neįžymus subsidijų sumažėjimas ŽŪB buvo 2006 m. Tais metais jos gavo 27542 Lt mažiau. Pieno ūkių gautų subsidijų mažėjimas vyko kelis metus iš eilės – 2006 ir 2007 m.

2.4.2 lentelė

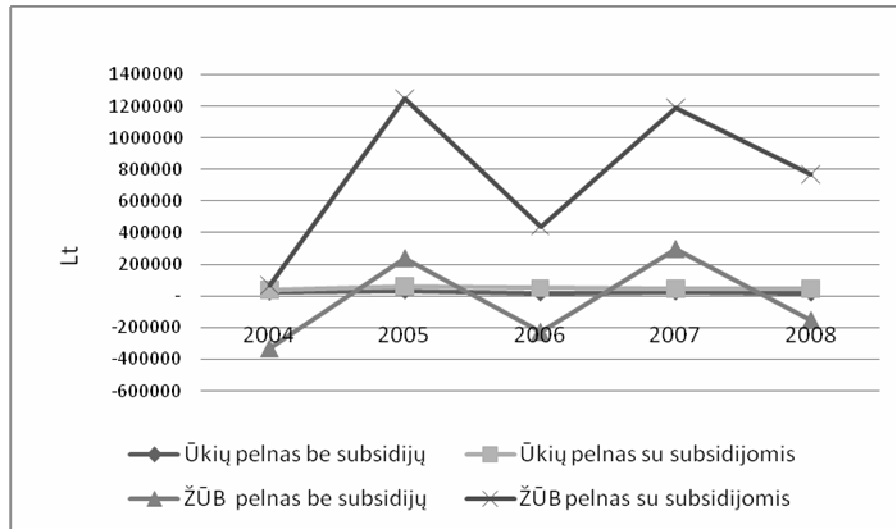
Investicinė parama 2004-2008 m., Lt

Parama/metai	2004	2005	2006	2007	2008	Pokytis (2004-2008 m.)
Investicinė parama ūkiams	989	9266	14268	5060	6592	5603
<i>Pokytis proc.</i>		837	54	-65	30	567
Investicinė parama ŽŪB	40865	359640	42353	160080	84908	44043
<i>Pokytis proc.</i>		780	-88	278	-47	108

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Kalbant apie investicinės paramos kitimą, iš pateiktų duomenų matome, jog nuo 2004 iki 2008 m. ji išaugo net 567 proc. ūkiuose ir 108 proc. ŽŪB. Didžiausias augimas buvo 2005 m., kuomet kaip ir subsidijų atveju, ženkliai daugiau ūkininkų bei ŽŪB pateikė prašymus paramai gauti.

Įsisavinus nemažai paramos, kitais metais gauta investicinė parama mažėjo tik ŽŪB, tačiau ūkių gauta investicinė parama dar augo ir sumažėjo tik 2007 m.

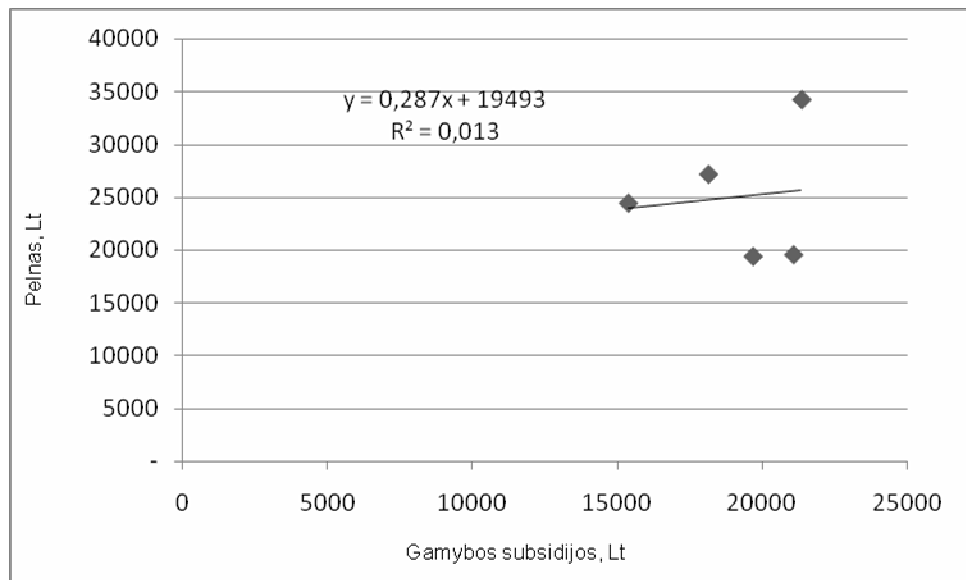
2.4.2 pav. ŽŪB bei ūkių pelnai su subsidijomis ir be jų 2004-2008 m., Lt

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Iš 2.4.2 grafiko duomeų matoma, jog stabiliausi pelno rodikliai buvo pienininkystės ūkiuose, o mišrios augalininkystės-žolėdžių gyvulių ŽŪB pelno pokyčiai buvo didesni. Ūkininkų ūkiai nei vienais nagrinėjamais metais, net ir negaudami subsidijų nepatyrė nuostolių, tačiau ŽŪB net tris metus iš penkių turėjo nuostolingus (su subsidijomis pelno buvo). Tai galima paaiškinti tuo, jog šiuo atveju nagrinėjami mišrios augalininkystės-žolėdžių gyvulių ŽŪB, tai reiškia, jog gauto pelno duomenis įtakojo ir augalininkystės produkcijos pardavimo kainos bei sąnaudos.

Taigi, išanalizavus gautus duomenis galime atlikti skaičiavimus gautų subsidijų ir investicinės paramos įtakos pieno ūkių bei mišrios augalininkystės-žolėdžių gyvulių ŽŪB pelnui 2004-2008 m.

Pirmiausia įvertinta gamybos subsidijų įtaka ūkių pelnui.

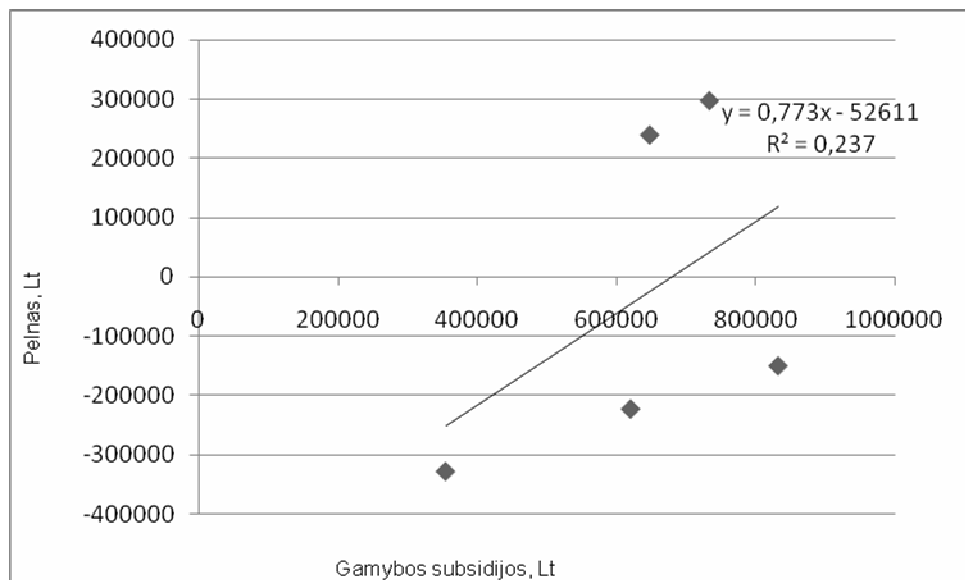

2.4.3 pav. Gamybos subsidijų įtaka ūkių penui be subsidijų

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Iš gautų duomenų matome, jog gamybos subsidijų įtaka ūkių pelnui be subsidijų yra labai silpna ($r=0,114$). Tai reiškia, jog gamybos subsidijos neturi įtakos pieno gamybos ūkių pelno be subsidijų augimui.

Kaip subsidijos įtakoja ŽŪB pelną be subsidijų, pamatysime iš kito grafiko duomenų.

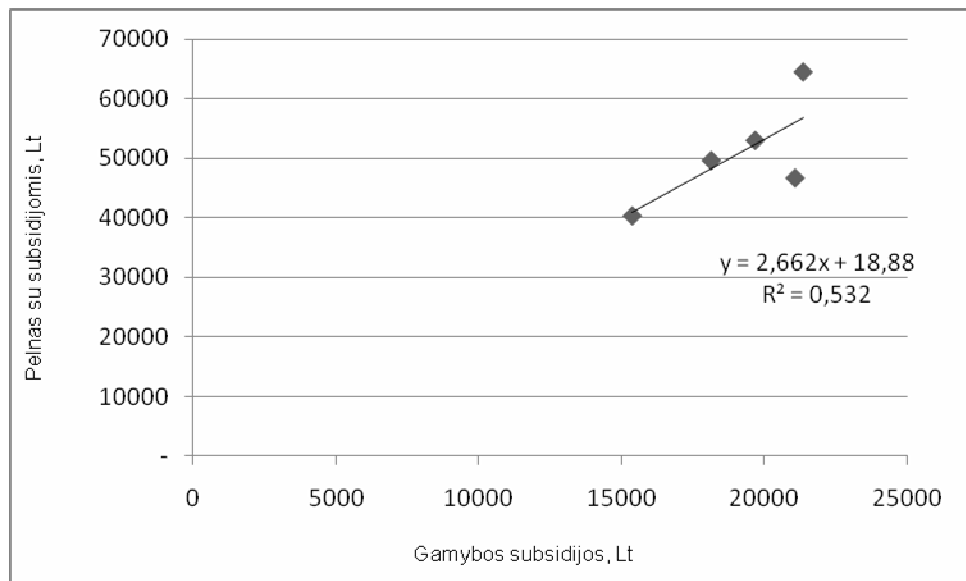

2.4.4 pav. Gamybos subsidijų įtaka ŽŪB pelnui be subsidijų

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Iš gautų duomenų matome, jog gautas koreliacijos koeficientas ($r=0,4868$, silpnas) rodo, jog ŽŪB pelną subsidijos taip pat neįtakoja, tai reiškia, jog gautų subsidijų apimčių didėjimas gaunamą pelną padidina tik labai nežymiai.

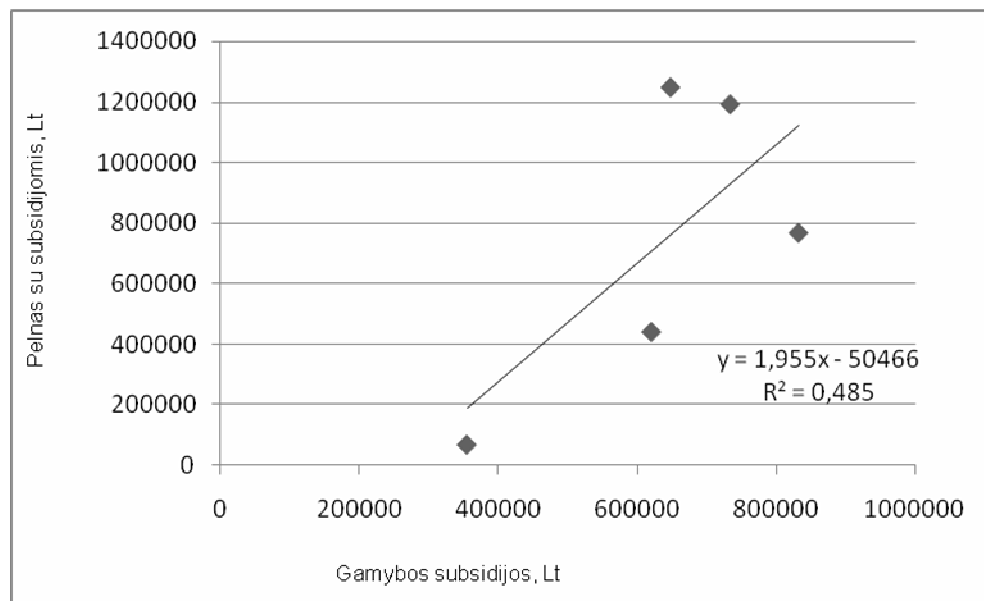
Kitas variantas, pažiūrėti ar gamybos subsidijos įtakoja ūkių pelną su subsidijomis.

2.4.5 pav. Gamybos subsidijų įtaka ūkių pelnui su subsidijomis

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Taigi, šiuo atveju gauti rodikliai ($r=0,7294$) parodė, jog egzistuoja vidutinio stiprumo tiesioginis ryšys tarp gamybos subsidijų ir bendrojo ūkių pelno su subsidijomis. Taip pat, iš gautos formulės paaiškėjo, jog vienas litas, gautas iš gamybos subsidijų, pelną su subsidijomis padidindavo net 2,66 Lt.

2.4.6 pav. Gamybos subsidijų įtaka ŽŪB pelnui su subsidijomis

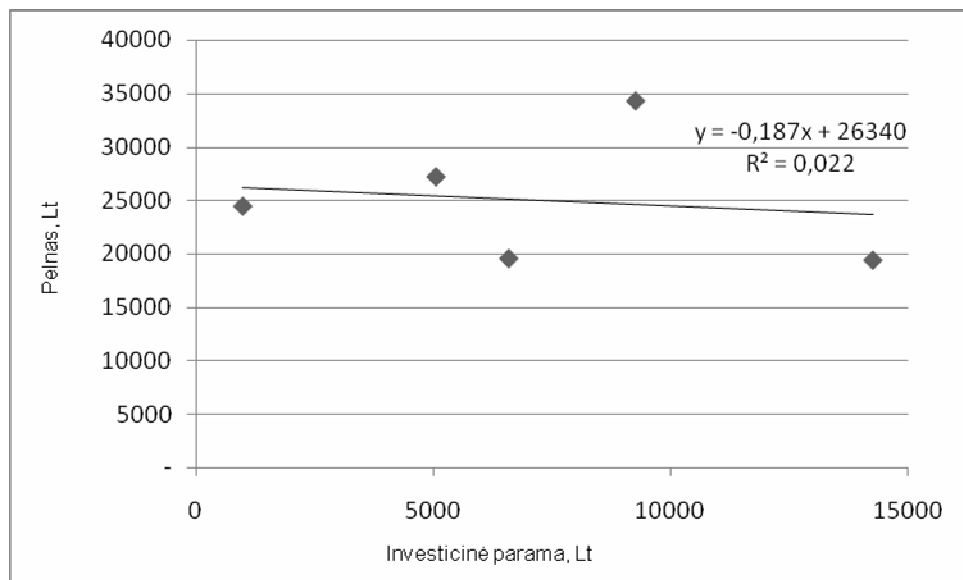
Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Šiek tiek silpnesnis, tačiau labai panašus gautas koreliacijos koeficientas $r=0,606$ įrodo, jog ir mišrios augalininkystės-žolėdžių gyvulių ŽŪB gautos subsidijos pelną su subsidijomis įtakoja tiesiogiai, o vienas litas, gautas iš gamybos subsidijų, pelną su subsidijomis padidindavo šiek tiek mažiau nei ūkiuose – 1,95 Lt.

Paaškinimas stipresnio koreliacijos koeficiento buvimui tiek pieno ūkiuose, tiek ŽŪB yra tas, jog dalį pelno kiekvienais metais sudaro lemiamas subsidijų veiksnys. Gamybos subsidijų ir pelno ryšys atsiranda dėl to, jog išaugus gamybos subsidijoms, išauga ir pajamos (jei jos įtraukiamos į pelną). O paskutiniaisiais tirtais atvejais taip ir buvo. Tad, vis dėlto, anksčiau apskaičiuotas gamybos subsidijų įtakos pelniui (neįskaičiavus subsidijų) rodiklis yra reikšmingesnis.

Sekančiame paveiksle pavaizduota kito klausimo – investicinės paramos įtaka pieno gamybos ūkininkų pelniui.

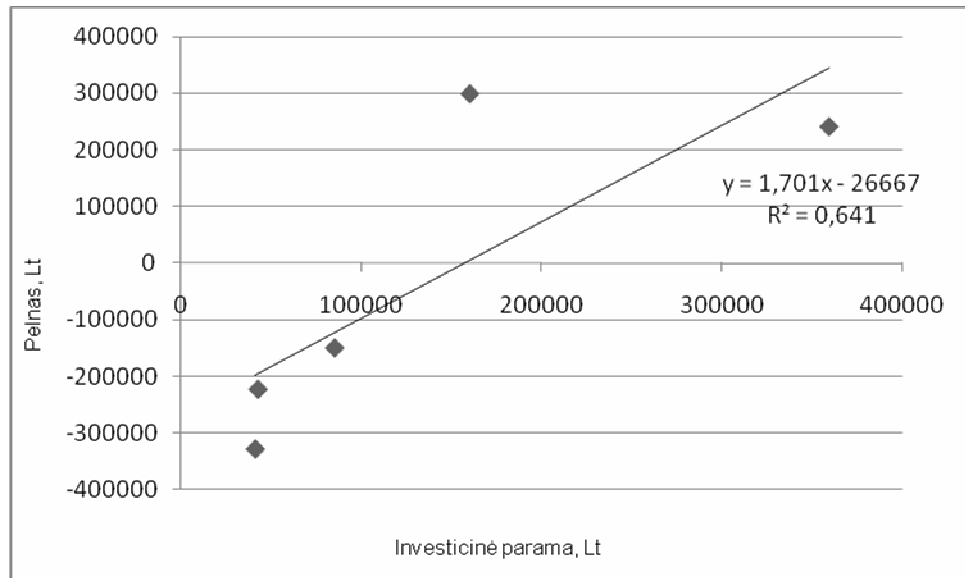

2.4.7 pav. Investicinės paramos įtaka ūkių pelniui be subsidijų

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Taigi, iš gauto koreliacijos koeficiento ($r=0,148$) paaiškėja rezultatas, jog investicinė parama įtakos ūkininkų bendrajam pelniui galima sakyti neturi ir yra nereikšminga.

Kitame grafike pateiksime kaip tokia pati parama įtakoja ŽŪB pelnus.

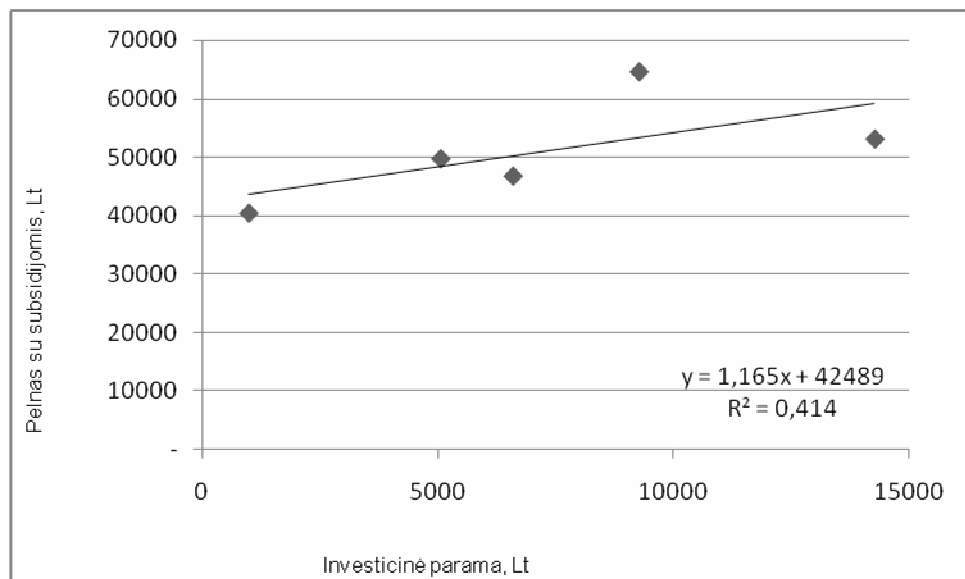

2.4.8 pav. Investicinės paramos įtaka ŽŪB pelnui be subsidijų

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Iš gautų duomenų pastebima, jog investicinė parama ŽŪB pelną įtakoja pakankamai stipriai ($r=0,80$), ir ženkliai reikšmingiau nei ūkių atveju. Šiuo atveju, vienas investicinės paramos litas padidindavo bendrovių pelną 1,7 Lt. Galima sakyti taip yra dėl to, jog ŽŪB pelnas nagrinėjamu laikotarpiu svyravo labai ryškiai, nuo 328 tūkst. Lt nuostolio iki 298 tūkst. Lt pelno.

Analizę kaip investicinė parama įtakoja ūkių bei ŽŪB pelną su subsidijomis, pamatysite sekančiuose paveiksluose.

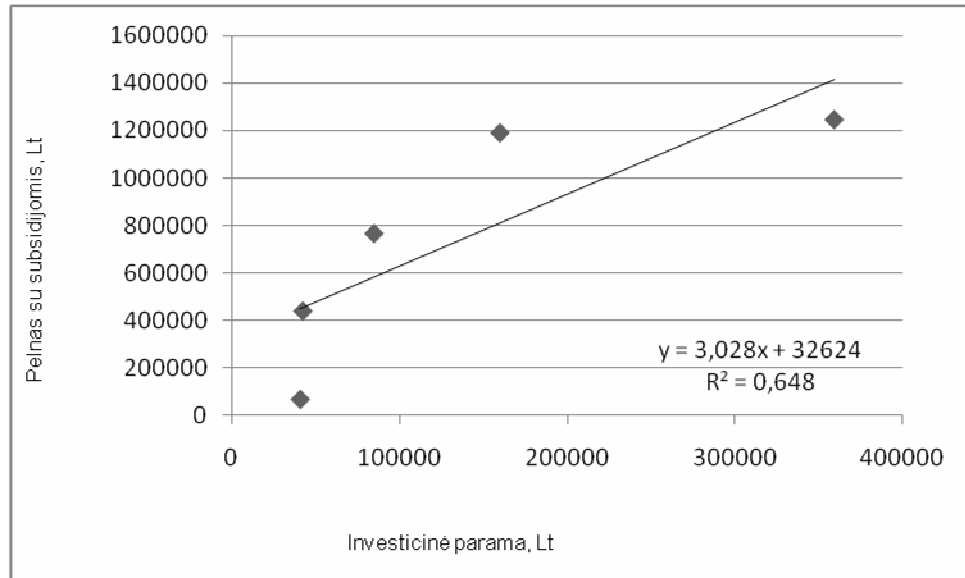

2.4.9 pav. Investicinės paramos įtaka ūkių pelnui su subsidijomis

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Iš šio paveikslo gautų duomenų matyti, jog koreliacijos koeficientas, lygus 0,643, nėra labai reikšmingas. Gauta lygtis parodė, jog vienas investicinės paramos litas ūkininkų pelną su subsidijomis padidindavo beveik 1,17 Lt.

Apžvelkime situaciją pieną gaminančiuose ŽŪB.

2.4.10 pav. Investicinės paramos įtaka ŽŪB pelnui su subsidijomis

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenimis.

Šiuo atveju situacija vėl kiek stipresnė. Gautas koreliacijos koeficientas lygus 0,805 ir jis rodo, jog ryšys tarp investicinės paramos ir pelno su subsidijomis yra vidutinis ir tiesioginis, tačiau jis panašus kaip ir nagrinėtu atveju, kaip investicinė parama įtakoja ŽŪB pelną be subsidijų. Taigi, gauti rezultatai rodo, jog vienas investicinės paramos litas ŽŪB pelną su subsidijomis padidindavo net 3,03 Lt.

Taigi, išanalizavus subsidijų bei investicinės paramos įtakas ūkininkų bei ŽŪB pelnui su subsidijomis ir be jų, gauti rezultatai parodė, jog efektyviausios buvo gamybos subsidijų įtakos ūkininkų pelnui su subsidijomis (2,66 Lt), ir investicinės paramos įtaka ŽŪB pelnui su subsidijomis (3,03 Lt). Tačiau vienareikšmiškai teigti, jog jos yra efektyviausios priemonės, negalima. Abejais atvejais koreliacijos koeficientai parodė, jog įtaka pelnui su subsidijomis buvo tik vidutinė (0,729 ir 0,805). Šie duomenys neleidžia tvirtai teigti, jog toks pat efektyvumas bus ir kitais metais. Dar viena priežastis, neleidžianti taip tvirtinti yra ta, jog gamybos subsidijos nagrinėjamu laikotarpiu pieną gaminančiuose ŽŪB buvo beveik 8 kartus, o pieno ūkiuose – 5 kartus didesnės nei investicinė parama. Kad ir kokie rezultatai gauti įtakojantys pelną su subsidijomis, vertinant paramų įtakas yra svarbiau, kaip tos paramos veikia pelną be paramos. O šiuo atveju galima sakyti, jog tik investicinės paramos įtaka ŽŪB pelnui be subsidijų buvo reikšmingiausia (efektyvumas 1,7 Lt).

Išanalizavus kaip subsidijos ir investicinė parama veikia ūkininkų pelną ir gavus rezultatus, jog pelno reikšmingai pieno gamybos sektoriuje šios paramos neįtakoja, kyla klausimas, tuomet kokia parama labiausiai veikia Lietuvos pieno gamybos sektorių. Įvertinant tai, jog dalis autorių (Ž. Simanavičienė, E. Jasinskas, 2008a.), rašo, jog gamybos subsidijos ir investicinė parama nedidina tokio svarbaus rodiklio kaip ūkių konkurencingumas, o tik padidina verslo priklausomybę nuo jos, siūlo, jog parama būtų siejama su parama žinių sklaidai, nes konkurencingumas auga tik sukuriant didesnę pridėtinę vertę, o tai galima padaryti panaudojant naujausias žinias.

Taigi, būtų reikšminga išanalizuoti paramos žinių sklaidai ūkininkų bei ŽŪB pelnui, tačiau kolkas viešai nėra prieinami (gal ir nerenkami) duomenys apie tai, kiek ūkininkų ar ŽŪB atstovų, dirbančių pieno gamybos sektoriuje, pasinaudojo skiriamomis paramomis pagal „Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos“ mokymuisi kryptį „Profesinio mokymo ar informavimo veikla“ bei anksčiau vykusios SAPARD programos dalimi „Profesinis mokymas“.

Šiai spragai užpildyti galime pasinaudoti E. Jasinsko ir Ž. Simanavičienės (2008b) gautais tyrimų rezultatais, kurie gauti įvertinus SAPARD programos krypties „Profesinis mokymas“ įtaką ūkininkų pelnui (ne tik pieno gamintojų). Jie gavo tokius rezultatus, jog parama žinių sklaidai neturi įtakos tų pačių metų rezultatui (pelnui), tačiau įvertinus metų vėlavimą, gauta labai stipri paramos žinių sklaidai įtaka ūkininkų pelnui.

Taigi, gauti tyrimų rezultatai leidžia teigti, jog investicinės ar gamybos subsidijų parama reikšmingai neįtakoja ūkininkų ir ŽŪB (pieno gamintojų) pelnų. Teisingiausia būtų sakyti (remiantis E. Jasinsko ir Ž. Simanavičienės (2008b) gautais tyrimų rezultatais), jog parama žinių sklaidai yra efektyviausia. Dar vienas reikšmingas faktas tas, jog parama investicijoms jas skatina, tačiau teigiamai neįtakoja ūkių pelningumo, todėl kyla klausimas dėl šios paramos inovatyvumo. Visa tai įvertinant, parama mokymuisi turėtų būti didesnė.

IŠVADOS

Europos Sąjungos pradžia - Romos sutarties pasirašymas. Pirmieji iškelti tikslai buvo darnios ir tvarios ekonominės ir socialinės pažangos skatinimas, kuriant vidaus sienų neturinčią erdvę ir stiprinant sanglaudą; bendros valiutos įvedimas; identiteto įtvirtinimas tarptautinėje erdvėje; bendros gynybos formavimas; savo valstybių narių piliečių teisių ir interesų apsaugos stiprinimas, įvedant Sąjungos pilietybę; glaudaus bendradarbiavimo plėtojimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse; puoselėti ES teisės sistemą. Suprantama, ne visi tikslai šiai dienai Europos Sąjungoje yra pilnai įgyvendinti, tačiau nemažai jau nuveikta.

ES bendrijai patikėtus uždavinius vykdo Europos Parlamentas, Taryba, Komisija, Teisingumo Teismas ir Audito rūmai.

Iš pradžių ES politikos buvo orientuotos į bendrosios rinkos stiprinimą, bet pamažu jos išsiplėtė į daugelį kitų kasdienio gyvenimo sričių: aplinkos apsaugos, visuomenės sveikatos, vartotojų teisių, švietimo ir galimybės pasinaudoti kultūros laimėjimais. Dabar su Europos Sąjunga susijusių politikos sričių ratas yra labai platus.

Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika apibrėžiama kaip nuosekliai išplėta perskirstomojo pobūdžio Europos Bendrijos politika, kurios svarbiausia paskirtis – iš Bendrijos biudžeto subsidijuoti žemės ūkio sektorių. Pradiniai jos tikslai buvo tie, jog Europa galėtų užsiauginti pakankamai maisto produktų, kad galėtų patenkinti savo poreikius, tačiau sparčiai atsigaunant ir augant pramonės sektoriui reikėjo imtis priemonių, kad kaimo vietovių žmonės (daugiausiai ūkininkai) neatsiliktų pajamomis ir pragyvenimo lygiu. Keičiantis situacijai, Bendroji žemės ūkio reforma buvo reformuota 5 kartus. Šiuo metu BŽŪP siekiama užtikrinti, kad žvelgiant į tolimą perspektyvą žemės ūkis būtų labai svarbus kaimo vietovių gyvenime. Dėl vykdomos Bendrosios žemės ūkio politikos kyla prieštaravimų. Vieni autoriai teigia, jog BŽŪP pagrindas yra sudėtingas daugelio žemės ūkio produktų rinkos reguliavimo mechanizmas, palaikantis kainas, didesnes nei pasaulinės žemės ūkio produktų kainos, o tai sukelia nuolatinės perprodukcijos krizes ir labai daug kainuoja. Tačiau taip pat sakoma, jog atsisakius BŽŪP ir žemės ūkio reikalus spręsti vėl pavedus pačioms valstybėms išlaidos nebūtinai būtų mažesnės, o tarp valstybių narių galėtų atsirasti konkurencijos iškraipymų.

Kalbant apie Lietuvą, vidurio ir rytų Europos valstybėse žemės ūkio sektorius tradiciškai turi didesnę socialinę ir ekonominę reikšmę nei kitose ES valstybėse, tačiau šių šalių žemės ūkio sektorius buvo mažiau efektyvus, orientuotas į tradicinę gamybą, jame dominuoja smulkūs ūkiai ir jis labiau atsilikęs technologijų ir vadybos požiūriu. Todėl narystės ES teikiami privalumai ir finansinė parama Lietuvai yra pagrindinė priemonė ir lėšų šaltinis, leidžiantis toliau modernizuoti

žemės ūkio sektorių, jau patyrusį didžiulę transformaciją iš planinės ekonomikos į laisvą rinką, padidinti gerovę kaime.

Išanalizavus bendrą žemės ūkio sektoriaus situaciją Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse, galime daryti išvadas, jog ES visais metais buvo didelis dėmesys skiriamas šiai sričiai (tik paskutiniaisiais nagrinėjamais metais ES biudžete žemės ūkio sektoriui teko šiek tiek mažiau pinigų nei visuomet). Apskritai, nagrinėtu laikotarpiu, padėtis žemės ūkyje keitėsi - ūkio valdų skaičius ir užimtųjų skaičius žemės ūkio srityje mažėjo, atlyginimai bei pagamintos produkcijos kiekiai augo, sukuriama BPV didėjo. Tai rodo, jog šioje srityje buvo dirbama produktyviau.

Išanalizavus pieno gamybos sektoriaus situaciją, galime teigti, jog situacija Lietuvoje šioje srityje gerėjo, augo pieno kainos, melžiamų karvių produktyvumas, suteikiamos pieno kvotos dydis ir kt. rodikliai. Šie duomenys įrodė, jog Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą mūsų šalies pieno gamybos sektoriaus situaciją įtakojo teigiamai.

Gauti tyrimų rezultatai kaip subsidijos ir investicinė parama įtakoja pieno gamybos ūkių ir mišrios augalininkystės-žolėdžių gyvulių žemės ūkio bendrovių pelną su subsidijomis ir be, leidžia teigti, jog investicinė ar gamybos subsidijų parama neįtakoja ūkininkų ir ŽŪB pelnų. Tačiau galima teigti, jog parama žinių sklaidai labai stipriai įtakoja gaunamą ūkininkų pelną (metus vėluojant). Taigi, teisingiausia būtų sakyti, jog parama žinių sklaidai yra efektyviausia, taip pat, ši parama būtų inovatyviausia.

REKOMENDACIJOS

Darbe gauti duomenys parodė, jog pieno supirkimo kaina šiuo laikotarpiu augo, tačiau nuo praėjusių metų prasidėjęs pieno kainų kritimas parodė, jog pieno gamintojai turi imtis visų galimų priemonių pieno kainos stabilumo užtikrinimui. Be to, pieno kainų atsilikimą nuo kitų ES šalių, galima paaiškinti tuo, jog pieno Lietuvos pieno gamintojai priklausomi nuo pieno perdirbimo įmonių diktuojamų sąlygų, nedidelio eksporto, o didelėje dalyje ES šalių veikia pieno perdirbimo įmonės, priklausančios pieno gamintojų kooperatyvams. Todėl Lietuvos pieno gamintojams vienas iš variantų įtakoti superkamo pieno kainas – kooperacija. Dėl išvardintų priežasčių, ūkininkų kooperacija turi būti remiama bei skatinama.

Atlikus paramos įtakos vertinimą ūkininkų bei žemės ūkio bendrovių pelnui, gautos išvados parodė, jog didžioji dalis skiriamų paramos lėšų ženkliai neįtakoja gaunamos naudos. Todėl siekiant pieno gamybos sektoriaus geresnio efektyvumo, didesnė dalis paramos bei pačių ūkininkų lėšų turi būti skiriama mokymuisi, moksliniams tyrimams, inovacijoms, turi būti tobulinamas pašarų bei ganyklų ūkiuose naudojimas, naudojamos naujos ir tobulesnės technologijos fermose. Vienas iš pavyzdžių gali būti karvių fermų modernizavimas – palaido laikymo aikštelių įrengimas, karvių melžimo robotų įsigijimas. Tai leistų sumažinti fermų darbuotojų skaičių, tuo pačiu sumažinant pieno gamybos savikainą. Be to, būtina investuoti į veislinės gyvulinkystės tobulinimą, taip gerinant karvių sveikatingumą ir primilžio rodiklius.

Atsisakius pieno gamybos kvotų nuo 2015 metų, pieno gamybos sektorius susidurs su naujais iššūkiais (pertekline pasiūlos rinka, maža paklausa, krintančia kaina). Todėl siekiant didinti pieno gamybos efektyvumą, mažinti gamybos sąnaudas, Lietuvos ūkiai turi stambėti, karvių bandos didėti (nors tyrimo metu ūkių stambėjimas pastebėtas jau nuo Lietuvos įstojimo į ES). Tai sumažintų pieno kainų skirtumus tarp smulkiųjų ir stambiųjų ūkininkų. Be to, auga ekologiškų produktų paklausa, tai galimas vienas iš persiorientavimo variantų smulkiesiems pieno gamintojams.

Gauti analizės rezultatai taip pat parodė, jog tik labai nedidelė dalis valdų turinčiųjų buvo jauno amžiaus, daug didesnė dalis ūkininkaujančiųjų buvo vyresnio amžiaus, todėl būtina ir toliau skatinti jaunimo ūkininkavimą.

Reikšmingas trukdis Lietuvos pieno sektoriaus plėtrai yra nedidelis pieno produktų eksportas. Tai rodo, jog Lietuvos pieno pramonė nėra konkurencinga Europos bei pasaulinėse rinkose, dėl šios priežasties turi būti skatinamas naujų technologijų diegimas ir pieno perdirbimo įmonėse. Pavyzdžiui, gaminti ne tik maisto pramonės produktus, bet didinti aukštesnės pridėtinės vertės produktų gamybą, tai gali būti pieno baltymo, pieno išrūgų baltymo koncentratai, kazeinas (šie produktai naudojami pieno pramonėje ir farmacijoje).

LITERATŪRA

1. Bagdonavičius, J., Šiaudys, V., Vaitelienė, A. (2007). *Statistikos metodai socialiniuose – ekonominiuose tyrimuose*. Vilnius.
2. Bartosevičienė, V. (2006). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Technologija.
3. Boguslauskas, V. (2004). *Ekonometrikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
4. Paulikas, V. (2004). *Europos Sąjungos institucijos ir valdymas*. Vilnius.
5. Poviliūnas, A. (2003). *Moksliniai ekonomikos tyrimai*. Vilnius.
6. Purlys, V. (2002). *Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*. Vilnius.
7. Vitkus, G. (2008 m.). *Europos Sąjungos enciklopedinis žinynas*. Vilnius.
8. 27 valstybės narės. *Europos Sąjungos internetinis portalas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-16]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/about-eu/27-member-countries/index_lt.htm>
9. Agriculture and Rural Development. *European Commission* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-28]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm>
10. Agriculture and the environment: Introduction. *European Commission* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/envir/index_en.htm>
11. Apie Europos judėjimą. *Europos judėjimas Lietuvoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.integracija.lt/articles.php?article_id=1>
12. Apie instituciją apskritai. *Teisingumo Teismas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-02]. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/>
13. Apie institutą. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.laei.lt/am.php>>
14. Audito Rūmų vaidmuo ir darbas. *Europos Audito Rūmai* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://eca.europa.eu/portal/page/portal/aboutus/TheCourtsroleandwork>>
15. Bendroji apžvalga. *Europos Tarybos informacijos biuras* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.etib.lt/?s=et_apzvalga&lang=lt>
16. Bendroji žemės ūkio politika tapo savo pačios sėkmės įkaite (2008). *Mano ūkis* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1672&z=77>
17. Bendros žemės ūkio politikos (BŽŪP) reforma ir parama iš aplinkai tinkamų gamybos metodų ir kokybiškų produktų (2004). *EPP Group in the European Parliament* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-22]. Prieiga per internetą: <http://www.eppgroup.eu/Policies/pkeynotes/27cap-reform_lt.asp>
18. Bendrosios ūkio politikos pokyčiai svarbūs visoms valstybėms narėms. *LR Žemės ūkio ministerija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-23]. Prieiga per

interneta: <www.lzuu.lt/file.doc%3Fid%3D18541+BZUP+reforma+2003&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>

19. Bruto darbo užmokestis. *Elektroninis statistikos terminų žodynas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://zodynas.stat.gov.lt/index/detail.aspx?id=237>>

20. Bučinskas, G. (2006). Bendrosios žemės ūkio politikos reformų poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtojei. *Lietuvos žemės ūkio universitetas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2006/ekonomika/Bucinskas%20Giedrius.pdf>

21. Čiakas, L. (2007). *ES Bendrosios žemės ūkio politika ruošiasi reformai* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-13]. Prieiga per internetą: <http://iz.euro.lt/go.php/lit/ES_Bendrosios_zemes_ukio_politika_ruosia/332>

22. Collection of cows' milk. *Eurostat* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-29]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tag00037&plugin=1>>

23. Dairy market: Commission proposes 2 percent increase in milk quotas from April 2008. *Europa, Gateway to the European Union* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1913&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>

24. Darbas regionų labui (2004). *Europos Sąjunga. Regioninė politika* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-17]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/27/working2004_lt.pdf>

25. Darbo organizavimas. *Europos Parlamento Parlamento Informacijos biuras Lietuvoje* [žiūrėta 2010-04-21]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.lt/view/lt/Europos_Parlamantas/Darbo_organizavimas.html>

26. Direct payments. *European Commission* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-19]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/markets/sfp/index_en.htm>

27. ES Bendrosios žemės ūkio politikos reformos patikra (2008). *LR Žemės ūkio ministerija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/zumn/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6354/>>

28. ES ekonominė padėtis. *Europos Komisija, Ekonomikos ir finansų reikalai* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-18]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/index_lt.htm>

29. ES politikos sritys. *Lietuva Europos Sąjungoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/europos-sajunga/es-politikos-sritys/>>

30. EU budget 2007 Financial Report. *European Commission* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-22]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/budget/library/publications/fin_reports/fin_report_07_en.pdf
31. European Union - History [interaktyvus] (2001). *Oxford Illustrated Companion to Medicine. Health Source - Consumer Edition*, [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=6&hid=17&sid=2d933553-aedf-4f01-af25-8b2f47662541%40sessionmgr14&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=hxh&AN=7371329>
32. Europos Audito rūmai. *Europos Sąjungos internetinis portalas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą: http://europa.eu/institutions/inst/auditors/index_lt.htm
33. Europos Komisija. *Europos Sąjungos internetinis portalas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-13]. Prieiga per internetą: http://europa.eu/institutions/inst/comm/index_lt.htm
34. Europos Komisija. *Lietuva Europos Sąjungoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-16]. Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/europos-sajunga/europos-sajungos-institucijos/europos-komisija/>
35. Europos Sąjunga. *Vikipedija, laisvoji enciklopedija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-14]. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/Europos_S%C4%85junga
36. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika (2001). *Verslo banga* [interaktyvus], [žiūrėta 2008-09-29]. Prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.full/3c10bc1a78c9d>
37. Europos Sąjungos institucijos. *Lietuva Europos Sąjungoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/europos-sajunga/europos-sajungos-institucijos/>
38. Europos Sąjungos istorija. *Europos Sąjungos internetinis portalas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-25]. Prieiga per internetą: http://europa.eu/abc/history/index_lt.htm
39. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. *Europos Parlamentas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=LT&id=47&pageRank=6>
40. Europos Sąjungos politikos sritys. *Europos Sąjungos internetinis portalas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-15]. Prieiga per internetą: http://europa.eu/pol/index_lt.htm
41. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *Europos Sąjungos internetinis portalas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą: http://europa.eu/institutions/inst/justice/index_lt.htm
42. Europos Sąjungos viršūnių tarybos susitikimas. *Lietuvos bankas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/lt/leidiniai/integracija1999_2/kronika2.pdf

43. Europos Tarybos bendroji apžvalga. *Europos Tarybos informacijos biuras* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-18]. Prieiga per internetą: <http://www.etib.lt/?s=et_apzvalga&lang=lt>
44. Europos Vadovų Taryba - oficiali ES institucija. *Europos Vadovų Taryba* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.european-council.europa.eu/the-institution.aspx?lang=lt>>
45. Europos žemės ūkio politikos chronologija. *Europos Komisija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/caphistory/poster_lt.pdf>
46. Eurostat yearbook 2009. *Eurostat* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-19]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/.../CH09_2009-EN.XLS>
47. Export refunds. *European Commission* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-04]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/markets/export_refunds/index_en.htm>
48. Financing the Common Agricultural Policy. *European Commission* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/fin/index_en.htm>
49. Gyventojų užimtumo tyrimo aprašymas ir apibrėžimai. *Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1308>>
50. Jasinskas, E., Simanavičienė, Ž. (2008a). Valstybės gamybos subsidijų ir investicinės paramos įtaka ūkininkų ūkių konkurencingumui [interaktyvus]. *EBSCOhost* [žiūrėta 2010-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=113&sid=5876575b-5b34-4a20-8dc9-6c5438a5cdfb%40sessionmgr110>>
51. Jasinskas, E., Simanavičienė, Ž. (2008b). Valstybės finansinės paramos įtaka ūkininkų pelnui [interaktyvus]. *EBSCOhost* [žiūrėta 2010-02-27]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=113&sid=5876575b-5b34-4a20-8dc9-6c5438a5cdfb%40sessionmgr110>>
52. Kavaliauskienė, V. Subsidijos – tai valstybės parama. *Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/3249/>>
53. Komisijos komunikatas. Pertvarkykime biudžetą ir pakeiskime Europą. Viešoms konsultacijoms dėl 2008–2009 m. biudžeto peržiūros skirtas dokumentas. *Europos Bendrijų Komisija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-16]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/budget/reform/library/issue_paper/consultation_paper_lt.pdf>
54. Kriščiukaitienė, I. (2008). Pagrindinių žemės ūkių sektoriaus pajamų ir išlaidų prognozė iki 2020 metų [interaktyvus]. *EBSCOhost* [žiūrėta 2010-02-24]. Prieiga per internetą:

- <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=14&hid=105&sid=6ae1cbfd-1ab0-424b-91ec-73a682fc2ee6%40sessionmgr104>>
55. Labour market statistics (2009). Eurostat Pocetbooks. *Eurostat* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-30-09-149-EN-C/EN/KS-30-09-149-EN-C-EN.PDF>
56. Laschi, G. (2009). Evolution of the Common Agricultural Policy: an Historical Perspective [interaktyvus]. *Europeana* [žiūrėta 2010-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/doccontent?id=27245&from=FBC>>
57. Liepienė, N. (2006). *Bendroji žemės ūkio politika* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ifnkrhoeQtIJ:www.kajus.org/old/bendroji_zemes_ukio_politika.doc+1962+BZUP+kryptys&cd=8&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>
58. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa. *Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?-993681004>>
59. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. projektas. Pirmoji kryptis – Žemės ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas. *LR Žemės ūkio ministerija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/documents/BZUP/55%20pletros%20projektas.pdf>>
60. Miniataitė, D. (2008). Žemės ir maisto ūkio konkurencingumo didinimas ir integruotos kaimo plėtros svarbos augimas. *Bendroji žemės ūkio politika Europos Sąjungos biudžeto 2008-2009 m. peržiūros kontekste* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/es_biudzeto_perziura/1BZUP-ES_biudzeto_reforma_20080108.pdf>
61. Number of agricultural holdings. *Eurostat* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tag00001&plugin=1>>
62. Organic farming. *European Commission* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/organic/home_en>
63. Pagrindinės veiklos kryptys. *Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?1361992094>>

64. Parlamento apžvalga. *Europos Parlamentas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą:

<<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=146&language=lt>>

65. Pelnas. *Vikipedija, laisvoji enciklopedija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Pelnas>>

66. Pienininkystė. *LR Žemės ūkio ministerija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/zemes-ir-maisto-ukis--zuvininkyste/zemes-ukis/gyvulininkyste/pienininkyste/>>

67. Pieno kvotos. *Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?-699129642>>

68. Pieno kvotų statistika. *Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?-962035020>>

69. Pociūtė, A. (2003). Ko galėtume pasimokyti iš suomių? Pokalbis su Socialinių mokslų daktaru, Etninės kultūros globos tarybos prie LR Seimo ekspertu regioninės politikos klausimais Vygandu Čapliku. *Žemaičių žemė* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://samogitia.mch.mii.lt/kultura/Caplikas.htm>>

70. Quarterly, W. (2000). *The Perils of Europe's Promised Union* [interaktyvus]. Literary Reference Center [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/lrc/detail?vid=10&hid=6&sid=540d4eb4-c2a8-44c7-babe-9e484c0a99d1%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9bHJjLWxpdmU%3d#db=lfh&AN=2887493>>

71. Regioninė politika. *EU4Journalists* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/lithuanian/C46>>

72. Rodiklių duomenų bazė. *Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės*, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>

73. Schramm, C., Litan, R. E. (2007). Can Europe Compete? [interaktyvus]. *Literary Reference Center* [žiūrėta 2010-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/lrc/detail?vid=1&hid=106&sid=6974cc26-0697-44f3-b856-ecc72806f29b%40sessionmgr110&bdata=JnNpdGU9bHJjLWxpdmU%3d#db=lfh&AN=26396117>>

>

74. Schramm, C., Litan, R. E. (2007). Can Europe Compete? [interaktyvus]. *Literary Reference Center* [žiūrėta 2010-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/lrc/detail?vid=27&hid=106&sid=540d4eb4-c2a8-44c7-babe-9e484c0a99d1%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9bHJjLWxpdmU%3d#db=lfh&AN=26396117>>

75. Selling prices of raw cow's milk. *Eurostat* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą:
<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tag00070&plugin=0>>
76. Sprules, Marcia L. Europe Recast: A History of European Union (Book) [interaktyvus]. *Literary Reference Center*, [žiūrėta 2010-01-25]. Prieiga per internetą:
<<http://web.ebscohost.com/lrc/detail?vid=29&hid=17&sid=540d4eb4-c2a8-44c7-babe-9e484c0a99d1%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9bHJlLWxpdmU%3d#db=lfh&AN=13013129>>
77. Sutartys (2010). *Prieiga prie Europos Sąjungos teisės* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-01]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>>
78. Sutartys ir teisė. *Europos Sąjungos internetinis portalas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-03]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/abc/treaties/index_lt.htm>
79. Tarnauti Europos žmonėms, Ką Europos Komisija gali nuveikti jūsų labui? (2005). *Europos Komisija* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą:
<<http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/54/lt.pdf>>
80. The President of the European Parliament Functions. *The President of the European Parliament* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-02]. Prieiga per internetą: <http://www.ep-president.eu/president/view/en/the_president/functions.html>
81. Tiesioginės išmokos ir joms skiriamos lėšos. *Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija* [interaktyvus], [žiūrėta 2009-01-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/zemes-ir-maisto-ukis--zuvininkyste/parama/tiesiogines-ismokos/>>
82. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2004 m. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą:
<http://www.laei.lt/leid_fls/leid_fl/fadn2004.pdf>
83. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2005 m. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą:
<http://www.laei.lt/leid_fls/leid_fl/Leidiny_2005.pdf>
84. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2006m. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą:
<http://www.laei.lt/leid_fls/leid_fl/Leidiny_2006.pdf>
85. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2007m. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą:
<http://www.laei.lt/leid_fls/leid_fl/knyga2008.pdf>

86. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2008 m. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.laei.lt/leid_fl/leid_fl/knyga2009.pdf>
87. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2008. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.laei.lt/lib_view.php?id_leid=69>
88. Vazonis, B., Startienė, G. (2009). Žemės ūkio išorės efektų ekonominio reguliavimo socialinės atsakomybės aspektai [interaktyvus]. *EBSCOhost* [žiūrėta 2009-10-22]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=113&sid=5876575b-5b34-4a20-8dc9-6c5438a5cdfb%40sessionmgr110>>
89. Veiklos kryptys. *Nacionalinė mokėjimo agertūra prie Žemės ūkio ministerijos* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?-82805750>>
90. Žilinskas, V., Telšinskaitė, A., Ramanauskas, J. (2007). *Influence of innovation application on the development of stock-raising economic entities* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/11/109.pdf>>
91. Žvinklys, J., Vabalas, E. V. (2007). Apie pridėtinės vertės rodiklį. *Mokesčių žinios* [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.vva.lt/mz-nr43.pdf>>

PRIEDAI

Analizės formulės

Absoliutus lygio padidėjimas/sumažėjimas:

$$\Delta Y = Y_n - Y_{n-1} - \text{grandininis}; \quad (1)$$

$$\Delta Y = Y_n - Y_1 - \text{bazinis}; \quad (2)$$

čia: Y_n – galutinis (paskutinis) eilutės lygis (baziniam būdui),

Y_n - ataskaitinis dinamikos eilutės dydis (grandininiam būdui),

Y_1 – pradinis (pirmasis) eilutės lygis,

Y_{n-1} – lygis esnatis prieš lygį Y_n .

Didėjimo/kitimo tempas:

$$T_d = \frac{y_n}{y_1} \times 100\%; \quad (3)$$

čia: y_n - galutinis (paskutinis) eilutės lygis,

y_1 – pradinis (pirmasis) eilutės lygis.

Padidėjimo (prieaugio) tempas:

$$T_p = T_d - 100; \quad (4)$$

Aritmetinis vidurkis:

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n}; \quad (5)$$

čia: $\bar{x}$ – vidurkis,

x – skirtingos požymio reikšmės,

n – variantų skaičius.

Tiesinė regresijos lygtis:

$$y_t = a + bt; \quad (6)$$

čia: y_t – priklausomo kintamojo reikšmių kitimas, įtakojamas faktorinio (t) požymio reikšmių kitimo,

a ir b – lygties parametrai,

b – regresijos koeficientas, kuris parodo, kaip keičiasi rezultatinio požymio (y) reikšmė jos matavimo (vienetais), faktoriniam požymiui (t) padidėjus vienu vienetu.

Pieno kvotų dydžiai Europos Sąjungos šalyse 2007-2008 m.

Šalis	Kiekis (kg)
Belgija	3 427 288 740
Bulgarija	998 580 000
Čekija	2 792 689 620
Danija	4 612 619 520
Vokietija	28 847 420 391
Estija	659 295 360
Airija	5 503 679 280
Graikija	836 923 260
Ispanija	6 239 289 000
Prancūzija	25 091 321 700
Italija	10 740 661 200
Kipras	148 104 000
Latvija	743 220 960
Lietuva	1 738 935 780
Liuksemburgas	278 545 680
Vengrija	2 029 861 200
Malta	49 671 960
Nyderlandai	11 465 630 280
Austrija	2 847 478 469
Lenkija	9 567 745 860
Portugalija	1 987 521 000
Rumunija	3 118 140 000
Slovėnija	588 170 760
Slovakija	1 061 603 760
Suomija	2 491 930 710
Švedija	3 419 595 900
Didž. Britanija	15125168940

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Europa, Gateway to the European Union duomenimis.

Pieno kainos Europos Sąjungos šalyse 2001-2008 m.

Šalys/metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belgija	31.69	28.98	27.04	28.74	27.56	26.94	33.75	32.12
Danija	34.35	34.18	33.11	31.45	30.33	30.43	39.03	35.14
Estija	20.43	17.90	18.42	24.53	25.40	24.32	26.86	29.67
Airija	28.60	26.39	26.00	25.99	25.47	24.45	31.14	31.24
Graikija	36.54	37.68	38.10	34.82	35.28	34.95	38.67	43.20
Ispanija	30.68	28.64	28.67	30.76	30.34	29.62	35.35	37.94
Lietuva	16.59	15.52	14.14	16.99	19.58	20.06	29.45	24.96
Liuksemburgas	34.23	33.28	32.61	32.22	30.79	30.43	35.70	37.68
Vengrija	26.70	29.73	28.16	24.99	25.91	24.15	28.92	32.81
Malta	38.67	40.21	39.80	39.95	35.74	34.41	37.51	47.50
Olandija	34.35	32.75	31.40	30.35	30.10	29.30	34.60	36.35
Austrija	33.32	31.54	29.68	29.52	29.44	29.89	33.75	38.90
Lenkija	20.75	18.07	15.86	18.74	22.42	23.15	27.49	28.27
Portugalija	32.73	32.85	32.69	33.19	32.36	30.97	35.88	40.21
Rumunija	15.61	15.33	15.57	15.27	17.85	19.00	22.71	23.93
Slovėnija	28.88	29.04	27.45	26.58	26.34	26.65	27.83	32.79
Slovakija	20.32	22.23	22.20	23.71	25.36	25.97	29.02	34.13
Suomija	35.41	36.20	36.22	35.31	34.51	35.83	37.91	43.49
Švedija	32.08	33.31	36.26	32.02	30.50	30.16	32.87	37.24
Didž. Britanija	30.09	26.41	25.30	26.42	26.22	25.58	29.34	31.62

Šaltinis: autoriaus sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.